

بەھارى ۲۰۱۱

منتدى إقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

مأمۇستاي سەرگەوتوو

گۇفارىتكى پەروەردەى زانستى وەرزىيە

نەوەى نوئى... ژىيارى نوئى

پەروەردەكار كى يە ؟

فەلسەفەى پەروەردە

ھۆكارى

پشت ئىشەكتە

چى يە ؟

دەروازەىيەى

بۇ

تەندروستى گەنجان

سەندىكاى رۇژنامە نووسانى
كوردستان

ژمارە: (٢١٠)
رۇژ: ٢٨ / ٢ / ٢٠١٠

تۆمارى ياساى

بە پىنى بېرگە كانى (1, 2, 3, 4, 5, 6) لە ماددەى (3) ى ياساى رۇژنامە گەرىى لە كوردستان ژمارە (35) ى سالى 2007 كە لە 2008/9/22 بىرىارى لەسەر درا، پاش ئەوەى كە دەرکەوت رۇژنامە / گۇفارى (ژىار) كە خاوەن ئىمتىيازى (باغەوان مەجىد كەرىم) و سەرنووسەرە كەى (زىگارە بۆللاخە سەن)، مەرجه ياساىيە كانى تىدا بە دىھاتوو، لە سەندىكاى رۇژنامە نووسانى كوردستان بە ژمارە متمانەى (٢١٠) تۆمار كرا..

فەرھاد عەونى
نەقىبى رۇژنامە نووسانى كوردستان
هەولێر ٢٨ / ٢ / ٢٠١٠

دەروازە

بە پىنوووسى خاوەن ئىمتىياز

پىنگومان پەرورەدەو فێرکردن کارىكى گشتگىرەو هەول و تىكۆشانى گشتگىرەو هەمەلایەنى دەوى، پىچەوانە لەگەڵ ئەو روانىيەى كە پى ى واى پەرورەدەو فێرکردن تەنها كارى وەزارەتى پەرورەدەو، يان دايكو باوك يان مزگەوت ياخود گەرەك وشەقام و كۆمەلگەى، بەلكو كارى هەموويانە و هەركەس بە پى ى ناست و تايبەت مەندى خۆى ئەرك و بە پرېسيارزىتى بەردەكەوى، هەول و تەقەلاكانى نىشەش لە نامادەبى و پەيانگای ژيار هەر لەم راستىيەو سەرچاوى گرتوو، پىمان واى هەر يەكێكىمان بەر پرېسيارين لە بەرامبەر پىشقەچوونى رەوشى پەرورەدەو لە مێژدا و پىنگەياندى نەوێهكى خۆشيار و زانستخواز بۆ سەينەى گەشى نەتەو كەمان لەم سۆنگەو دواى پىشكەش

كردنى خزمەتتىكى بەرچاو بە بوارى زانست و پەرورەدەو لە پەيانگای ژيار، بە كردنەوێ يەكەم نامادەبى ئەهلى لە كوردستان بە هەول و توانای كادىرانى پىشكەوتوى خۆمالى و تەژى بەيرى نىشتمان پەرورەى هەنگاوىكى تر لە نامانجە پەرورەدەبىيەكانمان نزيك بويەو بۆ دروست كردنى تاكىكى زانستخوازو خزمەت گوزار، ئىستاش دەمانەوى بەدەر كردنى گۆشارىكى قەشەنگ تايبەت بە پەرورەدەو، مەلۇبەكى تر بچەينە سەر خەرمانى خزمەت كردن بە كاروانى پىروۆزى پەرورەدەو، لەم پىناویدا گۆفارى (ژيارى) پەرورەدەبى نامادەبى بۆ هارىكارى لەگەڵ دەزگاوا لایەنى پەرەندىدار بە نامانجى يلاو كوردنەوێ هۆشيارى پەرورەدەبى و دەست نىشان و چارەسەرى

گىرگرتەكانى پەرورەدەو لە وولاتەكەمان، بە پەرورەدەكاران و مامۆستايانى خۆشەويست رادەگەيەن كە ژيار مالى ئىوێهەو دەتوانن بە بابەت و توێژىيەو رخنەو پىشنيارە پەرورەدەبىيەكانتان لاپەرە رەنگينەكانى ژيار زياتر برازىننەوێ شەركى نايى و نىشتمانى هەريەكەمان بەرامبەر بە نىشتمان و گەلە زانستخوازەكەمان جى بەجى بكەين، كەزۆر لەمىيەو غەودالى كەشيكى لەبارو نارامە تالە دووتوى دا رەرورەوى زانست و پىشكەوتن شان بەشانى گەلانى پىشكەوتوو تاو بدات، بەلكو لەسەر وەختى پىنگەياندى نەوێهكى رۆشنپەر زانست دۆست، لە داھىيان و پىشكەوتنەكانى تەكنەلۆژيا، پشكدار بىت و جىدەستى خۆى بنەخشىن.

دیدی نوی په روږدهی نوی

راویژکارانی په روږدهی
پروفیسور د. عومەر په تی
پ. ی. د. عوسمان امین
پ. ی. د. نازاد عهلی

zhyar.magazine@yahoo.com

گۆډارنکی په روږدهی زانستی وهرزییه

خاوهنی نیمتیاز

باخهوان مجید بهقال

bakh_65@yahoo.com

07504653810

سهرنوسه

رزگار عبدالله

rizgarkurdi@yahoo.com

به پښتو بهری نویسن

همزه عباس قق

hamzak1975@yahoo.com

07504411769

دهستهی نوسه ران

د. سلیم سعید

د. شیرزاد علی

د. ریلدار محمد امین

د. امیر مجید

د. سکالا خفاف

هیوا حسین

سهرکهوت ابراهیم

نه خشه سازی

جمعه صدیق کاکه

jumaasddiq@gmail.com

07504812119

ژیار گۆډارنکی په روږدهی و زانستی و وهرزیه، بایه خ به بنیات نانه وو دووباره دروست کړدنه و دی که سایه تیه کی به هیژ بؤ نه و دی نوی ددات، نه ویه کی دهست و دل پاک زمان پاک و زانا و دانا، له سر بنه مای زانست و په سنایه تی و داهینان، بؤ خزمهت کړدن نیشتمانه کی.

په روږده کړدن نه و دی نوی به هاوسه نگی له نیوان عقل و ایمان و جهسته و دهر وون تا به هاوسه نگی و ته بایی له گهل واقع ه لکات و توانای ه لگرتنی بهر پر سیاریه تی له دوا پوژدا ه بیټ.

هولده دات بؤ خسته رووی گپرو گرفته کانی په روږدهی له ناو قوتابخانه، خیزان، کومهلگا و دانانی چاره سهری زانستی و واقعی، ناراسته کړدنیان به شیویه کی راست و دروست.

هولده دات بؤ گپړانه و دی [متمانہ] به خو بوون و نه توانوه له ژیار ی گهلانی تر، شانازی کړدن به که لتورو به ها په سنایه کانی نه ته و ده کمان.

فراوان کړدن و بهر ز کړدنه و دی ناستی پوژنه بیر ی نه و دی نوی به چه مکه سهر دمه کانی جیهانی نوی.

ژماره ۱ به هاری ۲۰۱۱

م: باخهوان مجيد

نه گهر بهوردی لهو تابلو قهشمنگ و رېځکوپنکې گهر دېروڼ پر وانيڼ، که دروستکراوی جوړاو جوړی لیج د ژیت، هه مووی فراههه کراوه بؤ خزمه تکرډنی بهر تر ترین دروستکراو که (مرؤفه).

بېنگومان ژانی بوون ئیش و نازاری زوره، به لام له دایک بوون ئومیدیکي نوي دداته مرؤف و زهحه تیه کانی ژانی بونی له یاد دهچی، مرؤف سهنته ری هه موو نهو گورپانکار یانه که به درېژایی میژوی مرؤفایه تی به پوزتیف یان نیگه تیف له ژیاره جوړاو جوړه کان پرویان داوه. مرؤف هه ولی داوه هه میسه که نهو زویه ناوه دان بکاته هو به ناسودمی و ناوه دانی بژیت، به لام سههرای نهو هه موو پیښکه وتنه له بوارې ته کنه لؤژیا به تاییه تی له سده دی بیست و یه که نهی تویوه دل و درون و ههستی مرؤف و مرؤفایه تی ناسوده بکات و ههست به هیمنی و نارامی بکات، به لکو به پیچمه وانهوه نه گهر مرؤفی سده دی بیست و یه که شیکر د نهو میه کی ددرونی بؤ بکهین، دهبینین توشی چهن دین نه خوشی ددرونی و ژیری و جهسته یی هاتوه، به لگهی نه مهش ناماری UN که له سالې ۲۰۰۳ کرا سه بارت به دیاردی (خوکوشتن suicide) له جیهان دا هه موو خه لکی سه رسام کرد چونکه زورترین ژماره ی خوکوشتن له یه کیل له خورشترین ولاتانی جیهان (فلنده) بو که هیچ جوړه گیرو گرافتیکی نابوری و رامیاری نییه! زانایانی ددرونی ناسی نهو ولاته ش دهستیان کرد به خوندنه هو توژینه میه کی زانستی بؤ نهو دیارده کومه لایه تیه گه یشتنه نهو ددرنه جامه ی که مرؤفی دروست نهو

مرؤفه یه که هاوسه نگی و هه ماهه نگی له نیوان (عهقل - دل و درون- جهسته) دا دهکات. نهو دیارده می (فلنده) بهوه لیک درایه وه که هاوالاتی فلله ندی تیرو ته سه له، له لایمی ماددی و جهسته یی، به لام کهو کورپه کی زوری له لایمی (روحی) یه وه هه یه. عهقل بیر دهکاته وه (فیکر) دروست دهکات، دلش ههست و سوز) دروست دهکات، جهسته ش به پراکتیک نه وانه جی به جی دهکات. هه کراتی زنده پوی له هه ریبه کیکیان بکرت کارسات و نه هاهمی و سهتمکاری بؤ مرؤف و مرؤفایه تی دروست دهکات. تیگه یشتنی به هه لهو کچ و کال، له هه موو ناین و بیردوره دست کرده کانیش ددرنه جامی لارو لاسه نگی لیده که ویتوه. بؤ نمونه وه که لادانه جوړاو جوړه کانی گروپه نایینه کان، له بیردوره دست کرده کانی مرؤفیش که زیاتر له (۶۰) ملیون مرؤفیان کرده قوریانی میتودو به ره هه میه فیکریه کچ و کاله کانیان له هه دروو جهنگی جیهانی یه که و ددرونی. ههست و نهستی (نه تهومی) ش که زنده پوی تیدا کرا مرؤفی هه لئا روو هه لدری (رپه گه زپه رستی) وه که نازیه کان و فاشیه کان و عه ره به کان. جهسته ش به هه موو نه ندانه کانیه وه بهم شپویه تووشی جوړه نه خوشی دهیت، نه گهر زنده پوی له گه ل بکرت و بکرتنه نامانجی یه که و له ریزی پیښه وه بیت، چونکه ریز به ندی مرؤفی ته ندروست دهی بهم شپویه بی (عهقل - دل - جهسته که خوی له نارفه وه کان ددرونی) به لام کاتی که ریز به ندیه که ناوړو یان پیچمه وانه دهیتمه مرؤف وه که ناژل مامه له دهکات، هه میسه به دوا ی نارفه وازی و خواردن و خواردنه وه دهکوت.

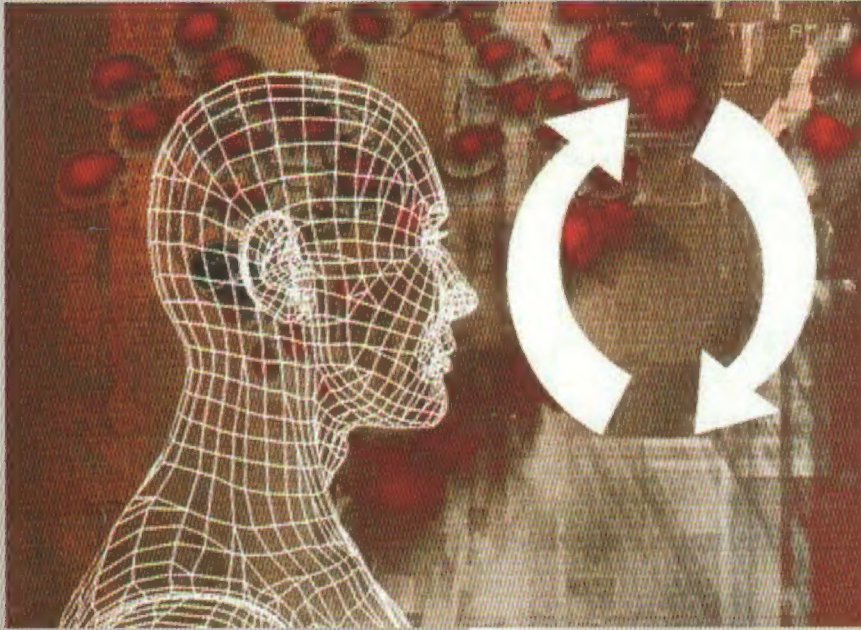
دو له میهری گه وړه له بهر ددرونی مرؤف

دانراوه، که هه رگیز نه هیلن بیته نهو مرؤفی سودی بؤ خوی و خیزان و کومه لگاوه نیشتمانی هه بیت، نه وانیش شوبهات بؤ عهقل و دل و شههوات بؤ جهسته کی. نه لمانیاو یابان که دوو ولاتی سه ریازی بوون پاش شکست خواردنیان له جهنگی جیهانی دودم، راسته وخو دهستیان کرد به دروست کردنی (وزارعتی په روره ده) نه مرؤف به چاوی خومان به ره می نهو وزارعت له هه دروو ولات دهبینین، بؤ پیښه ستنی ولات له هه موو بواره کانی ژیاندا. بؤ رزگار کردنی مرؤفایه تی هه ره هه نگانو یان بنی پیوسته له عهقلی مرؤف دست پی بکهین، به شپویه کی زانستیانه په روره دی بکهین، (هه لسو کهوت ناویشانی نه ندیشه یه) بهم شپویه نهوه ی نوي له مرؤفانه پیک دین ددرنه جامه که شی ژیارنکی نوي بؤ مرؤفایه تی دروست دهکرت، نه که له ناو بردنی مرؤفایه تی به ته کنه لؤژیا ی سه ردم! له میژودا مرؤفی خاوه عهقل و دلیکی پر له باوړو جهسته یه کی ته ندروست، توانیان ژیا ری هه مه جوړ و رنغاو رننگ بؤ مرؤفایه تی دروست بکهین، له بهر نامه ی په روره د گاریش هه ره له سه ره وانه نامادهاشی بؤ نهو سح به نه میه کراوه، کاتی یه که م ماموستا وانه ی یه که می به هه لگرانی په یامی نوي ووت، که نهو ژیاره نویه دهی هاوسه نگی بپارژی له نیوان (عهقل و دل و جهسته). ستونه کانی باوړ پشت به عهقل دههستی و ستونه کانی نیسلام پشت به جهسته و پاشان به هه درولا ش (دل و درون و پوخ) ناو ددرونی تاوه که مرؤفه نویه که ده گاته پله ی (نهو پری چاکه کردن - الاحسان) بهم شپویه ش مرؤفایه تی سه ره له نوي له دایک دهیته وه.

فەلسەفەى پەرۋەردە

پروڧېسورى بارىدەدەر . د. نازاد على

پېشەكى:

پەرۋەردە يەككىگە لەو چەمكەنى كە
رۇژانە چەندەھا جار ولە لايەنى جياچادا
دەكەوتتە بەرگوتمان. يېڭىگە لە داىك
وياوكان ومامۇستايان وكارمەندان لە بواری
پەرۋەردەدا، بايەخى مىدىاكاني كوردستان
بە پەرۋەردە لەزىاد بووندايە. بەلام زۆرچار
ئەم چەمكە خەقى خۇى پى نەدراوہ.
زۆرىمى جار لە بازىنى فېركردندا تەسك
كراوہتەوہ. ھەندىچارى تىرش چەمكە
زىاتر تەسككراوہتەوہ بۆتە پىرۇسەى
فېركردنى فەرمى لە خوئندنگاكاندا.
لە ئەنجامدا ئەم ديدە تەسكېنە
كارىگەرەكەى لەسەر لايەنەكانى تىرى
كۆمەل رەنگدەداتەوہ بۆ نمونە بۆدجەيەكى
كەم بۆ كەرتى پەرۋەردە دەستىشان دەكرت
كە بگۈنچىت لەگەل ئەو بازى تەسكەى
كە تپايدا قەتيس كراوہ.

ديارە كېشەكە لەو ئاستەدا ناوہستت
ونەوہستەوہ. وىزاي تەسككردنەوہى بوار
ويازىنى پەرۋەردە، ناوہرۇكى پەرۋەردەش
بە شېۋەيەكى تەمومزاي باسى
لې دەكرت، ئەوا ئەگەر ھەر باسى
لې بكرت. ئەم تەمومزەى كە ئەو
چەمكەى داپۇشېوہ لەوہە سەرچاوى
گرتوہ كە ئېمە شېكردنەوہەكى
قولمان بۆ پەرۋەردە نەكردوہ. خويمان
لە قەردى بنەما فەلسەفەكانى نەداوہ.
وبە دووبارەكردنەوہى چەند وشەيەكى
برىقەدارى وەك ديموكراسى ومافى
مرۇف ولكاندى بە چەمكى پەرۋەردە
پىندەچىت گشت كېشە فەلسەفەكانى
پەرۋەردەمان چارەسەركردىت. بە دەرکردنى

چەند رىئاسيەك سەبارەت بە قەدەغەكردنى
لېدان، جياھانى پەرۋەردەمان پېشخستوہ. بە
پيادە كردنى ئەو پەيرەوہى خوئندن كە لە
ھەندىك لە ولاتە زۆرىشكەوتوہكان، لە
بواری فېركردندا، دوناي پەرۋەردەمان لې
بۆتە شامى شەرىف وتەنھا ئەوہ ماوہ كە
چاۋەروانى بەروبوومە دلخۆشكەرەكانى
لە داھاتوۋەيەكى تىزىكا بكمين. بەلام
لەگەل ئەو خوۋپشاننانەى كە قوتايان
لەم ماوہى دواييدا كىردوويانە، پىندەچىت
ئەم بەروبوومە لە داھاتوۋەيەكى تىزىك
نەيەتەدى، ئەوا ئەگەر گرېمان كە دەكرت
يىتە دى.

سىستەمى پەرۋەردە لە بۆشايەوہ
سەرھەلئادات بەلكو پىتوستى بە
بناغەيەكى ھىزى ھەيە. بە قەدەر پتەوى
ئەم بناغە ھىزىيە، سىستەمى پەرۋەردەش
پتەو وتۆكمە دەيىت ويىچەوانەى ئەمەش
راستە. ھەر ھەولېكى چاكسازىش لە
بوارى پەرۋەردەدا ئەگەر رەچاوى ئەم
بناغە ھىزىيە نەكات، ئاكامەكەى باش
نايىت بەلكو دەيىتە ھۆى بەرھەم ھىنانى
سىستەمىكى شېرتراو ونەوہەكى
ئەكادىمى سەرلېشېواو.
لە ھەرمى كوردستاندا ئەوہ چەند
سالىكە دەستكارى سىستەمى پەرۋەردە
دەكرت. شاھىنى باسە ئەم دەستكارىيە.
ئەگەر نياز ومەبەستى باشىشى لە پشت
يىت، پىناچىت ئامانجەكانى پىكايىت. لە
ماوہى چوار پىنج سالى رابردوودا چەندەھا
بىرارى جۇراوجۇر دەرچوون بە مەبەستى
چاككردنى سىستەمى پەرۋەردە. ھەندىك
جار بىرارىك بىرارى پىشخۆى پوچەل
دەكاتەوہ و حالەتەكە دەگەرئىتتەوہ دۇخى
پىشوى. سىستەمى ئەزمار كىردنى
نەرى قوتايان لە سى سالى كۆتايى
قۇناغى ئامادىيە نمونەيەكى زىندو
وزەقى ئەم شەرەبىارەيە. لىزەدا مەبەستان

پەرۋەردە پرۇسەيەكى كرىن و فروشتن نىيە. كالايەك نىيە بنىردىتە دەرۋە يان بھىنرىتە ناۋەۋە

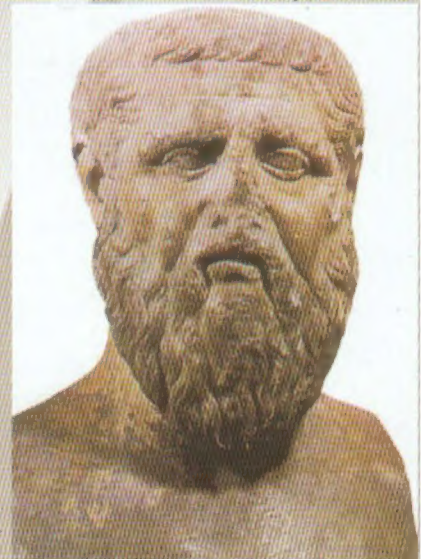
۷۸۳). ئىنجا ئەگەر ھىنانى بىردۈزى
فېركردنى ئىنگىلىزى بۇ ئەمەرىكا، كە
خالى ھاۋەشيان گەلىك زۆرە، بە ھەلە لە
قەلەم بىردىت، چۈن ھىنانى ئەك تەنھا يەك
بىردۈز لە بۈرى فېركردن بەلكو گشت
سىستەمى پەرۋەردە لە ۋلاتانى ئەۋرۈپا
بۇ كۆمەلگى ئىمە كە خالى ھاۋەشيان
لەگەلىندا ئەۋەندە كەمە كە پەرۋەردە
ناكرىت بە خالى جىۋاۋى، كارىكى راست
ودروست يىت؟ بۇيە بە دلىيايەۋە دەلىين
كە ھاۋەردە كىردنى سىستەمى پەرۋەردە
ھەر ۋلاتىك بۇ ۋلاتەكەمان كارىكى
زانستى نىيە ۋەنجامى خراپى دەيىت
لەسەر سىستەمى پەرۋەردە ۋەسەر گشت
تۈرۋەكانى خەلك.

كەۋاتە فەلسەفە پەرۋەردە دەيىت
خۇمالى يىت ۋەھلقولوى ئەۋ كۆمەلگايە
يىت كە تىيادا سەرھەلدەدات. ئەۋەش ماناى
ئەۋە نىيە كە پىۋىستە داپرانى تەۋالە نىۋان
سىستەمەكانى پەرۋەردە جىهان يىتەدى
بە تاييەتى لە جىھانى ئەمۋدا كە بە
ھۋى ھۋيەكانى گەياندن بۇتە گۈندىكى
بېچوك. بەلكو مەبەست ئەۋىيە كە يەككە
لە ئەركەكانى سىستەمى پەرۋەردە ئەۋىيە
كە تاييەتمەندى ئەۋ كۆمەلگايە پىارنىرت

مرۋىيەكان، بابەتتەكە دەكەۋتە ناخى
ۋچەقى لىكۋلىنەۋە فەلسەفەۋە. ئەم
راستىيەش ھەر لە كۆنەۋە دەركى پىچ
كراۋە. ئەۋەتا ئەفلاتۈن لە كۆمارەكەى
نامازە بە چەندەھا گشتوگۇ دەكات لە
نىۋان سوكراتى مامۇستاي ۋەاۋرپىيانى
سەبارەت بە پەرۋەردە، بۇ نمونە قسە لەسەر
پەرۋەردە كىردنى دەسلەتداران دەكەن لە
رنگاي چىرۋك ۋەمۇسقا ۋەھماسەتدا
ۋباس لە سى ھىزى سەرەكى لە مرقۇدا
دەكەن كە برىتىن لە ھىزى عەقلى ۋەھىزى
نارەزوۋ ۋەھىزى تۈرەيى (أفلاطون، ۱۹۸۰:
۱۳۹). دكتۇر فاروق رفیق، سەبارەت
بە پەيۋەندى نىۋان فەلسەفە ۋەپەرۋەردە
لىبېرال دەلىت: «بە دەگمەن فەيلەسوفىك
يان قوتابخانەيەكى فەلسەفە بۈۋى
ھەبۋە كە دىد ۋەچۈۋى نەبۋىيت لەسەر
پەرۋەردە ۋرۋلى پەرۋەردە لە گەشەى
رۋحى ۋەعەقلى مرقۇفەكان...» (رفیق،
۲۰۰۶: ۱۱).

بەلام فەلسەفە پەرۋەردە لە
كۈۋە سەرچاۋە دەگرىت؟ نايە دەكرىت
فەلسەفەيەكى نامادەكراۋى كۆمەلگايەكى
ترىننىن، ۋەك چۈن كاللاۋ شت ۋەمەك
لە دەرۋە ھاۋەردە دەكەين، ۋ سىستەمى
پەرۋەردەمان لەسەرى دابمەزىننىن؟ با بە
پرسىارى دوۋە دەست پىچ بىكەين چۈنكە
لەۋانەيە ئەم پرسىارە خۋى ۋەك ۋەلامىك بۇ
پرسىارى يەكەم كانىد بىكات. لەم روۋۋە بە
شباۋى دەزانم نامازە بە ۋتەيەكى كۋانانت
بىكەم، كە پەرۋەردەناسىكى ئەمەرىكىيە،
دەلىت: «پەرۋەردە پرۇسەيەكى كرىن
ۋفروشتن نىيە. كالايەك نىيە بنىردىتە
دەرۋە يان بھىنرىتە ناۋەۋە. ئىمە لە چەند
قۇناغىكى مېژۋىيماندا زىاتر زىانمان
پىنگەيشت ئەك قازانچ كاتىك بىرۋەزى
فېركردنى ئىنگىلىزى ۋەۋرۋىيمان ھىنا بۇ
ئەمەرىكاي ۋلاتان» (أبوصالح، ۱۹۹۴:

ئەۋە نىيە كە بلىين كامە
برىار باشە، بەلكو قسە
لەسەر مىكانىزمى
خودى برىاردان دەكەين. واتە گرنگ
نىيە برىارەكە چىيە، بەلكو چۈن برىارەكە
دراۋە؟ نايە ھىچ حىيىك بۇ فەلسەفە
پەرۋەردە كراۋە؟ ئەم ۋتارە باسى گرنگى
فەلسەفە پەرۋەردە دەكات ۋەھۋل دەدات

چەند ھىلىكى گشتى ئەم فەلسەفەيە لە
كۆمەلگەى كوردەۋارى دەستشان بىكات.

فەلسەفە پەرۋەردە:

سەبارەت بە پىنئاسە كىردنى فەلسەفە،
د. نىيل عبدالحميد عبدالجبار دەلىت:
«فەلسەفە ھەۋلى پرسىار كىردنە لە
چىيەتى (ماھىيە) شتەكان ۋروداۋەكان
ۋدىاردەكان ۋچەمەكەكان، چۈنەيتى
سەرھەلدانىان ۋزۋرەي جار فەيلەسوفەكان
ھەۋل دەدەن ۋەلامەكانىان لە شىۋەي
سىستەمىكى فەلسەفە دابرىژن كە قسە
لە بوۋنەۋەر ۋگشت ئەۋ دىاردانە دەكات
كە دىگرىتەۋە لە لايەنى كۆمەلەيەتى
ۋ مرقۇف ۋجالايەكانى ۋلايەنەكانى
ژيانىدا» (عبدالجبار، ۲۰۰۳: ۱۳).

بە پىتى ئەم پىنئاسەيە، پەرۋەردە كە
يەككە لە گرنگىرتىن ۋەھاتىرتىن چالاكى

ژيانې دونيا

له سر خو پې بني بهرزا چاوه کم
چاوی چاواکلیکه له ژیر پات
همو میوانه له ژيانه وک
نم چاواکله دیت و دپروات

پوژیک دیت توش دبی به توی
ناخ و با همت ده گرت و دتبات
دبی به توی پیلوو یاخو
خه لکی خانوت پې سواق ددات

نرم و نیانی و خوړوشتی چاک
بنوینه نه مانن به راستی میرات
خزمه تکاربه و نمک دار به ،
نمانن گوره یی تو ددرده خات

مروغانه بژی له دوی خوت نه سر
بدجی بهیله بؤ نهوی داهات
جیاوازی مروف و نازل بهویه کهوا
مروف جیسا یی دوی خوی دکات

د. سلیم سفید زهنگه

سوډ شاری بودن - نېلول - ۲۰۰۸

و لامي شو پرسیارانه به یه کم همنگار
دهست پې دکات که نهویش پیداجوونهویه
به فلهسه فهی پوره ده. خودی بیروکی
پیداجوونهوه نامازی به بؤ نهوی که شو
فلهسه فهی یان سیمه و خاسیه ته کانی روون
و تاشکرانین، به مانایه کی تر له وانهیه شو
فلهسه فهی بوونی نهیت، ویاخو سیمه
و خاسیه ته کانی تاشکران، واته فلهسه فکه
همیه به لام نه گونجاو و نه شیاوه و نادرسته.
له سهرتادا پیوسته دان بهو راستیه
بنین که پروسی پیداجوونه به
فلهسه فهی پوره ده له هر کوملگا
وولایتیکا کارکی ناسان نییه. نم
پروسیه پیوستی به هماغه نگی
چندها لایمن هن که به شدارن له
پوره ده. بویه شو بهشی نم و تاره
و بهش کانی داهاتو ته نه هملیکی تاکه
که سین و به هیچ شیویه لافی ته وای
و کامل بوون لی نادات. به لکو چنده
خالیک پشنیار دکات و چنده پرسیارنک
دهورژینیت بؤ نهوی پوره ده ناسان
گفتوگوی له سر بکن و هلیسه نگی نن.
کراوی بهرو بیروچوونی جیاواز
سیمای پوره ده ناسی راسته قینه یی
خه مخوره به لام داخوایی و تاکره یی
وته نیا خو به راست زانی له مپه ره له
رنگای گفتوگویه کی پوره ده یی
زانستی بهرهمه یی.

سهرچاوه کان:

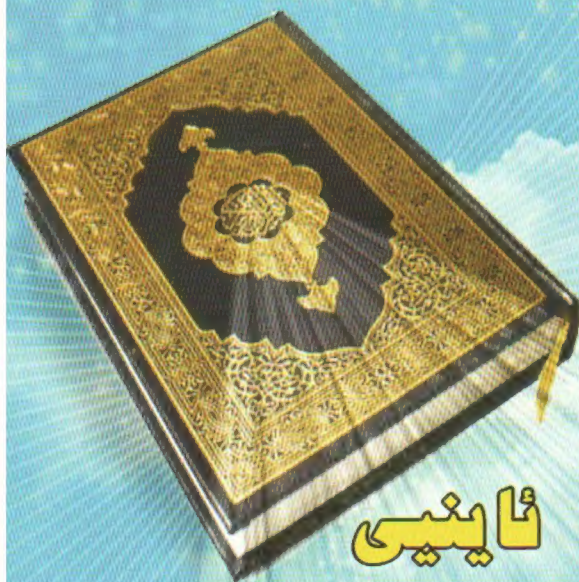
أبو صالح، محب الدين أحمد (١٩٩٤). تصور مقترح
حول منهج البحث، من: المنهجية الإسلامية والعلوم السلوكية
والتربوية: بحوث ومناقشات المؤتمر العالمي الرابع للفكر
الإسلامي، ط٢، هيرن: المعهد العالمي للفكر الإسلامي.
أفلاطون، (١٩٨٠). جمهورية أفلاطون، ترجمة: حنا
خيازي، بيروت: دار القلم.
عبدالجبار، نبيل عبدالحميد (٢٠٠٣). الفلسفة لمن
يريد. إربيل.
عبدالجبار، نبيل عبدالحميد (٢٠٠٣). الفلسفة لمن
يريد. إربيل.
رفيق، فاروق (٢٠٠٦). ناشتكرده یی عقل و عیش.
پوره ده یی لیبرال و ناکاری مدعی. سلیمانی: خانی
حیکمت

ونایت له ژیر هر پاساوتکا دیت سیمای
خوی له دهست بدات و بیته پاشکویه کی
نه زوک.

پیش نهوی چنده همنگاریکی تر
بروین پیوسته خالیک روون بکه موه.
نهوی له سهره گوتمان مانای شو
نییه که سیستهمی پوره ده نه گور
و گوشه گیر. دهکری بلین فلهسه فهی
پوره ده چوارچویه کی هزی جیگرمان
پې دبه خشت به لام گشت لاینه کانی
تری پوره ده پیوسته به پې بارو زروقی
کوملگا بگورین نه گره نا کون دهن
و به کله کی به کاره یی ناسان و دهنه
مایه زیان بؤ کوملگا، وک دهرمانی
به سهرچو.

بیجکه له خاسیه تی گوران،
سیستهمی پوره ده پیوسته گوشه گیر
و داخو نهیت. به پیچونه وه، پیوسته
کراوه و ناماده بیت بؤ و هرگرتی شته
به سو ده کان جا له هر سیستهمی کی
تری پوره ده بیوه بیت به مریجک
دزی فلهسه فهی پوره ده نهیت نه گره
نا دووفاقی له سیستهمه که دروست
دهیت و له کوتاییدا تووشی نیلیج بوونی
دکات.

باشه نه گره نهکرت سیستهمی کی
پوره ده یی ناماده کراو له دهره یی نن، چی
بکه یی؟ خو نه و ته سیستهمی پوره ده یی
خومان دواکه و توه همو لایه کله یی
لینی همیه و ناکرت به پاساوی خومالی
بوون و هر خوی به جی بیلین هملی
چاره سرکردنی نه دهن. باشتین رنگا
چاره نهویه که چاو له سیستهمی
پوره ده یی ولاته پیشکه و توه کان بکه یی
که گومان له و ده نییه ولاتانی نه وریی
له پیشه نگی ولاته پیشکه و توه کانی
جیهان له زور لایمن که پوره ده یه کیکه
له لایه نانه.

رواى نوڭردنەوەى ئاينى لە نوڭردنەوەى پەروەردەدا

عەبدولرەحمان سەدىق

دەيبىن دەستى ئىمە كارى ئىمە
پىۋىست نىيە، بەلام نوڭردنەوە نوڭارنىڭ
يان زىياترى پىۋىستە و، پىۋىستەكى
مىۋىيە ھىزىر بىر كىرەنەوە نوڭى دەۋىت.
نوڭردنەوە نەگەر لە شىكلىدا يىت يان
ناۋىرۇك، لە دوۋىارە دانانەوەى بىر گەكانى
تىگەشتىن يىت يان لادانى ھەندىك شت
يان خىستەن سەر يىت، يان ھەمىو ئەمانە
پىنكەو، گىرنگ تىايدا ئەۋىيە كەتەنھا
دروشم نەبىن بەلكىر تۋاناي گۆران بۇ
پىۋىرەيان تىدايت

نوڭردنەوەى تىگەشتىن لە دەقە
ئاينىيەكان پىۋىستەكى بەردەوامە و،
نايت بوۋىستىت، چۈنكە ھەر نوڭىكە
ھەتا كەى نوڭىيە؟ كى بىر ياردەدات ھەتا
كەى نوڭىيە؟ نەگەر نوڭىيە ئايا راستىشە؟
چۈنكە ھەندىك شت نوڭىن بەلام راست
نەين، ھەندىك راستىش كۈن.

لېرەدا گىرنگە، نوڭى، ھەر نوڭىكە تا
ئەۋ رادەيە پىۋىرۇ نەكرىت كە ھەتا ھەتايە
بە نوڭى بىزانرىت و دەستى لى نەدرىت.
ھەرۋەھا نوڭكارىش ھەر كەسنىك يىت

بەلام زۆرجار مىۋىت ئەم پىرسىارە
گىرنگ وپىر بايەخە لەخۋى دەكات، كە
خودى ئاينى بۇ گىشت زەمان و شوڭنەكان
يىت و، لەلايەن خۋاي گەۋرە ھاتىت،
ئايا كۈن دەيىت ھەتا پىۋىست بەنوڭىۋەو
بىكات؟! يان ئەۋە تىگەشتىن ئىمەيە بۇ
ئاينى كۈن بوۋە يان ھەر لە كۈنەوە و
بەكۈنى ۋەرمان گىرۋە و، پىۋىستى بە
نوڭى كىرەنەوە ھەيە؟!

گىرنگى ھەرە گەۋرەى ئىمە ئەۋىيە كە
قەسە كۈنەكانى نوڭكارنى بە نوڭى دەزانىن
كە بۇ سەردەمى خۋى نوڭى بوۋە نەك بۇ
ئىست، ئىمە ئەۋىر قەسەى ئەۋىرمان بۇ
ئەۋىر پىۋىستە، نەك قەسەى دۋىننى بۇ
ئەۋىر، نەك قەسەى ئەۋىرۇش بۇ ئەۋى
ئاينەدە.

دەقەكانى قورنان و فەرمودە لەۋىدا
گەۋرەن كە لەگەل گۆرانى سى
كۈچكەى: مىۋىت، كات، شوڭىن، ماناي
گۆراۋ و جىۋاز دەدەن بە دەستەۋە.

نوڭردنەوە لە راستىدا نوڭىۋەو
نەي، چۈنكە نوڭىۋەو ۋەك لە سىروشتدا

پىۋىستە پەروەردە، پىۋىستەكى
دەرىخەين و بەردەوامە پىۋىستى
بەردەوامىش بەنوڭردنەوە ھەيە.

لەبەرئەۋى ئاينىش بەردى
بىناغەى پەروەردەيە لەھەر ۋەلا تىكداۋ،
ئاينى تىسلايش ۋەك ئاينى ئىمەى
موسلمان، ئاينىكە لەھەندىك نەگۈر
ۋۆرلىك لەگۆراۋەكان بەيى كەسەكان و
زەمان و شوڭنەكان، بۇيە خۋاي گەۋرە
لەھەر سەدەيەكدا لەسەر دەستى كەسنىك
يان كەسانىك رەھەندە گۆراۋەكانى
ئاينەكەى نوڭى دەكاتەۋە، بەمەش
زۆرىيە بۋارەكانى ژيان نوڭى دەكرىنەۋە،
بۇيە نوڭردنەوەى پىۋىستە پەروەردە،
پىۋىستى بەنوڭردنەوەى ئاينى ھەيە.

روناكبيره ئايىنيەكان
دەيكەن لە بوارى
ژيانسازىدا و ژيان
خۆشكرىندا.

دەشيت ناوى نوڭكرىدەنەو ىيت و بە
ئاراستەى گەپانەو ىيت بۆ سەردەم
پيشووەكان و، خەلكانى ئىستا حەز بەكن
بچنەو رابردوو.

دەشيت بە ئاراستەى بازىنەى ىيت و،
هېچ پيشكەوتن و پاشكەوتنى تيدا نەىيت
بەلكو خولانەو ىيت بەردەوام ىيت بە جۆرىك
كە نازانىت ئاراستەى جۆلە بۆ پيشووەى
يان بۆ دواو.

ئاراستەى زۆرىك لە ئاينخوازانىش لە
زۆرىەى كات و لە زۆرىەى شوپنەكاندا
لەم جۆرى دوايانەو، بەردەوام لە خولانەو
دايە و، بەسەر شتەكانى خۇيدا ديت و
دەجيت و دىيانەپايت و ئەو ىيت ئەمرۆ پىي
وايە قسەى لەسەر كرىدو چارەسەرى كرىد،
ماوئەىكى دىكەش ديتەو سەر ھەمان
باس وەك ئەو ىيت ھەر باس نەكرائيت بۆيە
بەردەوام قەيرانەكانى سەر ھەلدەنەو و
چەندبارە دەبنەو، كە ئەمەش نىشانەى
ئەوئە چارەسەرەپيشووەكان روكەش بوونە
و مەنھەجى نەبون.

لێرەو گەپانەو بۆ تىگەيشتن لە
خودى نوڭكرىدەو و، سروشتى نوڭكارو،
ئاراستەكانى نوڭكرىدەو، يارمەتيدەركى
گرنگى بۆ نوڭكرىدەوئەى كە وەلامى
پرسيارەكانى ئەمرۆ بداتەو، بۆ ئەوەكانى
ئەمرۆ ىيت و، پەرورەدى ئەوەكانى ئەمرۆ
بكات، ھەرەك نىمامى عەلى- خاوى
لى رازى ىيت- فەرموى: (مناڵەكانتان
بەشتىوازىك پەرورەدە بكەن جىاواز لەو ى
خوتانى پى پەرورەدە كران، چونكە ئەوان
بۆ زەمانىك ھاتوونەتە دىناو جىاوازە لەو
زەمانەى كە ئىو بۆى ھاتنە دىناو).

گرفتى ھەرە گەورەى

ئىمە ئەوئەى كە قسە

كۆنەكانى نوڭكارىك

بە نوڭ دەزانين كە بۆ

سەردەمى خۆى نوڭ

بوو نەك بۆ ئىستا،

ئىمە ئەمرۆ قسەى

ئەمرۆمان بۆ ئەمرۆ

پىويستە

گرفتى يەكەم ئەوئەى كە مرۆفى لە
كۆن گەيشتو، نايەوئەى تىگەيشتنەكانى
نوڭ بكتەو بە بىيانووى ئەوئەى تىگەيشتن
لە ئايىن يەكسان بە خودى ئايىنەكە
خۆى، كە ئەمەش وا ئىيە.

نوڭكرىدەوئەى ئايىنى بە مرۆفى كۆن
خواز وەك درووستكرىدى خانووى نوڭيە بە
خشتى كۆن، كە دەتوانيت لە روو كەشدا
بە ماددەى نوڭ دايوشيت بەلام لە
ژوورەو لە ناواخندا ھەر كۆنە.

گرفتى دووئەمىش ئاراستەى
نوڭكرىدەوئەى، بەماناى ئەوئەى ئايا ئىمە بە
ئاراستەى ئاسۆى بەرەو پيش نوڭكرىدەوئە
ئەنجام دەدەين يان بەرەو دوا؟

بە ئاراستەى ستوونى بەرەو ژوور يان
بەرەو خوار؟

يان بە شىوازى بازىنەى و خولانەوئەى
بەردەوام؟

زانينى ئەم ئاراستانە زۆر گرنگى بۆ
ئىمە كە لە راستىدا مرۆفە ئايىنەپەرورەكان
بەسەر ئەم ئاراستانەدا دابەش بوون و كار
دەكەن دەشيت نوڭكرىدەوئە بە ئاراستەى
ئاسۆى بەرەو پيش ىيت وەك ئەوئەى

مادام مرۆفە، پىرۆز ناكريت وەك پىرۆزى
دەقە نەگۆرەكان.

لێرەشدا گرنگە ئەو بزانين كە
نوڭكرىدەوئە كارى تەنھا كەسەىك يان
گروپىك يان قوتابخانەىەكى ديارىكارو
ئىيە، ھەرەھا لە تەنھا شونىكدا و لە
تەنھا زەمانىكدا ناكريت.

لە رووى سايكۆلۆژىيەو مرۆف لە
كاتى بەھىزىدا گۆران ئەنجام دەدات و، لە
گۆران ناترسيت و، لە سەردەمى ناشتى
و بە ھىزىدا دەرگاو پەنجەرەى مالەكەشى
دەكاتەو، كە چى ئەو سەردەمى شەر و
شۆر ترسۆكى و لاواز بوونى مرۆفە كە
دەرگاو پەنجەرەكانى دادەخات و نايەوئە
گۆران ئەنجام بدات.

لەلاى ئەو كەسانەى كە ھەست
بە ھىزى خودى ئىسلام دەكەن و لايان
وايە ئىسلام ھىزى خۆى وا لە ھىزى
دەقەكانىدا، نوڭكرىدەوئە ئاساترە ھەتلاى
ئەوانەى ھەمىشە وا دەزانن ئىسلام لە
لاوازيديا و لەبەردەم ھەرەشەدايە.

لێرەو ئىمە دوو گرفتى دى بە دى
دەكەين لە بوارى نوڭكرىدەوئەدا يەكەمىيان
لە خودى مرۆفدا كە پىويستە بە ئەركى
نوڭكرىدەوئە ھەستيت و، پىداويستىيەكانى
نوڭكرىدەوئە نامادە بكات چونكە لە
راستىدا نوڭكرىدەوئە لە ھەر شتىكدا،
نوڭكرىدەوئەى خودى مرۆفى پىويستە،
چونكە ناكريت مرۆفى كۆنخواز ئەركى
نوڭكرىدەوئە لە ئەستۆ بگريت.

لێرەو ئىمە ئەوئەندەى باس
لەنوڭكرىدەوئەى ئايىن دەكەين يان
تىگەيشتن لەئايىن دەكەين، يان لە
سىياسەت يان لە ئابوورى ئەوئەندە بىر لە
نوڭكرىدەوئەى مرۆف ناكەين چونكە لە
راستىدا گرنگە پىرسىن كامىيان لەپيش
ئەوى دى دايە: نوڭكرىدەوئەى شتەكان
يان نوڭكرىدەوئەى مرۆف؟

مېشكى مړۇق: دېدىكى نوئ بۇ رەنگدانەو پەرۋەردەيەكان

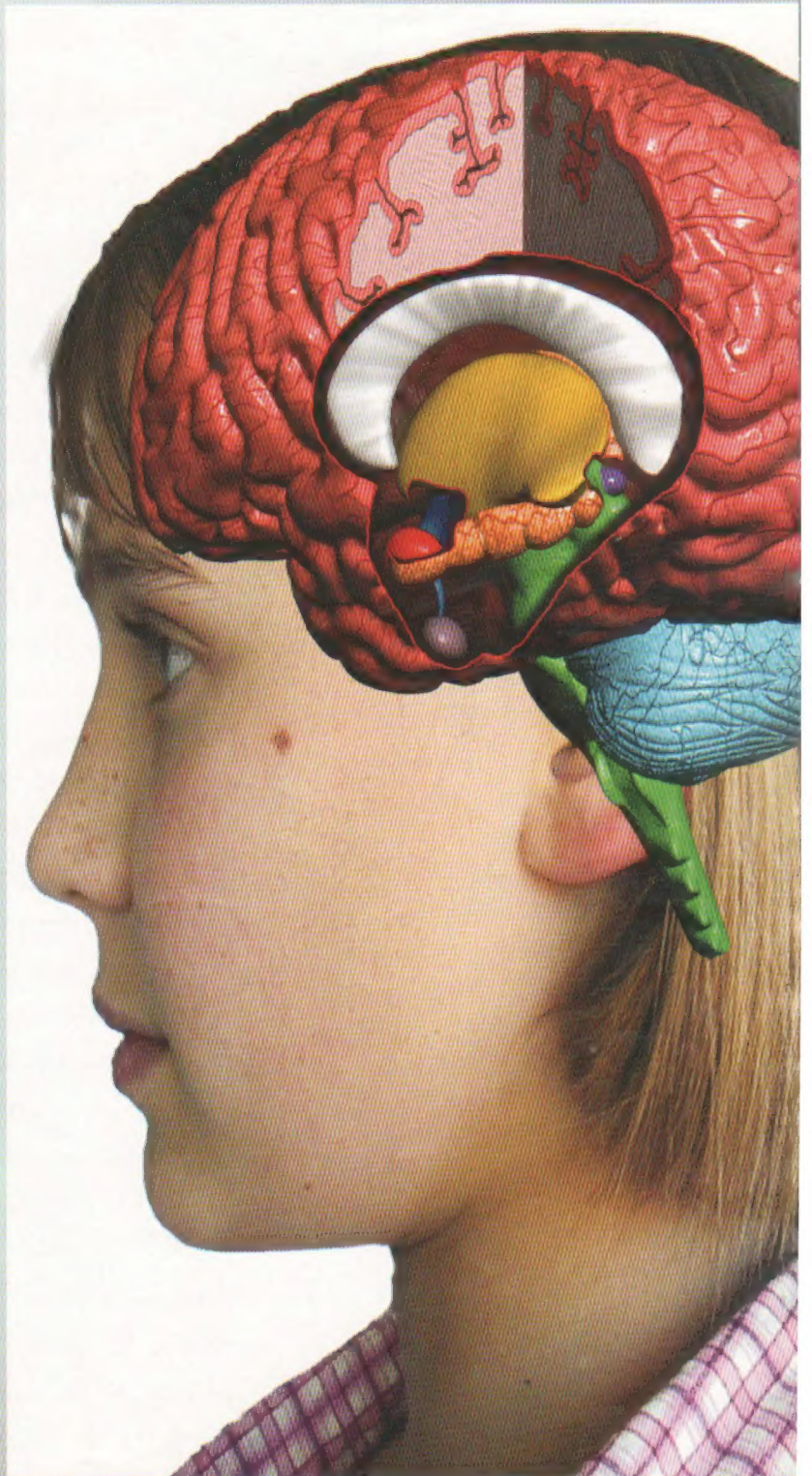
پروڧىسۇر: د. نىيال عادل فخرى

بەشى كېميا / كۆلىرى پەرۋەردەي بەشە
زانستېكان

ئەو توپىزىنەوانەي لەسەر مېشكى مړۇق ئەنجام دراۋن پالئەر بە ھۆكارىكى سەرەكى بۇ فېربوۋنى قوتابيان و بە فاكترىكى چالاک لە ديارى كىردنى گىرنگى دانيان بە خويئندى دادەئىن. ئەم توپىزىنەوانەش ئەم ئەنجامانەي خوارەويان سەلماندوۋە:

ھەر كە مىندال درك بە دەورو بەرى خۆي دەكات مېشكەكەي ھەلدەستىت بە دروست كىردنى ژمارەيەكى زياترى تۆرە دەمارەكانى و ئەمەش راستەوانە لەگەل دەولەمەندى دەوروپەرەكەي دەگونجىت، واتە دەوروپەرەكەي چەند ھاندەر بىت لە فېركىردنى دەستەواژەو ناساندنى مىندال بەو دەوروپەرەي، ئەوا ئەو تۆرە دەمارانە زياترو زووتر دروست دەبن. لېرەدا مېشك ھەلدەستىت بە جياكردنەوئى ئەو تۆرە دەمارانەي بەردەوام سووديان لى دەبىئىت و دەيان چەسپىئىت و بەردەواميان دەكات، ئەوانەي تىرش كە سووديان لى نابىئىت دەيان سىپتەو، وەك كىردنەوۋە داخستنى پەنجەرەكان. ئەو كىدارەش لە ماوئى ژيان بەردەوام دەبىت و لە تەمەنى (۲-۱۱) سالى دەگاتە ئەوپەرى. بۇ نمونە: سەرەتاي كۆتەرۈلكىردنى سۆزى مىندال لە تەمەنى (۲-۳) مانگى دەست پىدەكات، واتە پەنجەرەكانى لەو تەمەنە دەكرىنەوۋە دواي ئەو دەتوانىت فېرى كۆتەرۈلكىردنى سۆزى بىت. بەمەش ئەو شتانەي لە ماوئى كىردنەوئى پەنجەرەكان فېرى بوۋە زۆر زەحمەتە بگۆردىن دواي داخستنى پەنجەرەكان.

بۇ نمونە پەنجەرەي فېربوۋنى زمانى دوۋم لە تەمەنى (۱۰-۱۱) سالى دادەخرىت، پەنجەرەي جوۋلە لە دواي لە دايك بوۋنەو تا تەمەنى دوو سالى دەست پىدەكات، ھى لايەنى سۆزۈ كۆمەلايەتى لە دواي لە دايك بوۋنەو تا تەمەنى دوو سالى بەردەوام دەبىت، پەنجەرەي فېربوۋنى دەستەواژەكان

زیاد دهکات و په‌یوه‌ندیه
کو مه لا په تیه کا نیش
فیروون ئاسانتر ده‌کمن.

توژینه‌وه‌کان جه‌خت له سهر کورتی
ماوه‌ی وانه‌کان ده‌کمن‌وه، چونکه فیروون
چالاکتر ده‌کمن. بو نمونه: قوتابیان نه‌و
نه‌و وانه‌یه‌ی ماوه‌ک‌ی ته‌ن‌ها ۲۰ خوله‌که
ئاسانتر به بیران دیت‌وه له وانه‌ی درپژتر.
له‌گه‌ل به‌ناو سال چوون توانا
بایولژیه‌کانیشمان به‌رو گوړان ده‌چیت،
نه‌و گوړان‌کاریانه‌ش به‌رپرسن له دیارکردنی
توانای عه‌قلیه‌کان، نه‌مه‌ش جیاوازه له
نیوان گه‌نجان و مندالان، بویه‌بابه‌ته‌کانی
چاره‌سهرکردنی کیشه‌کان پیوسته زیاتر بو
گه‌نجه‌کان باس بکړت.

سه‌بارت به کاریگه‌ری خواردن و
نوستن و له به‌بیر هاتنه‌وه‌ی زانیاره‌کان
له نیوان کچان و کوران، ه‌ردوو زانیان
کیرسی و بایتر (Keirse and Bates)
ده‌لین: چونیته‌ی ژیان‌ی
تاکه‌کان و پله‌ی گه‌رمی ه‌ر له پو‌لی
پینجه‌می سه‌ره‌تاییه‌وه‌ ناراسته‌ی چونیته‌ی
فیروون و وهرگرتی زانیاره‌کان ده‌کمن.

توژینه‌وه‌کانی ه‌ریک له
(Atakent & Akar) ده‌ریان خستوه
که: می‌شک ۱۰۰ بلیون خانه‌ده‌ماری
تیادایه که له دروست کردنی توره
ده‌ماره‌کان کارده‌کمن که پو‌لی سه‌ره‌کی
ده‌بین له فیروون. ه‌روه‌ها نه‌و می‌شکه
ناماده‌کاری تیادایه بو به‌ریه‌ره‌کانی و
ه‌زکردنی له شتی زه‌حمت بو فیروون.
سه‌رجاوه‌کان:

1- Please Understand Me:
Character and Temperament
Types
David Keirse, Marilyn Bates
2-Atakent, A. & N. Z. Akar.
«Brain-Based Learning: An-
other Passing Fad?», Euro-
pean Languages Conference,
Lesvos, Greece, September
2001.

نه‌گه‌ر قوتابی مانای نه‌و شتانه‌ی فیریان

ده‌بیت نه‌زانیت نه‌وا

نه‌و زانیاریانه بو

ماوه‌یه‌کی درپژ له

می‌شکی نامینیت‌وه‌و

وه‌بیر هیئانه‌وه‌ی ئاسان

نابیت

مندال بوین، به‌لکو له‌وانه‌یه شیواژنکی
جیاوازتر له می‌شکی قوتابیان وهریگریت.
بویه‌به‌ستنه‌وه‌ی زانیاره‌کان به‌یه‌کتر روون
کردنه‌وه‌ی گرنگی زانیاره‌کان له داها‌توو
زور گرنگه بو چه‌سپاندنی زانیاره‌کان له
می‌شکی قوتابی.

توژینه‌وه‌کان ده‌ریان خستوه که
به‌شیویه‌کی چاکتر فیر ده‌بین نه‌گه‌ر
به‌شداري نه‌و چالاکیانه بین که جوړه
به‌ریه‌ره‌ک‌نیه‌کی تیدا بیت. راستیه‌کانیش
نه‌ویان ده‌رخستوه که قوتابیان زوربه‌ی
کاته‌کان به هیمنی داده‌نیشن و بو
ماویه‌کی درپژ و به‌شیویه‌کی سه‌لبي
گوئ له ماموستا ده‌گرن. ماموستاش
بو نه‌وه‌ی به‌شداربوونی قوتابیان
ده‌سته‌به‌ر بکات پیوسته شیوازی
جوړاو جوړی ه‌سته‌یاره‌کان به‌کار بیتیت
(Multisensory Approach).

پیوسته ژووره‌کانی خویندن شیوا بن تا
ماموستاو قوتابی بتوانن گفتوگو له‌سه‌ر
وانه‌کان نه‌نجام بدن. ماموستاش پیوسته
ده‌رفه‌تی جوړلو راوه‌ستانی قوتابیان له
ژووره‌که بدات، چونکه چوونی خوین بو
می‌شک له کاتی راوه‌ستان به له ۱۵٪

له ته‌مه‌نی دوو سالی ده‌ست پیده‌کات و
له ش‌ه‌ش سالی‌ش داده‌خړت، په‌نجه‌ره‌ی
فیروونی ماتماتیک و لوژیک له ته‌مه‌نی
سج سالی ده‌ست پیده‌کات و له ش‌ه‌ش
سالی‌ش داده‌خړت.

لی‌روه گرنگی (۲-۴) سالی ته‌مه‌نی
مندال به ده‌رده‌که‌وت که پیوسته دایک و
باوک و ماموستاش به گرنگی وهریگرن
له بایخ دان به مندال له ته‌مه‌نانه‌ی
په‌نجه‌ره‌کانی تیدا ده‌کړنه‌وه‌و سیسته‌می
فیروونیش له سهر نه‌و بنچینه زانستیان
دارپژرته‌وه.

به‌سته‌نه‌وه‌ی زانیاری نوئ به هی کون:
فیروونی زانیاری نوئ په‌یوه‌ندیه‌کی
زور به‌هیزی به زانیاره‌کونه‌کانی که له
می‌شکدا ه‌ه‌لگیراون ه‌یه، نه‌و زانیاره
کونه‌ه‌ک فله‌ترک بو فیروونی نوئ‌کان
کارده‌کمن، نه‌و شتانه‌ی مانادارن می‌شک
ه‌ه‌لیان ده‌گریت و نه‌وانه‌ی بی ماناشن
پشت گوریان ده‌خات، چونکه مانابه‌خشین
پو‌لی‌کی په‌کجار گرنگی ه‌یه له فیروونی
زانیاری و کارامه‌یی و ه‌ه‌لگرتیان له
می‌شک. بو نمونه نه‌گه‌ر قوتابی مانای
نه‌و شتانه‌ی فیریان ده‌بیت نه‌زانیت نه‌وا نه‌و
زانیاریانه بو ماویه‌کی درپژ له می‌شکی
نامینیت‌وه‌و وه‌بیر هیئانه‌وه‌ی ئاسان نابیت.
له‌گه‌ل نه‌وه‌ی توژینه‌وه‌کان ده‌ریان خستوه
که ماموستاکان ۹۰٪ی کاتی وانه‌کانیان
بو ناموژگاری کردنی قوتابیان ته‌رخان
ده‌کمن تا نامانجه‌کانی فیروونی وانه‌کان
بزانن، که نه‌مه‌ش شتی‌کی باشه، به‌لام
ه‌اندانی می‌شکی قوتابیان تا ه‌و‌لی
فیروون بدن له‌گه‌ل روون کردنه‌وه‌ی
نامانجه‌کانی فیروون تا له می‌شکیان
جیگیر بیت بیگومان کوششی‌کی
زیاتری له لایهن ماموستا پیوسته، مانا
به‌خشینش مه‌رج نیه ه‌ر نه‌و مانایانه بیت
که نیتمه وه‌ک ماموستا فیری بوینه کاتیک

قوتايىەك

دايك و باوكانى خستە گريان

ئەم وتارە لە كۆبوونەومى دايباب لە قوتابخانەى گولانى
بنەرەتى لە پايتەخت لەلايەن قوتابى بەهرەمەند [عمرنجم
الدين] پۇلى شەشەمى بنەرەتى خویندرايەووە كە بوو
جىگای خوشحالى ئامدەبوان، ئىمەش لە گوڭارى ژيار بە
پيويستمان زانى ئەم خۆزگە جوانانە جاريكى تر بخەينەووە
بەر ديدى دايكان و باوكان و خوینەرانی خوشەويست.

قوتابخانەى لانەى فېرېونە، بۇ ئىمە
دروست كراون، ئەها ئەو ھەموو فەرمانبەرە
بەرپۆر مامۇستا دۆسۆزانە ھاتون لە
پىناوى پىنگەياندىنى ئىمەدا بەھارى
رازووى تەمەنيان وەك مۆم دەتۆننەووە.

ئىمە گرنگين، ئەوھتا ھەمووتان ئەمەرق
بۇ قسەكردن لەسەر ژيان و دوارۆزى
ئىمە كۆبوونەتەووە، ئىمە شەرمەندەى ئەو
ھەمو پاكى و دۆسۆزيەتانيىن. ھەمىشە
لە خوا دەپارپىتەووە لە نىعمەتى ووشەى
پەرلەچىژى دايەو بابە يىبەش نەيىن.

مامۇستاكانيشمان وەك ئىوہ بەخشىدەن
زۆر جار بى نازى و ناپۆشتەمى يەكك
لە ئىمە، يان يەتسىمان دەيتە تەوقى
مىھربانى گريان و گەروى زولالىيان
دەگرئ، گەرچى ھەول دەدەن نەگرەن
تا عەزمى ئىمە نەپوخى، بەلام كانى
چاوہكانيان مىھربارانمان دەكەن.

گريانى تۆ مامۇستاكەم نەدى بارانى
بەھارو لەسەر پۆحمان خوشەويستى و
دۆسۆزى دەپۆتىن.

ھۆ دايە گيان، بابە گيان رېم پىيەن
لەم دەرفەتەدا ھەندىك لە نازارەكانى
ناخمان بۆ ئىوہى بەرپۆر دەپرىن. تا ئىوہ
ھەموو خەلكىش بە مەينەتيەكانمان بزائن.
* مامۇستا لەوانەى مافى مەرقدا

ئەودەمەى ئاوات و خۆزگە كەسيەكانتان
لە پىناوى ئىمە فەرامۆش دەكەن، زۆرن
ئەو ساتانەى پىنداويستىەكانى پۆزانەتان
لەبىر خۆتان دەبەنەووە و تا ئىمەى پىن
پۆشتە بکەن.

دايمو بابەكەم، قورىانى ھەموو ئەو
فرمىسكانەتان بىم كە لە تاريكى شەوا
بەديار لاشەى پەرلە نازارى ئىمەدا لە
چاوہگەشەكانتان تەك تەك دەتكاو دەستى

پەرلە نراتان بۆ
ئاسمان ھەلدەپرى
و دەتان ووت. خوايە
گيان ئەم ديارە
رازوۋەمان زوو بۆ
چاك بکەوہ...ئەى
خوایە گيان.

ئىستا شوكر بۆ
خوایە گەرەبويىن
و ھاتويىن بۆ
قوتابخانە ،
ئىمە ئىستا زۆر
گرنگين. جىنى
بايەخين، چونكە
نەوہى دوارۆزىن.
بىيىن ئەو بالەخانە
بەرزانە، كە

دايكان باوكان، خوشەويستانى دلە پەر
لە ئومىدەكانمان، ئىمەى مىندال باش ئەو
راستىيە دەزانين، كە ئىوہى نازىز بەقەد
گىلنەى چاوہكانتان ئىمەى جگەرسۆزتان
خوش دەوى، ئىمە دەزانين ئەگەر ئىوہ ھەز
نەكەن كەسى لەخۆتان بەرزتر بىت، بەلام
شانازى دەكەن ئىمەى جگەرتان لەئىوہ
بالاىر بىن لەژيان، ھەريۆبە جوامىرانە
شاتان داوہتە بەر ئەو ھەموو نازارو
زەحمەتيانە، گيانمان قورىانى فيداكاريتان،

بەرنادات؟؟؟

ئىمە

ئەمىر

بە كامىزاي

چاۋە

گەشەكانسان وئىنەى كىردەۋەكانتان جوان
جوان بە چاك و خراپەۋە دەگرىن، ئەگەر
ئىستاش نەتوانىن بېچىنە تاقىگە، ئەوا
دلىابىن سېبى لەتەمەنى (۲۰) سالى لە
تاقىگەى ژياندا ھەموو وئىنەى كىردارو
ھەلۋىستەكانتان دەشۋىنەۋە و بە عەقلى
گەورەھىيمان ھەلى دەسەنگىتىن، ئىتر ئەوسا
وئىنە جوانەكان دەبن بە وانەى پراكتىكى
و ھەلىاندەۋاسىن لە سەر دىۋارى ژىن،
وئىنەكانى تىرىش دەبنە تازارى وىژدان و
رۋحى شىكۋمان لاۋاز دەكەن.

دايە گىيان نازىزەكەم دەتۈش لە پىتتاۋى
گەورە بوۋنى مەردانەى ئىمەدا زىياتر نارام
بىگرو مەيەلە لەسەر ھەندى داۋاكارى
تايىبەت مەلەكەى باغى بەھەشتان لى
بىيىت بە دۆزەخى ئەبەدى، چونكە ئەوسا
ئىمە دەسۋىيىن بە گوناھىك كە ئەنجاممان
نەداۋە.

باۋكە گىيان تۈش نارام گىرە لەگەل
ئىمەۋ لەگەل داۋاكارىەكانى ژيان، چونكە
جوامىرى و شىكۋ ھىزى مەۋف لە
نارامگىرەكەيدايە نەك پىچەۋانەكەى.

راستە دىارى و يارىە پلاستىكىەكان
تا ئەندازەيەك دلخۇشمان دەكات، بەلام
ئەۋە بزانن ئەۋان بى سۆزۈ بىنگىيانن،
ھەرگىزاۋ ھەرگىز جىڭگاي چىركەيەك لە
سۆزۈ خۇشەۋىستى ئىۋە ناگرنەۋە، بۆيە
پى بەدل تامەزۋى سۆزۈ مېھرىبانى و
باۋەشى گەرم و خەندەى لىۋو قسەى پى
لەسۆزۈ شىرىنتانن، توخا دايەۋ بابە تا
بىچوكىن وچىگەمان دەبىتەۋە لە باۋەشتان
تېر لە باۋەشمان بىگرن، تا ئىمەش خۆزگە
گەورەكانى ئىۋە نەتەۋە نازادىخۋازەكەمان
بەشكۋە لەباۋەش بىگرن.

زۆر بەئاسانى دەبنە برادەرى خەلك، بەلام نايەن بىبنە ھاسۆزۈ برادەرى ئىمە، باۋەشى ئەۋىنمان بۇ بىكەنەۋە تا لە ئازارەكانى ژيان پىزگارمان بىيىت و لەۋىدا ئۆقرە بىگرن

بەلام نازىزانم بزانن ئىستا سەردەمى
زانست و تەكنەلۇزىيەۋ دارى كىفر زۆر
بە ئاسانى دەبىت بەكارىتەۋ، ئىمەش بە
پشتىۋانى خوا، پاشان ھەۋلى نازىزان
دەبىن بە خەمخۆرى ۋلات، دەبىن بەۋەزىر،
دەبىن بە سەرۋىك، دەبىن بە مامۇستا...

دوچار دەمەۋى بەئىۋەى نازىز
پابىگەيەنم، راستە ئىمە منالىن، بەلام
ھەست و نەستمان زۆر گەۋرەيە،
زۆر بەئاسانى ھەست بە ھەلەۋ كەم و
كۆپەكانتان دەكەين، بەلام كەقسە ناكەين
(ناۋىزىن؟) بۆيە ۋا مەزانن بىدەنگىيان
نیشانەى تىنەگەيشتەمانە. بەلكو ۋا
فېرتان كىردوین ئىمە بۇمان نىيە قسە
بىكەين!

ئىدى ئەۋ بىدەنگىيە بۇ زۆرىەمان
دەبىت بە دىۋەزمەۋ تامردن بەرۋىكان

پى وئىن زانايەك دەلئىت: گەۋرەترىن كار
كەپتۈستە باۋك بۇ مەنلەكانى بىكات،
ئەۋەيە كە دايكىيانى خۇش بوئىت و رىزى
لېبىگرن.

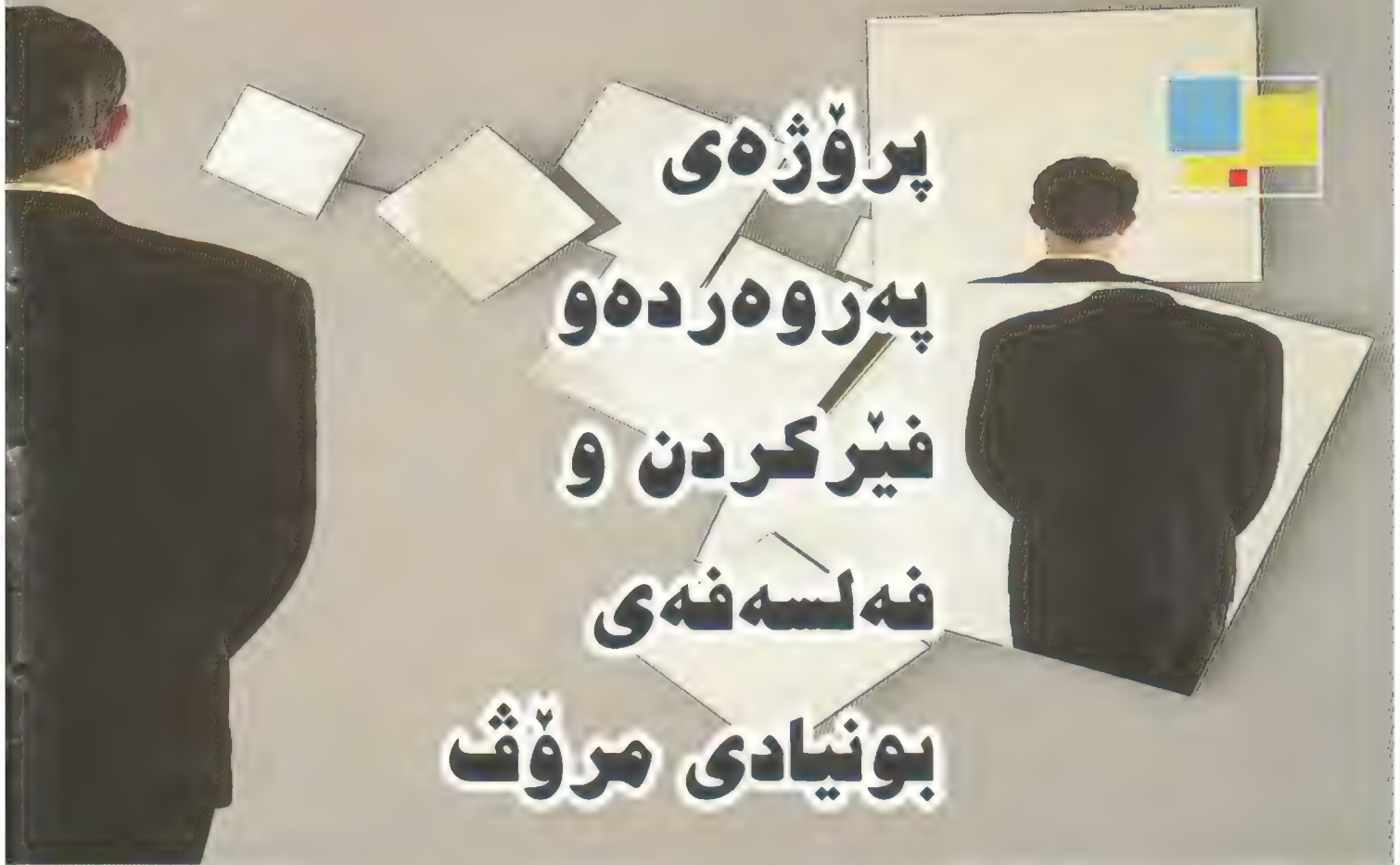
بەلام بەداخەۋە زۆر جار ھەست دەكەين
بەھۋى زال بوۋنى كەلتورى سەقەتى
كۆمەلگەۋە پىپىزى بە دايكانەۋە دەكەن،
باۋكەگىيان چۈن دەبى وئەى ناشايستە
بەۋ كەسە بلىنى، كە ئۆمانگ ئىمەى
بەمېھرىبانى خۇى لە ھەناۋيا ھەلگرتەۋ!!
من نازانم چۈن پىنگە بەخۇتان دەدەن
وئەى سوك بەيەكىك بلىنى كە پىنغەمبەر
(د.خ) لەسەر بىيىت لە دەرەقىا دەفەرموئىت
(بەھەشت لە ژىر پى دايكانە).

* بابە گىيان زۆرىەتان ھەمىشە تورەن،
كاتى پىرۋىزى خۇتان بە شتى لاۋەكى
بەسەردەبن، زۆر بەئاسانى دەبنە برادەرى
خەلك، بەلام نايەن بىبنە ھاسۆزۈ برادەرى
ئىمە، باۋەشى ئەۋىنمان بۇ بىكەنەۋە تا لە
ئازارەكانى ژيان پىزگارمان بىيىت و لەۋىدا
ئۆقرە بىگرن، بۇ دەتەنەۋى ھەمىشە
مەلەكانمان لىبىكەن بەسەريازگە و تەنھا
نەغمەى (بىكەۋ مەكەى لى بىيىت!!)

بەشىكىشتان كە دىنەۋە مالى داۋى
كارو كاسبى، باشتىرىن دىارى دەستان
دوكلەى جىگەريە!! ئىۋە گەر خۇتان خۇش
ناۋى، منى منال تاۋانم چىيە بەدوكلەى
نارەزۋى ناتەندروستى ئىۋە بىخنىكىم!!

'من لەگەل ھەر جىگەريەكى تۇدا
ھەست كىردن بە ۋىجودى خۇم لەلا كالتىر
دەبىتەۋە.

ئىمە ناسكىن ۋەك شۆرەبى كاتىك
باى نارەزۋو دەمان جولىنىچ و دەمانخات،
ئىۋە نايەن بە نارامى راستمان بىكەنەۋە،
ئاي بابەۋ دايە چەند رىق لەۋ وئەنەيە كە
ھەموۋىجار دەلئىن (تۆ نايى بەھىچ) يان
(تۆ فاشىلى) يان (دارى كىفر ھەر لەسەر
زەۋى دەبىت و نايىت بە كارىتە).

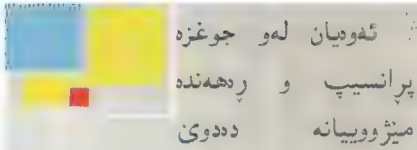
پرۆژەى پەرۋەردەو فىرکردن و فەلسەفەى بونىادى مرۇف

نوسىنى: بەزىرەن عبدالە اسماعىل

پرۆسەى پەرۋەردە لە بنچىنەدا پرۆسەىەكى ئالۇزو رايەلەيە، بنچىنە گەلەنكى زۆر ھاۋكارن لە بونىادى چەمك و فەلسەفەكەيدا، لە پىناو سەرکەوتنىدا رايەلەيەكى شارستانى دادەمەزىرتى و لە ھەمبەرىدا پرۆسەى پەرۋەردە دەكات بە چوارچىۋەى سەرەكى بۇ دامەزاندنەكەى. ئەو فەلسەفەىە لە روانگەى كۆمەلگەكەمانەۋە بەشۋەيەكى ناتەۋاۋ ۋەردەگىرەت، كاتىك لە روانگەى پەلەبەندى زانستىۋە بۇ تاكەكان بە پىۋەرى زىنىكى ماتماتىكىيەنە يان زىھنى ۋەك ئەۋەى كە بونىادى مرۇف تەنھا ۋەدەست ھىنانى [فول مارك] يىت لە بابەتەكانى خويندن، خۇ ئەگەر ئەو كەسە ۋەك ھزرى و ئەخلاى و كۆمەلەيەتى ھەرمىش يىت، ئەۋا شتىكى روالەتيەۋ پىيان ئاسايە ھەم ئەمانە بەجۆرىك لە جۆرەكان شتىك دەخەنە روو، ئەۋىش ئەۋەيە كە پەرۋەردە

فىرکردن لە خودى خۇيدا پرۆسەىەكە بۇ پىنگەياندى مرۇف لە روۋى جەستەيى و روۋى و ئاۋەزۋە.. بەۋا تايەى كە پەرۋەردەۋ فىرکردن بۇ بەرۋە تەۋاۋى رۆيشتى سۈرۈشتى مرۇف، بەئاراستەى ئامانجە كۆمەلەيەتيەكان لە پىنگەياندى تاكىكى كارىگەر لە ژىنگە مرۆيەكەدا. ھەمىشە گىرت و كىشەكانى كۆمەلگە تازە پىنگەيشتەۋەكان خۇى لەۋەدا دەيىنەتەۋە كە تاكەكانى كۆمەلگە خۇيان لە پىشتەر دەگىر لە پرۆژەكانى سىستەماتىك، بە پىچەۋانەى كۆمەلگە پىشكەۋتەۋەكان كە تاكەكانىان سىستە ماتىكىيەنە كار دەكەن. داھىتان و زىنىكى و بلىمەتى كارىگەرى نابى ئەگەر بەگەر نەخىرت كە لەگەل بنچىنەكانى دىكە ۋەك فاكترەينكى تەۋاكەر لە بەسىستەماتىك بونىادى مرۇف و كۆمەلگەى مرۆيى. ھاۋرىيەكى ئىزىك كە لە ۋلاتە يەكگرتەۋەكان سەرقالى خويندىنى پىزىشكى ئاۋەكە لە يەكەكە لە

زانكۆكانى [دېتروىت] بۇى گىرەمەۋە وتى لەئىۋ كۆرسەكانى خويندىدا، كۆرسىك تەرخان كراۋە بۇ زانستە سىياسەكان كە زانىارى دەربارى سىستەمى سىياسى ئەم ۋلاتە بەقوتابى دەدات، ئەمە لە كاتىكدايە كە قوتابىەكە خويندىكارى كۆلىزى نوژدارى.. لىرەدا خالى سەرنج راكىش ئەۋەيە كە نايىت پىزىشك لە سىستەمى سىياسى ۋلاتەكەى و لە دەۋەى ھاۋكىشە سىياسەكان لانى كەمى بەشدار يىت لە بىرپاردان، ھەركە بەشدارى دەكات لە دەنگ دان و ھەلپۇاردنەكان، كە پەيۋەستە بە ئاسايشى نەتەۋەيى و نىشتەمانى...! بۇيە دەمەۋى بلىم رايەلەۋ ھىللە سەركەۋتەۋەكانى پەرۋەردەيى لەۋە دەيىنەت كە مرۇف بىرپىتەۋە و رزگارى بكات لە كەنارىك لە كەنارەكانى ژيان، زۆر لاشتان سەير نەبى كە دەلىل زۆرىك لە داھىنەران و بلىمەتەنى پىپۇرى زانستى و ئەدەبى لە دانىشگەكانى خويندىن سەركەۋتەۋە نەبون

شەھەرلەر ۋە جۇمھۇرىيەت
پىرانشىپ ۋە رەھبەرلەر
مىژۋىيە ۋە دەۋى
كە ئەۋەتكەن دوتىن ۋە ئەمىر ۋە سەبى
بەيەكەۋە دەگەنەنەن. ۋەزىر ئەۋەش
فاكتەرى يارىدەدەرە لە دىيارى رۇلى
مىژۋە لە دوستىكى ئاينىدە. بۇيە
پىرۇگراممى پەرۋەردە لە ۋىلاتانى رۇزناۋا
ھەمىشە ھارىكار بۈۋە لە شانازى كىرن
بە مىژۋە ۋە رەمەزەننى مىژۋە. تا ۋى
لەنھاتە نەم شانازى كىرنە بە رەمەزەننى
مىژۋە لە نىۋە ھەندى تۈزۈ خۇندىۋار
ۋە قوتايىنى ئەۋرىپ شىك دەربارى
بىزاقى مىژۋە ھەزم ناكەن. مەگەر لە نىۋە
چۈرچىۋى مىژۋى ئەۋرۈپاۋە نەيىت ۋەك
نەۋە ۋەبى كە جگە لە شارستانىيەكانى
نەۋرۈپى. شارستانىيەتى دىكە لە نارادا
نەۋەيىت.

پىنچەم- بۇنىيادى جۇگرافى

نەم خالەيان لە ھەمۈنەۋ شتەنە دەۋى
كە پەيۋەندىيان بە جۇگرافىيى مەۋۇ ۋە
ژىنگەكەيۋە ھەيە. ھەروەھە لە بىنەماكانى
جۇگرافىيى سىياسىي دەۋىلەتتەۋە كە
خۇدى مىللەت كۆ دەكەتەۋە.

شەھەم- بۇنىيادى كەلتۇرى

دۋا خال لەۋ بىنچىنە سەردەكەنە كە
پىۋىست ۋە گىرەنگە لە بۈرى پەرۋەردەۋ
فەزىكەن لە بىر چاۋ بىگىرەن بۇنىيادى
كەلتۇرىيە، ئەۋەشيان لە ھەمۈنەۋ
شتەنە دەۋىلەتتەۋە كە پەيۋەندى ھەيە
بە پاراستىنى بىنەماكانى شارستانى ۋە
فەلسەفى كۆمەلگە.. ئەۋەشيان خۇى
لەزىرخانى زىمانەۋانى ۋە رامىيى ۋە
تابۋىرى دەۋىلەتتە، ۋەك فاكەتەرى يارىدەدەر
لە بەشدارى تاكەكانى نىۋە كۆمەلگەۋە لە
دوستىكى بىر يارۋ دۋەزەندى نەتەۋە.

رايەلەر ھىلە سەركەۋتەۋەكانى پەرۋەردەيى لەۋە دەبىنرەت كە مەۋۇ پەيۋەننىتەۋە ۋە رەزگارى بىكەت لە كەنارىك لە كەنارەكانى ژيان

بىنچىنە ۋە سەركەۋى ئەۋ پىۋەسەيە دىتە
ھەزىمار، بۇيە پىۋىستە لە پىۋەسەي
پەرۋەردەيى رەچاۋى بۇنىيادى ئەخلاقى
بىكى مەبەست لە ئەخلاق. پتەۋەكەرنى
باۋۋ نەرىتە تەندۈستەكان ۋە پىرانشىپ
راست ۋە دوستەكانى كۆمەلەيەتى ۋە
ۋەلاۋەننى بەدەۋەتتەيە لەم بارىيەۋە
پىنچەمبەر [دەۋى خۋى لى-بى] ۋەتاۋ
چەمكى پەيۋەسەي پىنچەمبەريەتى لە
بۇنىيادى ئەخلاقى كورت كەۋتەۋە بەم
ۋەتى كە دەۋەرمۈى ((مەن ئىزدەيەكم بۇ
تەۋەتر كەرنى ئاكارە جۈۋەكان)).

سەيەم بۇنىيادى كۆمەلەيەتى

نەم خالەيان تەۋەننى ھەمۈنەۋ
پەيۋەسەيە دەكەت كە باسنى رايالەي
كۆمەلەيەتى ۋە گىيەنى بە يەكەۋە ژيانى
كۆمەلگەۋە ھەمۈنەۋ بەھاكانى دىكەي
كە - ۋەنى بەتىن ۋە بەھىزەن لە رەچاۋ
كەرنى بىر سەيە باۋەكانى كۆمەلەيەتى ۋە
پەيۋەسەيى بىرۋەيەكەنى.

چۈرەم بۇنىيادى مىژۋىيى

بە پىۋەرى دۋەزەۋەيى. بەلام ھەمان ئەۋ
پىۋەردە باۋانە ھارىكار بۈۋە بۇ سەركەۋەتتەن.
لە دەۋەرى ئەۋ دۋەزەۋانە بۇيە كە
رۇشنىيى دەخەينە سەركەۋەسە
پەرۋەردەيى. مەبەست لىنى تەنھە مىكانىزىم
ۋە ھۈيەكانى گەيەندى زانىيى ۋە رەھبەن
نىيە بە مەۋۇ، بەلكى بايەخەنە بە
دەستەۋ دەسكەرنى پەرۋەردەيىيە [چ لە
رەنگى گەۋگەۋى رۈۋەۋەۋە يەۋە لە
رەنگى پىن بە، لىت ۋەدەگەم] پاشان
تىكەلەشنى بە بىنچىنەكانى دىكەي
پىۋەرى پەرۋەردەيى لە پىناۋ پىنگەيەندى
مەۋەتتىكى تەندۈست.

لە دىۋە بۇچۇنى ئىتە لە پىناۋ بەتەۋەۋ
گەيەندى پىۋەسەي پەرۋەردەيى، دەيى ئەم
بىنچىنە سەركەيەنە لەبەر چاۋ بىگىرەت.

يەكەم - دوستىكى ۋە پىنگەيەندى تاك [البناء الفردى]

لەم ھالەتە ئاراستەيەك دەگىرەتە پەر
بەجۈرەك كەۋەشنىيى دەخەتە سەركەۋەسە
ئەۋ شتەنەي كە پەيۋەستە بە ناراستە
كەرنى سەۋەت ۋە رەھبەنەكانى مەۋۇ.
۱-كاركتەۋەكانى ئەۋل ۋە ناراستەكەرنى
[اعمال العقل وتوجيه] كە مەبەست لىنى
بىيات نانى زانستىيەۋە ھەزىيەنە.
ب - كاركتەۋەكانى ھەست ۋە سۆۋ ۋە
بىزەكەرنى بەرۋە باشتەۋە چاكتە. مەبەست
لىنى پىرانشىپ بەرۋە ۋە پەيۋەسەكانى بە زەيى
ۋە لىۋەردەيى.

ج - پەرۋەز خەستى بەرۋەتەنگى
[حسد] ئەۋەش لە رەنگى ھەۋل ۋە كۈشتە
ۋە شەۋەخۇنى بەرۋەۋەم لە گەۋل جەمى
گىيەنى خۇشەۋىستى لە بىرى رەۋ ۋە كىيە.

دۋەم بۇنىيادى ئەخلاقى

كە باس لە پىۋەسەيى پەيۋەسەيى
دەكەمەن، ئەۋە بۇنىيادى ئەخلاقى بە تەكىكى

پروژه دنیای جور

وزارت

خویندن

بالا

سەلام ناوخۆش / پروفیسوری یاریدەدەر

دەروازەیەکی:

سیستەمی خویندن ھۆکارێکە بۆ
پزگاری کردنی ئەوێ ئەوێ ئەوێ
داگیرکراو و روخاو. لەو کەتالەو دەسلەلاتی
سیاسی و مەدەنی دەتوانی لە ڕینگای
فەلسەفە ی پەرەمەردمییەو بنیادانی
نەتەو دابەزرێتەو.

لەمیزووی کەوتی یان ھەمەسی
سیاسی و عەسکەری یابان و ئەلمانیا و کۆریا
چەند وانیەکی ھەیە بۆ ھەر نەتەوێک
یەوێ جارێک تر لە (کەوتن) (پروخان)
بەھێزەو ھەڵبستتەو.

بەھێز تر لەسەر ئاستی جیھانی بونیاد
بێتەو. وێرایی ئەمەش ھەر ئەو عەقڵیەتە
مەدەنیە بوو توانی بەتەکنەلۆژیای سەردەم
ھێندە پەرە بە ئابووری وڵات بەدەن کە لە
داگیرکاری خۆیان پێشکەوتوو تر بن.
لەم کورتە نووسینە ھەول دەدەین ھەندێ
رۆشنایی بخەینە سەر سیستەمی نوێ
وزارتی خویندن بالا و ئاستەنگەکانی
بەردەم پروژه دنیای جور، کە لە
دیدگای وزارتەو بەیەکیک لە ستراتیژە
گرنگەکان دادەنرێت.

پروژه دنیای جور

ئەم پروژهیە ئەکادیمیە لەسەر چەند
بەنەمایەکی زانستی دامەزراوە. ئەم
پروژەییە خۆی لە چەند چالاکیەکی دەنوتنی
کە ھەول دەدات وەلامی گشت پرسیارە
گرنگەکان بداتەو لەوانە دنیاکردنی زانکۆ
و پەیمانگاکان لە پێدانی بر و ئامەییەکی
ئەکادیمی متمانەکراو ھەروەھا دنیای

کردنی قوتابی لە (جۆری خویندن) و لە
(جۆری گۆتەو) وێرایی ئەمەش لەم
پروژەییەدا قوتابی دەیتە بەشیکی کارا لە
تۆری دەسلەلاتی سیستەمی پەرەمەردمی.
لەنیو ئەم سیستەمەدا مامۆستا ناچار
دەبێ لە ڕینگای خویندن بەردەوامەو
ھەم سەینار پێشکەش بکات و ھەم لە
سەینارەکان ئامادەیی ھەروەھا لەنیو ئەم
سیستەمەدا شۆرشێک لە دژی (مارکەز)
بەرا دەبێ و پۆلی کەم دەیتەو چونکە
مامۆستا ناچار دەبێ وانیەکان بە (لاپتۆب)
و (داتاش) بێتەو!

لایەنە پۆزەتیڤەکانی پروژه دنیای جور

وزارتی خویندن بالا ھیچ سیستەم
و پروگرامیکی نەبوو کە لەسەر شەنگست
و بنەما دامەزراپی ھەر ئەوێش وای
کردووە ھەر مامۆستایەکی لە کۆلیژێک
بەشیکی بە ئارەزووی خۆی وانیەکان

بە ئاسانى لەو تۆرە
جالجالۆكە يېنە دەرەو
چونكە لەناو پرۆسەى

دلىياى جۆرى و خوئندى بەردەوام دا
مامۇستا ناچار دەيچ چالاك active
يى نەك سست passive هەرەها
هەتا ئىستا بەشى لە مامۇستايان هېچ
ئاگايان لە دىياى زانبارى سەردەم نىيە
بۆيە هەموو ھۆكارىك بەكاردىنن بۆ ئەوئەى
شكست بەو دوو پرۆسەيەيىنن!

نەنجام

زانكۆنەك ھەر لە رۆژئاوا، بەلكو
لەبەشىكى ئاسياش مەلەندىكى مەعريفى
و ھۆكارىكى زانستىيە بۆ پەرەپىدان و
پىشخستى پرۆسەى بىناكارى مەعريفى
و تەكنەلۇژياى وھەتا بونياتنەوئەى
تاكەكانى نەتەوئە. ئىمەى كورد بە ھوكمى
ئەوئەى مېژووئەكە خاوەنى دەسەلاتى
سىياسى خۆمان نەبووین و ھەرەوئەها لە ژيانى
سىياسىدا ھەرتوشى شكستى عەسكەرى و
سىياسى بووین ئەوئەچاوەرئ بووین لە ناو
قەلەمەرەوئەى ھوكومەتى كوردیدا ھەردوو
وئەزارەتى پەرەوئەدو خوئندىنن بالا دوور
لە دەسەلاتى حیزب بن و بىنە پىشەنگ
لە بونياتنەوئەى كەسايەتى نەتەوئەى و
ئەكادىمى و تەكنەلۇژىيە ئەوئەى نوئ
بەلام ئەفسۇس ئەو دوو وئەزارەتە پرۆسەى
پەرەوئەى و خوئندىان زۆر ئالوز تر كورد بە
جۆرى لە پەرەوئەدە ھەر سالەو سىستەمىك
چار دەدرئ لە خوئندىنن بالاش ھەدوو
پرۆسەى دلىياى جۆرى خوئندىنن
بەردەوام نەياتتوانى هېچ گۆرانكارىەكى
ئەوتۆ بەرپا بكەن. لێرەو گرنگە عەقلىيەت
و بىركردنەوئەى سىستەمى سىياسى و
فەلسەفەى سىياسى بگۆرئ نەك تەنھا
گۆرانی مېكانىزمى وانەوتنەوئە!

بەشى

لە مامۇستايانى

زانكۆ ھىندە لەگەل

مۆدىلى كۆن

راھاتوون ناتوانن

بە ئاسانى لەو

تۆرە جالجالۆكە

يېنە دەرەو

دىارى دەكرئ و هېچ پۆستىك لەو
پۆستە ئەكادىمى و كارگىريانە لەسەر
بنەماى ئەكادىمى كەسى ئەكادىمى
بۆ دىارى ناكړئ بەلكو لەسەر بنەماى
حيزبى كەسەكان ديار دەكرنن جا ئەگەر
ئەو پۆستدارانە لەگەل وەزىر دۆست
نەبن ئەو هېچ بريارىكى وئەزارەت جى
بەجى نابى لەو روانگەوئە لە ھەندئ
كۆلئز ھەردوو پرۆسەى دلىياى جۆرى
و خوئندىنن بەردەوام ھەركارى پى ناكړئ
ھەتا دكتورىكى (قسەخۆش) دەفەرى
كەسك وتى: ئەو دوو پرۆسەيە شمولى
ئىمە ناكات چونكە ئىمە (قرى ارباب)ين.
ھەر لەناوئەك زانكۆش چەندەھا
كۆلئز يان پەيرەوئەى ناكەن يان بە نىوچەلى
پەيرەوئەى دەكەن. جا ھەتا مۆتەكەى حيزب
بەسەر زانكۆ و وئەزارەتەوئە بى ئەو تەمەنى
ئەو پرۆسەيە ھىندە درئ و بەردەوام نابى!
۲- ئاستى مامۇستا و بىركردنەوئەى
مامۇستاي زانكۆ

بەشى لە مامۇستايانى زانكۆ ھىندە
لەگەل مۆدىلى كۆن راھاتوون ناتوانن

بلىتەوئە لەم روانگەوئە دلىياى جۆرى
و خوئندىنن بەردەوام دوو پرۆسەى نوئ
بوون! ئەو(نوئ) بوونەش زۆر ھەنگاوى
پۆزەتشفى لىكەوتەوئە لەوانە:

۱- دياركردنى بابەتەكانى سالى
خوئندن syllabus

۲- بە پرۆگرامكردنى بابەتەكان و
چاودىرى كردنى مامۇستا

۳- شىواى گوتنەوئەى بابەتەكان

۴- ديارىكردنى مېكانىزمى گۆتەوئەى
بابەتەكان

۵- سەپاندنى پرۆسەى فېدباك
feedback

۶- كىشانەوئەى دەسەلاتى مۆتلەقى
مامۇستا بەسەر چارەوئەى قوتابى

۷- بەشدارىكردنى قوتابى لە پرۆسەى
خوئندن وھەتا فېدباك كردنى مامۇستا

ئاستەنگەكانى بەردەم پرۆسەكە

يىگومان چەندەھا ئاستەنگ لەبەردەم
پرۆسەكە ھەن. لەلایەك ھەم خودى
پرۆسەكە رونا (vision) و پەيامى
(message) ئەواو روون نىيەن ھەتا
وئەزارەتەش وئەلامى پرسىيارەكانى زەينى
پرسىيارەكانى لانييە ئەم خالە چەند
گرفتەيىكى بۆ پرۆسەكە دروست كوردوئە
جۆرىك لەنا متمانەيى لە ھەمبەر پرۆسەكە
بەرپا كوردوئە.

بەشى دووئەمى گرفتەكە پەيوستە بە:

۱- دەسەلاتى حيزب بە زانكۆ ودام
و دەزگاكانى بە ھوكمى ئەوئەى وەزىر
سەر بەبائىكى يەكيتىيە ئەو پرۆسەكە لە
زانكۆكانى ھەرتەم بە نىوچەلى پەيرەو
دەكرئ ئەوئەى بىست سالە ھەردوو حيزبى
دەسەلات بە شىواىكى رۆژھەلاتيانەى
دواكەوتو مامەلە لەگەل زانكۆ دەكەن
پۆستەكان لە(سەرۆكى بەش)وئە ھەتا
(سەرۆكى زانكۆ) لەبارەگاكانى حيزب

پەرۋەردەدى دروست

ھىماي سەركەوتى دىۋارپۇژ

نوسىنى: پەرى عابد *

پەرۋەردە بەشىكى سەرەككەيە لەجەستەى
مرۇف نەبۇنى ياخود كەموكورى
لەولايەنە بۇشايبەكى گەرە دروست
دەكات لە كەسايەتى مرۇفدا دەرەنجامى
بەزىيان پىرەيىتەو «بنىات نانى بناغەى
كۆمەلگايەكى پتەو لەپەرۋەردە كەردنى
نەو كەنىيەو دەست پىدەكات لەم بوارەدا
نەك تەنھا خىزان بەلكو ھەموو لايەنەكانى
ترى كۆمەلگا بەرپرسن لە ھەلپزاردىنى
باشترىن رىگا بۇ پەرۋەردە كەردن. لە
سەردەمى ئەمرۇدا لەگەل بەرەو پىشچونى
بارى ژيان و تىكەل بوون بە زانست
و تەكنەلۇژىيە نوئى پۇژ بە پۇژ
كىشە كۆمەلەيەتەكان لەنئو چىنى
ھەرزەكارو گەنجدا روو لەزىادبوون ئەكات.
سەرەتاي تەمەنى ھەرزەكارى مەترسى
توشبوون بەھەلەى زۇرى لى ئەكرىت
نەبۇنى مەتەنە و تىروانىنى خراپى خىزان و
كۆمەلگا بەرامبەر ئەم چىنە ھۆكارەكەى
خودى كۆمەلگايەو ئەو ژىنگەيەى
كە مەندال تىپدا گەشە ئەكات. ئەركى
پەرۋەردە كەردن بەپەلەى يەكەم لەئەستۆى
خىزاندايە بەلام تاجەند خىزان سەركەوتەو
لە بەرپەو بەردنى ئەم پىرەسەيەدا چونكە
زۇر جار ئاۋرەتەبوونى خۇشەويستى
مەندال بە پەرۋەردە كەردن وا دەكات لايەنى
سۆزدارى زالىبىت بەسەر يىنىنى ھەلەكاندا
تا دەگاتە رادەيەك لە دەرەوئى سنورى
خۇيدا لىرەدا خىزان ۋەك جوتيارىك رۇل
نەبىيىت لە پىنگەياندنى ئەو روۋەكەى

لەژىرەستىدا گەشە ئەكات. چاۋدىرى
كەردنى بەردەوام وژىنگەيەكى لەبار بۇى
تاكىكى سەركەوتەو پىرەرەمى لى پەيدا
ئەيىت كە كۆمەلگا ۋەكەسانى دەرۋەزەى
لىنى سودمەند ئەبن. ئەركى خىزان لە
پەرۋەردە كەردندا بەرو ئاراستەيەكى سەخت
تر ھەنگاۋ ئەيىت لە ئىستادا بە ھۆى بى
ئاگايى كۆمەلگا لە لەدەست چونى ئەو
كۆشەنەى چەندىن سالا بۇ بەدەست
ھىتايان ھەل ئەدات ۋە نەبۇنى ھاو
دەنگى ۋە يەكپىزى لە نئو چىنەكانى داو
بەردنى ئازادى ۋە سەرىستى بەئاراستەيەكى
ھەلەدا بە واتاي ئەنجامدانى ھەر كارىكى
نە شىاو بەبى پەچاۋ كەردنى ئەو ياساۋ
پىشوشىنەى كە ئايىنى نىسلام و كەلتورى
نەتەوئى كورد دىارى كەردون. ھەرۋەھا
نەبۇنى ھۆشيارى ۋە پىشاندانى خەلك
لەكاتى ھىتايى ھەر زانست ۋە بىرىكى
نوئى لەچۆنىيەتى بەكارھىتايى ۋەگونجايى
لەگەل ئاستى رۆشنىرى خەلكدا.
قوتابخانەش ۋەك مالى دووم ۋە مەلەندى
زانست ۋە زانىارى پۇلى سەركەى ئەيىت
لە بنىات نانى كۆمەلگادا چونكە
پەرۋەردە فېر كەردن پىكەو زەنجىرى
تەواۋكارى يەكترن ۋە ئاستى سەركەوتن
لەو بوارەدا داھاتوۋى نەوئەك دىارى
ئەكات كە خاۋن پەلەپايەو رەوشتىكى پەرز
يىت بۇ ئەوئى بىتوانى بە دىژايى تەمەن
پارىژگارى لە ئايىن ۋە خاك ۋە كەلتورى
ۋولاتى خۇى بىكات. بۇ ئەم مەبەستەش
پىيىستە كەسانى پىسپۇرو كارامە داڭىرىش
كە ئەزەمىيان ھەيىت لە بوارى پەرۋەردەى
فېر كەردندا. كىلىلى سەركەوتنى ۋولاتى ئىمە
لەدەستى خۇماندايە بەلام دۇزىنەوئى
دەرگاكانى ھەل ۋەكۆششى زۇرى
ئەوئى. بە ھەل بىدىن خەونى گەرە
پىاۋانى رابروو كەئازادى ئەم پۇژەيان
بۇ ئىمە خەلقاند يىنىنەدى. بىيىنە پىشەوا
بۇرۇوناك كەرەوئى رىنگەى نەوئى
داھاتومان گەر خۇشان توتاي ئەنجام
دانى كارى گەرەمان ئەيىت ھانى ئەو
كەسانە بىدىن كەتواناۋ سامانى خۇيان
لەخەمەت كەردنى ۋالاتدا بەكار دەھىتن.
باكەم ۋەكۆرىيەكانى پەرۋەردە كەردن نەھىلن
ئەكات خىزان ۋەكۆمەلگە بەمەتەنەيەكى
زۇرۋە لە چىنى ھەرزەكار ۋە گەنج پىروان
بەرامبەر بوونى گومان لىيان ئومىدى
داھىتايى گەرەيان لىبىكات بانامانجى
تىكەلپون ۋەپەيەندىمان لەگەل ۋالاتايى
جىھان بەدەست ھىتايى زانست ۋە پىشكەوتن
يىت لايەنە باشەكانى ئەوان بەرجەستە
بەمەن ۋە خالەلاۋەزەكانىان لەبەر چاۋىگرىن
بۇ چاكسازى ۋالاتى خۇمان. لەم ۋالاتەدا
كاتىك مەنداللىكى كورد گوليك دەچىنە ۋە
خونىن نامانجى سەركەيە لاي گەنج
بى جىاۋازى رەگەز كاتىك قوتابخانەيەك
لەسەر دەستى چەند مامۇستايەكى كورد
بەھەلگەرتنى دروشمى پەرۋەردە فېر كەردن
بنىات ئەنرەت ئەمانە ھەموى پىكەو
سەرەتاي شۆرشىكن كەكاتى ھەل كەردنى
ئالاي سەركەوتن نىزىكە گەر بەردەوام يىت
لەبەدەست ھىتايى نامانجى سەركەوتنى
ۋولات.
* قوتايى لە نامادەيى ژىارى نەمۇنەيى

نەخشە پىڭگاي پەرۋەردەسى

فەرھاد قادىر نۆمەر

زۆر لاتان سەير نەيىت كە دەلىم پەرۋەردە كارگەى ژيانە بەواتا بەرفەرۋانەكەى ژيان.. كارگەيەك كارى پىڭگەياندىن ھەينانە بەرھەمى نەۋەيەكى بەسوۋدى كارا وچالاکە. لەم ديدەۋە بۇ پەرۋەردە ھاۋكىشەيەكى دىكە گەلەلە دەيى، ئەۋىش ھەموو ئەۋە شتانەى دەبنە رىڭگرو بەر بەست لەپىششەچۈنى رەۋشى پەرۋەردە، ئەۋە دەزىك دەخاتە كەشتىيە تەندروستىيەكەى ژيان، ئەۋىش لەكارگەۋتنى ئەۋە كارگەيەيە كە نەۋەيەكى تەندروست بەرھەم دەھىنەت لەروۋى پتەۋىي جەستەۋ ھزرو بىرى رەۋشەن.. بەمەش بەشۋەيەك لەشۋەكان جموجۇلى ژيان دەۋەستەيت. پىۋىست ناكات لەم كورته نوۋسىنەدا سوۋد ولايەنە باشەكانى پەرۋەردە بىخەمە روۋ، چونكە لەۋ بازەنيە دەرچوۋە ئىستا پەرۋەردە بناسىتىن، بەلكو ئىنە لەۋ قۇناغە تىپەريۋىن و زۆر لە شارەزاين وپسۇرانى ئەكادىمى بەوردى لەۋ بازەنيە دۋان و خسترويانەتە بەر لىكۆلىنەۋە...

بەكورتى ۋەكوردى ئەگەر چى ئىستاكە ناراستەيەك لەنارادايە لەگىرنگى ۋەبايەخدان بەۋارى پەرۋەردە لەكوردستان، بەلام لەگەل ئەۋەشدا نەيتۋانىۋە پەرۋەردە لەتاكە تاكەكانى كۆمەلگەۋە بگۈزۈتتەۋە بۇ بەمىللى بوۋ، جگە لەخوتىدىن لەقوتابخانەكان كە تا رادەيەك دەۋانين بلىين ئارەزوۋمەندى ھەيە لەكوردستان، ئەۋىش بۇ بەدەستەيتىننى ھەلى كار نەك بۇ خۇ رۇشنىر كوردن وپىڭگەياندىن. بۇيە نامازە بەخالىك دەكەم، ئەۋىش فەرامۇش كوردن وكەم بايەخدانى تاكى كورد بەچۆنەيتى بىر كوردنەۋە تىروانىنى بۇ ئەۋە كەشتىيەى ژيان كە ۋارى پەرۋەردە فىر كوردنە.. رەنگە بەشۋىكى ئەم ديدە ناتەندروستانە لەئەستۋى ھەلۈمەرجى سىياسى ورژىمە داگىر كەرەكانى كوردستان ونەيارو ناخەزەكانى كورد دايىت، بەلام بەشۋىكى ۋەبەر خۇدى ھۇشيارى تاكى كورد خۇشى دەكەۋىت.. ھەموو ئەمانە وايان كوردۋە ئىمەى كورد نەك ھەر لەپەرۋەردە دۋاكەۋترو بىن، بەلكو زانست وزانىار شىمان بەھەمان دەرد بردوۋە، ۋارى

سىياسى ۋەناۋورىش لىنى يىنەش نەۋەۋە.. ھەر بۇيە پىۋىستە ئەمىرۇ جارنىكىتر چاۋ بەھەموو ئەۋە مەسەلە گىرنگ وپر بايەخانە بخشيتىرتەۋەۋ خوتىندەۋەيەكى تەندروستى بۇ بىكرىت بەتايىبەتى پەرۋەردە. راستە ئىستا بايەخىكى باش بە ۋارى پەرۋەردە دەدەرت ۋەچەندەن قوتابخانەۋ كۆمەلگەى مۇدىرنى پەرۋەردەيى ۋەك نامادەيى و پەيمانگەى ژيارو ھاۋشۋەكانى لەھەرتىي كوردستان دەرگەۋتروۋ وچى پەنجەشيان ديارە لەپەرۋەردەۋ فىر كوردنى، بەلام ھىۋاۋ خۋاستەكانى ئىمەى كورد زۆر لەۋە زياترە لەرۇژگارنىكى ۋەك ئەمىرۇدا كە عەۋلەمە ۋشۇرشى زانىارى دىناي تەنۋەتەۋە بەجۆرىك ئەۋە جىھانە گەۋرەيە بۇتە گوندىكى بچكۆلانە.. ديارە پەرۋەردەش لەۋ دىنايەدا زانستىكى سەربەخۇيەۋ راستەخۇ پەيۋەستە بەناراستە كوردنى خۇدى مەۋفەكان و كۆمەلگە بەرۋە ئاسۋەدەيى ۋەختەۋەرى ژيان.. جا بۇتەۋەى بگەين بەۋ ئاستەۋ شىۋارى ئەۋە بىن لەۋ كارۋانەى پىشكەۋتن دۋانەكەۋىن ۋشان بەشۋانى نەتەۋە پىشكەۋتۋەكان لەپىشېر كىي چاكترو باشتەر

زەمىنەى ولآتهكه مان له باره و گونجاوه و پرىه تى له خاوه ن ئه قلى پهروه دهىى داهينه رانه و گروتىنى وزهى شاراوهى زورىان لايه و كه شكولى زانيارين

بهردوام بين. پيوسته
نيمهى كوردش خاوه ن
نخشه و بهرنامه يه كى
روون وديار بين له ديارى كوردنى
نخشه پرىگهى سىسته مى پهروه دهى
له كوردستان، كه نه مهش دهيتته سه ره تاي
ههنگاو هه لئانايكى ته ندروست بۆ ئه وهى
خۆمان بخزىينه نۆ پيشبركى ئه مپۆى
دونايى پهروه دهى هاوچهرخ. نه مهش
ئه وه ناگه يه نيت ئيمه په له له كارىك بكهين
وهك ئه وهى ئيستا له هه رىمى كوردستان
پهيره وهى لى ده كرى له سىسته ميكي
پهروه دهى بۆ وه دهسته ئانانى ناو وشۆرت،
ياخود چه واشكردنى دنيا به وهى ئيمهش
مىللەتىكى پيشكه وتووين وسىسته مى
پهروه دهى ئه وروپى پهيره و ده كهين، بهين
ره چاوكردنى بارى ساسى و كۆمه لايه تى
و ئابورى و سه رجهم بواره كانى ديكهى
خودى تاكه كانى كۆمه لگه، له وانه
لايه نى دهرونى تاكى كورد.. له و ريه دا
سامانى كوردستان به خود خۆپايى
له گهرووى چهند هه له رستىك
ده كرى بۆ چهند دهستكه وتىكى
كاتى پهروه دهى، گه ر بوو
بىتى. له كاتىكدا كه لتورى
خۆشمان فه رامۆش ويى بايه خ
پشتگوى خراوه، مه گه ر وهك
ميژويه كى ووشكه لاتوو
له دوا - لاپه ره كانى كتيى
كۆمه لايه تى پروگرامى
خوتندنى پى پر كراوه ته وه،
رهنگه نه وهش رۆلى
پاراسيتۆلىكى هيو ركه ره وه
بييت نهك پهروه ده و
فركردن.. له گه ل هه مو
نه مانه شدا واشتيگهين
كه نهخشه و بهرنامه يه كى
درىز خايه نى پهروه ده ييمان

پهيره و كرووو وهك نه زمونيش به سووده
بۆ كوردستان. نه و هه مه وا دهكات ئيمه
به وهنده ئيكثىفا بكهين و هه ر گيز بير
له باشتر و چاكر نه كهينه وه، نه و كاته
هه ر چهند سالىكه جارنىكرتر پهروه ده له
كوردستان تووشى ئيفليج بوون دهيتته وه.
بۆيه ليردا ناچارم جارنىكرش روو له
شاره زايان و سپۆرانى پهروه دهى بكه م
وييان بللم كه زه ميه نى ولآته كه مان
له باره و گونجاوه و پرىه تى له خاوه ن ئه قلى
پهروه دهى داهينه رانه و گروتىنى وزهى
شاراوهى زورىان لايه و كه شكولى زانيارين،
با سوود له و توحفه سهنگين و ده گمه نانه
وه رگزين و رىگه نه دهين نه و توانا و بهرانه
بيوكينه وه. نه وهش له رىگهى دانانى
بنه ماي پهروه دهى دهيت له دروستكردنى
كۆمه لگه يه كى پهروه دهى گشتگيره وه
كه پراكتيكيانه پهيره وى له پروگرامى
پهروه دهى بكات، رهنگه
ئه وه پيوستى بهكات ييت و
زوو جيبه جى نه كرىت، به لام
دهستپيكى گه و ره ترين ههنگاوه له
به ره و كۆمه لگه يه كى پهروه دهى
له كوردستان. نه و كات له رىگهى
نه و كۆمه لگه پهروه ده ييه وه
هه و لبدىت سه رنجى شاره زاو
پسپۆرانى به ره دارى به سه ليقه ي
پهروه دهى جيهانى رابكرش
بۆ هه رىمى كوردستان له پىناو
پىنگه ياندى نه وه يه كى ته ندروست
وهوشيارى كوردو هاورده كردنيان
بۆ كۆمه لگهى مرويى وهك
تاكيكى به سوود. نه مه بابەتتيكه
هه م گرنگه بۆ سروسى پهروه ده و
پهروه ده كارى له كوردستاندا، هه م
ته و رىكه له پروژيه كى مه زن كه
كوردستان به ره و كۆمه لگه يه كى
پهروه دهى هاوچهرخ ده بات.

سۆزی دایاب و بنیاتنانی کەسایەتی منداڵ

ماموستا: شیرین عوسمان

مەبەست لەسۆزی دایاب ئەو
 ھەستە دەرونییە کە پەرودگار بەدڵە
 گەورەکیانی بەخشێوە بۆ دەربڕینی
 بەرامبەر بە منداڵەکانیان لەشیوەی
 خۆشەویستی و بەزەیی پێداھاتنەوبۆ ئەو
 منداڵ لەسایە ئەو ھەستە جوانانەدا
 لەبارتکی دەرونی تەندروست شان بەشانی
 جەستەییکی تەندروست ژیان بگوزەرتێت
 و قوناغەکانی ژيانى گەورەیی بپێت. وە
 دەربڕینی ھەست و سۆزی خۆشەویستی
 بناغەییکی پتەووھاوسەنگ بۆ کەسایەتی
 منداڵ دادەمەزرێت، چونکە منداڵ شان
 بە شانێ خۆراک پێوستی بەخۆشەویستی
 ھەیە.

دەبینن منداڵ لە قوناغی کۆرپەلە
 لە سکی دایکی دا دەمارە وردیلەکانی
 بەئێدواری رەحمی دایکیدا بلادەکاتەو بۆ
 وەرگرتنی خۆراک ھەروەک رۆک رەگەکانی
 بەناو خاک دا بلاد دەبێتەو بۆ ھەمان
 مەبەست، دواتر پاش جیابوونەوی منداڵ
 لەدایکی لەخۆراکدا سەرەخۆدەبێت بەلام
 ئەم جاریان تاکو مردن رەگەدەرونیەکانی
 پێوستیان بەوەرگرتنی خۆراکی دەرونی
 ھەیە لەدەرونی گەورەکی دایاب. دیارە
 سودی دەربڕینی سۆز خۆشەویستی
 بۆ منداڵئەرۆجەمسەرەو وەک تەزوی کابا
 بەناو بازەنی خێزاندا دەسورێتەو، بۆنموونە
 لەلایەنی منداڵەو بۆ ینگەشتن پێوستی
 بە ھاوسەنگی لایەنی ماددی و مەعنەوی
 ھەیە، لێرەدا یەک لەو تاقیکردنەوانە دەخەینە
 روو کە یەکیەک لە سەنتەرەکانی توێژنەوی
 زانستە مەدەنیەکان ئەنجامی داو. بۆ

دەرخستنی ئەم راستیە، تاقیکردنەو دەکیان
 بریتی بوو لە دوو کۆمەڵە منداڵ کە لە یەکیەک
 لەباخچەکانی ساویان ژیانان بەسەر دەبرد،
 بۆ ھەردوو کۆمەڵە ھەمان پێداستی مادی
 دابین کرا وەک خۆراک و پۆشاک و ئەوانی
 تر بەبێ هیچ جیاوازییەک بەلام لەرووی
 مەعنەوی کۆمەڵە یەکیەک بەشیوەییکی
 رۆژانە باوھشی گەرمی دایابیان دەبینی
 و سۆز خۆشەویستیان ئالو گۆر دەکرد لەو
 کاتەدا کۆمەڵە دوووم ھەفتانە تەنھا دوو
 جار ئەم دەرفەتیان پێ دەدرا. سەرەجام ئەم
 دوو کۆمەڵە منداڵە گەورەبوون و چوون بۆ
 قوتابخانە، تێبینی کرا کۆمەڵە یەکیەک
 کە بارودۆخیکی ماددی و مەعنەوی
 ھاوسەنگی ھەبوو ناستی خۆندن و
 تواناکی زۆر بەرزتر بوو بەبەرەورد لەگەڵ
 کۆمەڵە دوووم کە بارودۆخیکی لاسەنگی
 ھەبوو. بەلکو لەمەش ترسناکتر ئەو بوو
 رێژەى مردن لەکۆمەڵەى دووھەمدا زیاتر
 بوو. باری دەروونی شلەراو و کێشەى
 ئەندامی بۆ منداڵ دەبێتەو وەک نووستنی
 قورس و میز کردنی شەوانەو پەرش و
 بلابوونی سەرنجی منداڵ بۆ دەرووبەری.
 لە لایەنی دایابانەو دەش دەربڕینی ئەم سۆزو
 خۆشەویستی یەدەبێتە مایەى ناسوودەکردنی
 دەرویان و سووک کردنی بەرپرسیاریتی
 یەکیەکیان بەرامبەر منداڵەکانیان، کە لە جیاتی
 ماندووبون تام و چێژی نەعمەتی (منداڵ)
 بزائن، کە پەرودگار پێ ی بەخشێون. وە ئەو
 دایابانەى مامەڵەى خۆشەویستی لەگەڵ
 منداڵەکانیان دەکەن پڕۆسەى پەرودەکردنیان
 چالاکمۆ ئاسان بەرپۆندەچی.

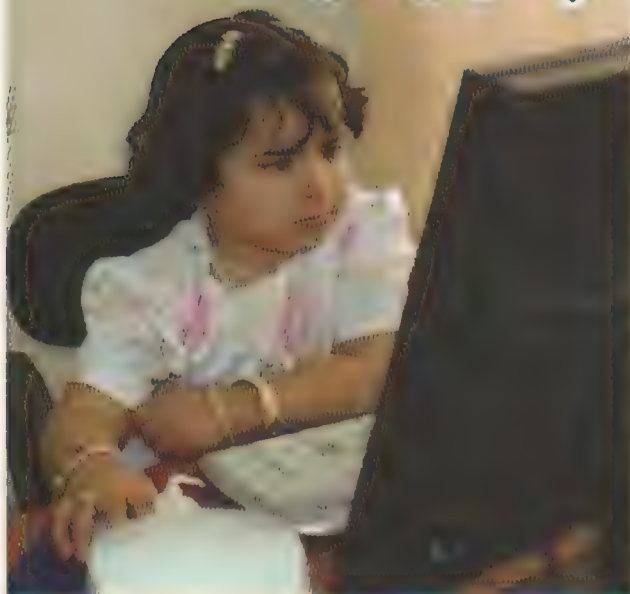
گومان لەوەدا نییە خێزانى سەرکەوتوو
 لەم بوارەدا زۆر بەلکو تەزوی سۆزو

خۆشەویستی ھێزی شارەوی سەرکەوتنێانە.
 بەلام ئەوێ جینگەى داخە خەلکی
 نەشارەزاش لەم خالە ھەستیارەدا ھەن و
 زانیاریان کەمە و ژيانى خێزانیان نیفلیجە
 بۆ ئەم خێزانانە دڵنیا مەوێ تەنھا یەک
 جار ھەلی ژيانى پێ دەدرت بۆ دیاری
 کردنی ناستی بێرکەدنەو ھەلس و کەوتی
 بۆیە راگرتنی ھاوسەنگی لە ژيانى
 خێزاندا ئەرکیکی سەرشانیانە بەرامبەر بە
 خواو بە میلەت بەنەوی دواپۆز، ئەویش
 بە فێربوون چۆنگە وەک دڵنیا ژیان ھونەرە
 ھونەریش فێربوونی دەوت، بۆ ئەم مەبەستە
 ئەم چەند خالە دەخەینە روو وەک یارمەتی:
 چاوخشاندن بە پەییەندی دەروونی
 نێوان ئەندامانی خێزان بۆ دیاریکردنی خالە
 لاوازەکان و چارەسەرکردنیان.

تەرخان کردنی کاتی تاییەت بۆ چالاکی
 خێزانی ھەمەجۆرتر بۆ زیادکردنی رێژەى
 خۆشەویستی و نزیک بوونەو لە یەک.
 گۆی گرتن لە منداڵەکان بۆ دەربڕینی
 رەخنەکانیان چونکە ئەوان وەک گەورەکان
 سەرقال نین و کامیرای مێشک و دلبان
 ساف و ڕوونە.

دایەش کردنی ئەرکەکانی ناو خێزان
 بە شیوہیکی ھونەری تاوہکو ھەر تاکێک
 ھەست بە گەرنگی بوونی خۆی بکات.
 دایابان دەبێ بزائن ھەر ئەندامێک لە
 خێزان چ گەورە چ بچووک مافی ئەوێ
 ھەمە خۆشەویستی وەرگرێ و کێشەکانی
 بە گۆنەری توانا بۆ چارەسەر بکەت. بەم
 شیوہی ژینگەییکی تەندروست لەناو خێزاندا
 دیتە ئاراو و منداڵ ناسوودە دەبێت و نایندى
 گەش دەبێت.

نهيڻيه كانى پەروەردە

نوسىنى: ھەمزە عەباس ھەقىي

شياو دابىن، دواجار
وتيان كاروانى
پەروەردە بەشىۋى
گشگىر لەباخچەى
ساوايانەو دەست پى
دەكات بۆيە كەسانى
خاۋىن پروانامەى
بەرز و پىپۇر لەۋى
دابەزىتىن، با تۆرى
زانست و پەروەردە
لېزانانە لەناخى
نەۋەكاندا برويتىن،
تاۋەكو باشتىن

پەروەردە لە گەل ئەو كارىگەرە
فراۋانەى لەژيانى مەۋفەكان دا لە خۆى
دەگرت، لە گەل كارىگەرە سەنگىنەكانى
بە ھەردوۋ ناراستەى ناسۆيى و ستونى
لەناۋ كۆمەلگە، ھاۋكات بەھەردوۋ دىۋى
رابردوۋ داھاتولە دواكەوتوبى و پىشكەوتنى
گەلەندا پشكى شىرى ھەيە، ئەمەرو دواى
ئەو ھەموو پىشكەوتن و داھىتانە بەرزانەى
مەۋف، پەروەردە فېر كەردن لەسەر شانۆى
ژيان لەروانگەى ھىزى كارىگەرەكانى
خۆيەو دەبىنرېت، ھەروەكو چۆن لەرابردوۋا
يابانپەكان دواى كارەساتى ھېرۇشما
گىرنگى پەروەردىيان ۋەك دەروازىيەك بۇ
رزگارى گەل و ۋلات خستە بەرچاۋ،
ئىتر ئەۋان بە گىرتنەبەرى ئەو رېنگەيە
نەك ھەر توانيان ۋلاتيان سەر لەنوى
دروست بىكەنەو، بەلكو بەرپىكەوتن روۋو
چەلەبۇيدى پىشكەوتن و دروست كەردنى
ژيارىكى دەروشاۋە كە جىگەى شانازى
خۇيان و نەۋەكانى داھاتريان و گشت
مەۋفايەتتېش بىت، ھەر لەۋبە لە لوتكەۋە
نەينى سەر كەوتنى خۇيان بە گىرچكەى
مەۋفايەتتېدا چىرەند، بە تايىبەت گەلانى
ژىر دەستە رزگارخەۋاز كەدەيانەۋى لە
كۆت و زنجىرى دواكەوتوبى رزگاربان
بىت و بىگەن بەنامانجە بالاكانيان، با
گىرنگى بىدن بە پەروەردە فېر كەردن با
بودجەى وەزارەتى پەروەردە لە بودجەى
گشت وەزارەتەكان زۆر تر بىت. وتيان نابى
بەھىچ كەلۇجى لە وەزارەت و ئۆرگانەكانى
پەروەردە بە قەد (مىقال ذرة) رۆتېن و
گەندەلى ھەيى، بەلكو ھەموو بەرپىرسان و
كارمەندانى ئەو بوارە دەيى كەسانى پىپۇر و
خاۋىن توانابن، واتە كەسى شياو لەشۋىنى

خستۆتە ژىر پىرپىارەۋ!! تەننەت بويتىن
بە پىشەنگىكى ناتەندروست لەناۋچەكە،
تائەۋ ئەندازى چەندىن نوكتەى واقەى
لەروشى خويندەماندا دروست بوۋە، پۇلى
شەشەمى بىنەپەتەو خويندەۋارى تىپ!!
زانكۆ تەۋاۋ دەكات بەشى زمان كەچى
نەك ھەرھىچ زمانىكى تىر فېر نەبۇۋە!
تەننەت كىشەى لە زمانى داىكىشدا
ھەيە!! (ع.ح) لىك جوداناکاتەۋ!! قوتابى
دەكتۇرايە لە شەرىعەۋ نازانى قورئان
بخوينى!! جىنى خۆيەتى ئەو دياردانەو
چەندانى تر ھەستى بەرپىرپىارتى ھەموو
پەروەردەكاران و پەتايىبەت بەرپىرپىاران
لەكەرتى پەروەردە رابچەلەكىنى و ھەمۇل
بەيىن ھىزۇ تەۋانا پەرش و بلاۋەكانمان يەك
بىخەيىن و چاكسازى بىنچىنەيى لەو كەرتە
ھەستيارەدا دەست پىشكەيىن، بەجۆرىك
پروگرامەكانى پەروەردە فېر كەردنمان
دەپىزىنەۋە كە بىنە ۋەلامگۆى پىرپىارە
ھەنۋەكەيىيەكانى قوتايان و فېر خەۋازان
و نەخشەرىگا بۇ داھاتوى زانست و
پىشكەوتنى گەل و ۋلاتمان.

زەمىنە برەخىت بۇ پىشكەش كەردنى
تاكىكى ھۇشيار و زانست خەۋاز بەكۆمەلگە،
پاشان قۇناغەكانى تىر خوتىن، جىگەى
داخە تىمەى كورد نەمانتوانى لەقۇناغى
رزگارى و دروست كەردنى دەۋلەتدارىماندا
لەو پەيامانە تىبگەيىن!! كىشەۋ مىللەتى
سىياسىيەكان لەسەر حسابى ئەم لايەنە
ھەستيارو بىنچىنەيىيە كەۋتەكارو رېنگاى
گەيشتن بەنامانج بۇ سەرلەنۋى بونىاد
نەۋەۋى كەسايەتى تىكشكاۋى تاكى
كوردى كە بۇ چەندىن دەيە بوۋ لەسايەى
پەروەردەيەكى سەقەت لەژىر نىرى
زالمان و دوژمنانى دا ھەست و نەستى
تىك شىكابوۋ زۆر دورتر كەردەۋە، بەلكو
بەشىۋىيەكى تر لەرېنگاى رەخساندى
كەشكى ئالۋوز پر لەتوندو تىزى ھەلى
گەپنەۋەى مەتەنە بەخۇبۇون و لەسەر
پى وەستان لاي تاكى ئىمە زۆر لاۋازتر
بوۋ، بۆيە ئەمەش نەك ۋاى كەدەۋە ناستى
زانست و پىشكەوتنمان رابگىرت بەلكو
كۆى پروسەى خويندەۋارىمان بەپىي
سەرەتاتىن پىناسەكانى خويندەۋارى

با لەوانەو وە فیڤری

ژیان

پین

نوسینی: د.ریدار محمد ئەمین

ئیمە وا ھەست دەکەین تەکنەلۆژیا ھەر بەخۆراپی ئەم ھەموو ئاسانکاریە ی پێ نەبەخشیوین، بەلکو لە بەرامبەردا دوو بەبەھاترین سەرمایە ژیانی ئێ سەندوینەتەو، یەکەمیان ئاسودەیی و بەختیاری دڵ و دەرو و دوەمیشیان تەندروستیە. ئەوێ دەمەوێ لێرەدا باسی بکەم چیرۆکی ئەو پیرە دکتۆریە کەوا لە دەست سیخناخی و بێرەحمی شار بێزار دەیت و دووبارە دەگەرێتەو زێدی باب و باپیرانی مەوێ کە (سروشتی رەنگین و چری دارستانە).

زۆریەمان ئەگەر ئەلێن ھەموومان، دادو یێدادمانە لەو جەنجالێی ژیانی ئەمەو، تەکنەلۆژیا ھەموو شتیکی بۆ ھەراھەم کردوین، دەتوانین لە شوێنی خۆمان دابنیشین و قسە لەگەڵ ھەموو جیھان بکەین، یان لە رینگە سەتەلایت و ئیستەرنێت و ھەموو جیھان سەیر بکەین، کامە دۆست یان خۆشەویست، بەھەزاران کیلۆمەتر لێمان دوورە، بە یەك چرکە لەگەڵی بدوین و بیبینین، کەچی ھەر دادو یێدادمانە!

دکتۆر بیسکی پزیشکیکی پشپۆری دکتۆر دەلی: بیست ساڵ لەمەوبەر دەگرتەبەر، ئەمریکا، یابان، ولاتانی نەشتەرگەرێ، ئەم دکتۆرە تەمەنی ٦٧ ساڵ بوو بریاری دا ژیان بباتەو و ھەوکردنی درێژخایەنی بۆریەکانی ھەناسە (بووم ماوەیەکی زۆر بە دەم ئەو دەردانەو نازار دەکێشی و بەمەبەستی چیم؟؟! یان نەخۆشم یان نەخۆش دەبینم! چارەسەر رینگای چەندین ولات لەم جەنجالێی ژیانیش دەرفەتیکم نییە بگوزەرنی.

بۇ خۇم پشويەك بىدەم. لىم ساتەوۋە زۆر لىم ژيان بىزار دەيت و وا ھەست دەكات ژيان بىم شىوۋە بىردەوام نايىت، بۇيە رۇژىك دەچىتە سەر كىونكى بەرزو پىرەدەنگى ھاوار دەكات: «خودايە فرىاد رەسم بە»

پاشان دىتە خوارەوۋە بىريار دەكات لىم قەربالغىيە شار بىچىتە دەرەو، بۇيە لىپال كىونكى بەرزو دوو ھىكتار زەوى دەكرىت، كە ھەموۋى دارودەر، دور لىشار و جەنجالىيەكانى بنارى ئەو كىوۋە دەكاتە مالى خۇي، كىلگەيەك بۇ بەختو كىردى ھەنگ و يەكىكىش بۇ بەختو كىردى مانگا دروست دەكات، جگە لى باخىك كە پرى دەكات لى چەندىن ميوۋى خۇش و باخچەيەكىش بە گوللى جوان دەرازىتتەوۋە.

بەكرىتى شىوۋە بەھەشتىك دروست دەكات، دور لى ھات و ھاوارو بىرەھىمى و سەرخۇشى شار، ئاوو ھەوۋى سازگار دىنۇشيت.

ئەم دىكتورە سى سال بەر لىدروست كىردى ئەم كىلگەيە چاۋەكانى ئاۋى سىي ھەبوۋە، ئىستاكە نەك ھەر ئاۋى سىي نەماۋە، بەلكو لى ھەموۋ نەخۇشىەكانى

تىرىش كە پىشتىر باسما كىرد چاك بۇتەوۋە، خواردىنى رۇژانەي ئەم دىكتورە سەوزەو ميوۋى نوى و شىرى تازەو پانزە پەرداخ ئاۋە، بىم دوايىش نەخۇشخانەيەكى بىچوكى لى مالىكەي دروست كىردەو نەشتەرگەرى تىدا نەنجام دەكات.

ئەو دىلەيت ھەموۋ كوپرو كىچەكانى بە چەند دەرەيەكەوۋە دىلەيتن و خۇشى تەندروستى زۆر باشە، ھۆيەكەي بۇ ئەوۋە دەگەرپتەوۋە كە ئەو رۇژانە ئاۋى سازگارو ھەوۋى پىرلە ئۆكسىجىن و ميوۋى نوى دەخوات، كەچى ئەوان خواردەنەوۋى ۋەك بىيىسى كۇلا دەخۇنەوۋە دوكلەي پىسى شار ھەلدەمژن و سەوزەو ميوۋى بە مادەي كىمىاۋى چاككراۋو خواردىنى قوتىرەند دەخۇن!

تاقە خەفەتى ئەو پىرە پىاۋە ئەوۋىيە كە چۇن مەۋف نايەۋىت سود لى سىروشت بىيىنىت و ھەردەم ھەللى تىكدانى دەكات تا ئىستا خودى خۇي نىيەكى (۱۰۰۰۰) دەرەختى چاندەو!

چىرۋكى ئەم دىكتورە پىرە ئەمەمان نىشان دەكات كەوا ژيان تەنھا بىرىتى نىيە لى كۆكردەنەوۋى پارە وسامان، چۈنكە ئەم بۇچۈنە دوو گەۋرەترىن كارەسات دروست دەكات، ئەوانىش لى دەست دانى بەختەۋەرى و تەندروستىيە! بەداخەۋە لەۋلاتى ئىمە ھەموۋ ماناكانى ژيان لى كۆكردەنەوۋى سامان كۆبۇتەوۋە، ھەموۋ پىۋەرەكانىش بە پىۋەرى سامان دەپىۋرەن، بۇيە ھەندىك لى مەۋقە ھەزارەكان ھەموۋ ژيانىان بۇ ئەوۋە تەرخان دەكەن كە پارەداربن و لىم پىناۋەش ھەموۋ شىتىك لى دەست دەدەن، دەۋلەمەندىش ھەموۋ ژيانى بۇ ئەوۋە تەرخان دەكات كە پولىكەي زىياتر بىت.... ھىچيان

تەكنەلۇژيا ھەر

بەخۇرايى ئەم

ھەموۋ ئاسانكارىيە

پىن نەبەخىشىۋىن

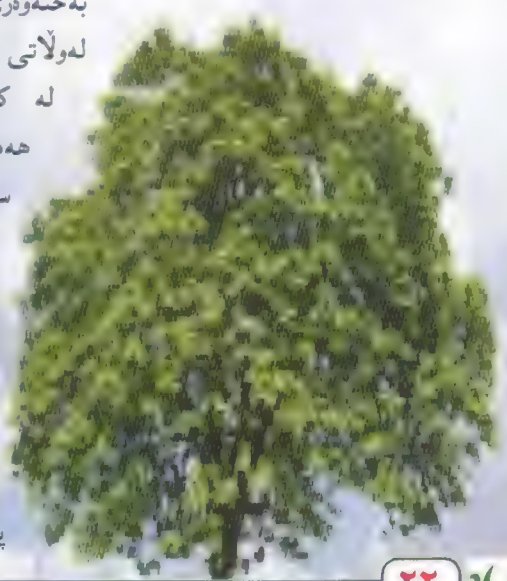
بەلكو لى بەرامبەردا

دوۋ بە بەھا ترىن

سەرمایەي ژيانى

لى سەندوینەتەوۋە

لى مانا راستەقىنەكەي ژيان تىناگەن، لى ۋلاتان ژيان ئەو ساتەيە، كە تىدا دەۋىت، لى ئىمەش ژيان ئەو ساتەيە كە دۋارۇژ بۇ كوپرو نەوۋە نەوۋى دواي ئەو دابىن بىكەن، ئەوان دەزانن كە ژيان كورتەو كۇتايى دىت، ئىمەش پىمان وايە ھەزار سال دەۋىن، بۇيە دەيىن لىسەر رۋبەرى چەند سەد مەتر دوۋجا خانۋىيەك لى دوۋسى نەۋم و چەند ژورورى بەتال و زىادەوۋە دروست دەكرىت، يان باخچەي نىيە، يان تەنھا دوۋ مەتر دوجايە، كەچى لى ژىرەۋە گەراجىكى ھەيە جىگاي چەند ئوتومبىلى لىدەيىتەوۋە! سەرەپاي ئەۋەش ئەۋەندە پىمان لى ئۆكسىجىن و دارو دەرەختە، ھەر باخچە تىك دەدەين و لى شىۋى ئەو ژورور دروست دەكەين! ھىكومەتىش دىرغى ناكات لى ھارىكارىكرىدەمان و رۇژانە دارودەرەختى شىۋە گىشتەكان بە بىيانۋى جىيا جىيا دەپىرەتەوۋە! چىرۋكى ئەو پىرە پىاۋە پىمان دىلەيت، بەختەۋەرى بە پىلەو پايەو سامان نىيە بەلكو بە تىگەيشتەنە لى ژيان.

چى بىكەين بۇ ئەۋەى مىندالە كانمان كتىب و خويندەنەۋەيان خۇش بوى؟

نوسىنى: روشنا رشىد

ئەگرى و كاتى يارىكرىدەنمان نايىت.

دەپىت؟

مىندالان جىاۋازن لە ھەزۋ نارهۋوۋەكانيان، ھەندى مىندال خۇيان بەشىۋىمەكى سۈۋىتى ھەز بە خويندەنەۋە دەكەن و خويندەنەۋە بەشىكە لە خولياكانيان، بەلام ھەندى مىندال بەلايەنەۋە گۈنگ نى يە ئەگەر لە ژيانان كىتەپكان ھەپىت يان نا.

بەلام ئەۋەى گۈنگە دايك و باۋكان ئەپى ئەمە بزانن كە پۈستە خويندەنەۋە بىكەن بەبەشىك لە ھەزۋ نارهۋوۋە مىندالەكانيان. ئەپىت وا لە مىندالەكانيان بىكەن لەگەل كىتەپ ھاپۋى بن و خۇشان بوى.

* ھۋى چى يە ھەندى مىندال ھەز بە خويندەنەۋە ناكەن؟

- خويندەنەۋە بىزاركەرە.

- خويندەنەۋە كاتىكى زۆرمان لى

- خويندەنەۋە واتە ئاقل دانىشتن.
- خويندەنەۋە ھەمۋى نامۇژكارىرە، كىتەپكان دەلەن نايىت ھىچ بىكەين.
- كىتەپكان درىژن.

* ھۋى چى يە ھەندى مىندال كىتەپكان خۇش دەۋى و ھەز بە خويندەنەۋە دەكەن؟

- خويندەنەۋە دلخۇشكەرە.
- خويندەنەۋە بەرۋ رېگەى ژىرىمان دەبات.
- خويندەنەۋە ھاۋكارىمان دەكات بۇ ئەۋەى داھىتەر بىن.

- خويندەنەۋە ئاشنامان دەكات بەشىۋىنى جىاۋازو شىۋازى ژيانى جىاۋاز لە جىھاندا.
- خويندەنەۋە فىرى زۆرتىن ووشەمان دەكات، زمانم پاراۋ ئەكات.

* خويندەنەۋە چاك لەكۋى دروست

خۇشەۋىستى مىندال بۇ كىتەپ و خويندەنەۋە لە مال دروست ئەپىت لەلايەن دايك باۋكىانەۋە، زۆرىدى دايك وياۋكان پىيان وايە كە مامۇستا بەرپىسارە لە دروست كىردى ئەۋ جۆرە خۇشەۋىستى يە لاي مىندال، بەلام مامۇستا ناتوانى ۋەك دايك و باۋك خۇشەۋىستى بۇ كىتەپ لاي مىندال دروست بىكات، چۈنكە مىندال سۈدەكانى ئەۋ چىرۋكانەى لەياد ئەمىپىت كە دايك و باۋكە لەكاتى خەۋتن بۇى دەگىرەنەۋە ئەۋ كاتانەى كە لە گەل ھاپۋى خۇشك و براكانى لە مال دادەنىشى ئەۋخويندەنەۋە و كىتەپ ئەگۈرەتەۋە لە زەينى مىندال دەمىپىتەۋە لە ھەمۋش گرىنگىر ئەۋ نازادىيە كە لە لايەن دايكو باۋكىەۋە لە ھال پىي ئەدرى بۇ خويندەنەۋە ھەر شىك كە خۋى ھەزى پى ئەكات، لەگەل ئەۋەش ھاندەدرىت بۇ خويندەنەۋە

هه مو ئەمانە ھۆكارن بۇ
 ئەوئى خۆنەرى باش
 لە مال دروست بېت كە
 لە قوتابخانە. منداڵان جياوازان لە يەكتەر
 بۆيە دەبیت رینگای ھەولداش لە گەلياندا
 جياواز بېت ئەو رینگايەى كە لە گەل
 منداڵك ناشنا دەكرت رەنگە منداڵكى
 تر سوودی لی وەرە گرت. بۆيە پيوستە
 دايكو باوكان منداڵەكەيان بناسن. ناسینی
 كەسايەتى منداڵەكەت باشتەين
 رینگات پيشان دەدات بۆ راھيتانی
 لەسەر خۆندەنەو. ھەموومان ئەبى
 ئەوە بزانی ھەريەكە پرۆسەكانى
 خۆندەنەو و نوسین ئەبیت بە
 وازى دیارى كردن ئەنجام بەدرت
 لە گەل منداڵ. كاتى كەسايەتى
 منداڵەكەت زانى و ناشابووى
 بە ئارەزوەكانى ئەو كاتە دەتوانى
 باشتەين ستراتیژی ھەلپژىرى بۆ
 ئەوئى بېكەى بە ھاوڕپى كىتیب
 و وای لی بکەى بە درژایی
 تەمەنى خۆندەنەوئى خوش بوئ.
 كە ئەوەش بە بەھاتەين خەلات
 كە لە ھەمو ژيان ت پيشكەشى
 منداڵەكەتى دەكەيت.

ھەرشتيك ھەزى لیبوو بېكات لە گەل ئەو
 كىتیبەى داومانەتە دەستى. گرینگ نە
 دەدرپى، پىسى دەكات، رەنگى دەكات،
 ئەوئى گرینگە كىتیبەكەى لە دەست بېت.
 ئىنجا قۇناغى خۆندەنەوئى دواى ئەو
 دەست پىدەكات.
 ھەول دە لەم قۇناغەدا سندوقىك پر
 بکەى لە كىتیب و شتە بھوكەكان و یارى
 منداڵانى جۇراوجۇر كە دەنگى جۇراوجۇر

(۵-۳) سالان تەمەنى (سەرسورمان)

ئەم تەمەنە ناو دەفرت تەمەنى
 سەرسورمان، چونكە لەو تەمەنەدا
 منالەكان ھەميشە لە شتەكان ورد دەبنەو
 سەريان دەسورمى، بۆيە ئەو قۇناغە
 قۇناغىكە گونجاو بۆ ئەوئى منداڵەكەت
 ناشنا بکەى بە چىرۆك، ئەوانیش
 لەو تەمەنەدا لە ئامادە باشى دان بۆ
 گونگرتن و ردبۆنەو. ئەبیت لەو تەمەنەدا
 منداڵەكانمان مەارەسى نوسین دەست
 پى بکەين لە رینگەى وئەكيشان زۆر
 گرینگە لەم تەمەنە رینگا بە منداڵ بەدرت

وەرە كەن، ئىنجا لىستىكى ناوى دروست
 بکەو ھاوکارى منداڵەكەت بکە كە خەت
 بە سەر ناوى ئەو شتە بکيشى كە لە نيو
 سندوقەكە داتناو. ھەروەھا ئەوشتانەى كە
 ناسراون لە دەورەبەرى منالەكەت ناويان بە
 پىئوسى رەنگاوپرەنگ بنووسە ھاوکارى
 منالەكەت بکە لە ناسینەوئى پىتەكان
 قۇناغ بە قۇناغ.

(۸-۶) سالان تەمەنى (دۆزىنەوئە)

دەرخستى

وەك باسما كەرد، كاتى كەسايەتى
 منداڵەكەت ناسىو شارەزای ھەزو
 ئارەزوەكانى بوويت، ئەوا لەو قۇناغەدا
 كىتیبك ھەلپژىرە كە ئەو دۇنيایە لە خو

چى پيوستە بکريت لە تەمەنى (۸-۶) سالان؟

نە گەرت كە منالەت ھەيەتى بۇ ئەوھى
پىشانی مندالەكت ېدەيت كە كىتېب ئەو
ھاورپىيە ھەمىشە رىنمايمان دەكات بۇ
ئەوھى زياتر دەريارەى ھەزو خولياكانمان
پزانين، زياتر قىزىنو زياتر چىژ لە
خولياكانمان ھەرگىز، مندال لەو تەمەنەدا
چىرۇك لە مىشكىاندا دروست نەكەن، بۆيە
رنگايان بىدن چىرۇكەكان بلىن تۆش بۇيان
بنوسنەو، يان گەر دەتوانن با خۇيان
بنوسن.

رېگا بە مندال بە لەو تەمەنەدا كە
لىستى پىداوئىستىەكانت لە گەل بنوسى،
كاتىك ئەتەوئى بچىت بۇ بازار داواى لىبەكە
كىتېبى وئە بۇ خوشك و برا بچوكەكانى
بخونىتەو ھەچونكە ھەك وتمان ئەو تەمەنە
تەمەنى دروست كەردنى چىرۇكە لە
وئەكان چىرۇك دروست ئەكات بۆيە
ھاوكارى بىكە چىرۇكە دروستكراوكان
بگىزىتەو، زۆر بخونىتەو بۇيان و داوايان
لىبەكە زۆر بخونىتەو بۆت.

(۹-۱۰) سال تەمەنى سەرگىشى

ئەم تەمەنە جىاواز ترە لە تەمەنەكانى
تر، مندال لەم تەمەنە لە نىوان زنجىريەك
كىتېبى خەيالىدايە، خەيال و نادىارى دەبن
بە بەشېك لە ژيانى بۆيە خونىتەو بە
ئاسانى ئەتوانن فشار بخاتە سەر خشتەى
خونىتەنى و بە بۇنەى خونىتەنى قوتابخانە
خونىتەنى پەرتوكى گشتى فەرامۆش
دەكەن، بۆيە پىنۆستە ئاگادار بىن.

چى پىنۆستە بىكرىت لەم تەمەنەدا؟

يارمەتى مندالەكت بەدە نوسىنەكانى
لە گۆقارى مندالان بىلاو بىكاتەو بىخە
گروپىكى مندالان و پەرە بە چالاكىەكانى
بەدە، خۆت و ھەموو خزمەكان ھان بەدە
كتابى بۇ بىكەن بە خەلات، زوو زوو لە
گەلى دابىشە ھەكوئەوھى لى دوانى

رۆژنامەوانىتان ھەيە، ھەكو نوسەر
ھەلسوكەوتى لە گەل بىكە، بەيەكەو
چىرۇكى كۆمىدىا بنوسن چىرۇكى
ناھەنگەكان بنوسن، بۆى كۆپى بىكەو
بەسەر ھاورپىيانى بىبەخشەو.

تەمەنى (۱۱-۱۳) سال

ئەو ئەو تەمەنەيە كە زۆر بەى
منال بىزار ئەبن لە كىتېبى منالان، بە
داواى ھاورپىدا دەگەپىن، گەنگى بە
پەيەندە كۆمەلايە تىەكان دەدەن، بۆيە
دەيت بەرنامەى تۆكەى بۇ دارپىژىن،
بۇ خونىتەوھى كىتېبى دەرەكى جگە لە
ئەركى قوتابخانە.

چى پىنۆستە بىكرىت بۇ ئەم تەمەنە؟

دەيت لەم تەمەنەدا بەشپەيەكى
ھەستىارەلسوكەوتى لە گەل بىكرىت
بۇ نمونە كۆرپىكى بۇ بىبەستە كەتەنھا
ئەو كەسانە داوھت بىكە كە ئەو خۆشى
ئەوئ و ھەز دەكات لە گەليان بىت، ئىنجا
داواى لى بىكە كىتېب بخونىتەو، يان
بەيەكەو سەيرى فىلم بىكەن، واى لىبەكە وا
ھەست بىكات تۆ ھەك نوسەرنكى گەورە
ھەلسوكەوتى لە گەل دەكەى. بىكە نەندام
لە كىتېبخانەيەك و بابەژدارى چالاكىەكانى
قوتابخانە بىكات و نوسىنەكانى بىلاو
بىكاتەو، ئىنجا كەسەيرى فىلم دەكەن،
داواى لىبەكە لە گەل ھاورپىكانى باسى
لەيەك چوون و جىاوازيەكان بىكەن، لە نىوان
خونىتەوھى كىتېب و سەير كەردنى فىلم.

بىرت نەچىت!!

بەشېك بۇ منالەكت دىارى بىكە لە
كىتېبخانە (رۆژانە، ھەفتانە، مانگانە) كىتېبى
تازەى بۇ بىتە.
-زۆرتىن پارەى بۇ بەدە بە كىتېب نەك
بە سى دى.

ئىبالە نىو
نوتومىيەكتە كىتېب
و رۆژنامە ھەيت، لە
كاتى شۆفىرىدا داواى لىبەكە لە جىياتى
رادىو بۆت بخونىتەو.

-نامادەيت ھەيت لە كۆ بوونەوھى
دايباب لە قوتابخانە، ھەمىشە چاودىرى
پەيەندە نىوان مندالەكت و مامۆستاو
قوتايەكان بىكە.

-بامنالەكت بزانىت تۆ لەمال ھەمان
گەنگى دەدەى بە [بەشى خونىتەو] لە
ژورى دانىشتن.

-خۆت زۆر بخونىتەوچەندە سودى
بۇ تۆ ھەيە، ئەوئەندەش بۇ ئەو، چونكە
لاسايىت نە كاتەو.

-وئەلامى پرسىارەكانى مندالەكت
بەدەرەو و خۆشت پرسىارى لى بىكە.

-لە كاتى خونىتەوھى كىتېب و بابەت
داواى بوختەى لى بىكە [بەكورتى پىنى
بلى دەريارەى چى بوو].

سەرچاوەكان:

Resources Available to
Parents Sesame Street mag-
azine (age2-6) Ranger Rice
(age3-8) zoo books (age4-
12) Sports illustrad for kids
(7-15) national geographic
world (ages8-13) penny
powe (ages8-14) 3-2-1 can-
taet (age8-14)

-Ag ways to get kids to
loue reading basketball di-
gest cricket Disney aduan-
tures highlights for chibleven
humpty dumpty jaek and Lill
stone soup turtle kid City.

نەپرۋى پەرۋەردە

پروڧېسۇرى يارىدەدەر . د. عوسمان نەمىن

خىزمەت كىردى گەل و نىشتىمان.

لەناو خىزان راست گۆ نەبىن لە قىسە كىردى
و مامەلەيان لە گەل خەلكانى تر، دەپىت
مىندالكانيان چ رېڭايەكى تر بىگرنەبەر لە
ژيانى خۇيان؟؟

دووم لايەنى كارىگەر لە پەرۋەردەدا دواى
خىزان كۆمەلگەيە، واتە پەرۋەردى شەقام و
كۆلان، ئاشكرايە لە كۆمەلگەي ئىيە دا ئەم
بوارە بەتەواى فەرامۆش كراۋە، خىزىراۋە
لە رېڭە راستەقىيەكەي، ئەمىر پەرۋەردى شەقام
رۆل و بەرپىسارىيە پەرۋەردىيەكەي
خۇي لە دەست داۋە، كەس خۇي بەرپىرس
نازانىت ئەگەر ديارەيەكى ئاشارستانى
و ناتەندروستى بىنى لە كۆلانەكەي
يان شەقام، واتە پەرۋەردى شەقام ئىستا
پەرۋەردىيەكى بىخ سەپەرشت و فەرامۆش
كراۋە،

لايەن و دەزگاي سىيەم لە مەيدانى
پەرۋەردەدا قوتابخانەيە، كە سەرەپاي رۆلە
گىرنگ و كارىگەرەكەي پەرۋەردە، رۆلى
فېربوونىشى لە ئەستۈ دايە، جىگەي داخە
كە ئەمىش ئىستا ناتوانىت ۋەك پىيىستە بە
ئەرك و رۆلى خۇي ھەلبىستىت، كارىگەرە
نەرتىيەكانى ئەم رۆل نەبىنىنەش،

ئەگەر چارۋىك بەپەرۋەردى خۇمان
بخشېن لە ھەرمى كوردستان، دەپىن
پىيىستى بە كاتىكى زۆر ھەيە بۆ ئەمى
نەمىيەك دروست بىكەين بىيىت بە خەمخۇرى
مىللەت، بەلكو ئىستا نەمىيەك پىدەگەيەن،
تەنھا خەم لە بەرۋەندى خۇدى خۇي
دەخوات، ئەمى بىرى لى نەكاتەۋە تەنھا
خاك و نىشتىمانە، لەبەر ئەۋە زۆر سكالامان
ھەيە لە ئەمى ئەمىر كە بە بىرو باۋەرىك
ھاتتە مەيدانى كاركرىن، زيانكى زۆر
دەگەيەن بە دواۋۇزى نىشتىمانەكەمان.
ئەمىر لە ھەمىوكت زياتر پىيىستى
بەنەمىيەكى گيان فېداۋ خۇبەخش ھەيە،
كەبەرۋەندى گشتى كۆمەلگا بختە پىش
بەرۋەندىيە كەسيەكانى خۇي.

قۇناغەكانى پەرۋەردە يەكەم ھەنگاۋ لە
پەرۋەردى خىزانەۋە دەست پىدەكات، كەبە
قوتابخانەي مالى دەسارىت و مامۇستاكاني
دايك و باۋك و ئەندامانى خىزان، زانايان زۆر
گىرنگى بە شەش سالى يەكەمى تەمەنى
مىرۋف دەدەن لە بوارى پەرۋەردە فېربوون و
كارىگەرە نەرتىيەكانى، ئەگەر دايك و باۋك

پەرۋەردە رۆلىكى بالاي ھەيە لە ژيانى
ئادەمىزاد، ھەر لە رۆزى لە دايك بوونەۋە
تا دوا ھەناسەي لە ژيان، چونكە ژيان
رۆزانە لە ھەمىو بوارەكانىدا لە نۆيىنەۋە
گۆراندايە، بۆيە دەپىت ھەمىو كەسكى
ئامادەپىت بۆ سوود ۋەرگرتن لە ھەمىو
زانبارەكانى ژيانى خۇي و ژيانى خەللك
تاكو بۆ ئەزمونانەي كە دىتە سەرپىڭاي
لە ژيانى رۆزانە سود مەندىت، بەم شىۋىيە
دەتوانىت بىيىت بە ئادەمىزادىكى سەر كەوتو
لە ژيانى تايەتتى خۇيدا.

تاكو ئىستاش ئەۋولاتانەي ھەنگاۋى
زۆر مەزىيان ناۋە لە بوارى پەرۋەردە
لە رېڭاي بەكارھىتاني تەكنەلۇجيا،
زانبارى و زانستى دەرووناسى و
كۆمەلئاسى، سالانە بەدواداچون دەكەن تاكو
بزان ئەم ھەنگاۋانە سودى بە كۆمەلگاي
خۇيان بەخشىۋە يان كەم و كوپى ھەيە بۆ
چارەسەر كىردى رېڭاي زانستى تر دەگرنە
بەر، تاكو رۆلەكانىان بتوان رۆلى بەرپىرس
بىيىن لە دواۋۇزىيان، ۋەك ئەندامىكى كارا بۆ

درو شاه دېيت. بهلام
له کاتي پېچموانه بوني
دا بدرنهجامه کەشي

پېچموانه دېيت، هدرهک له م سدردهمه دا شم
حاله تي پېچموانه يه زور تر دېينين! به تايه تر
که ناله ناسمانيه کان، که له کوردستان ته نها
چهند که نالیک نه ييت، شموني تر رولي
زور نهرني و ناپه روه دېي دېينين، هدر له
دوبلاژ و گواستنه وي نهرت و که لتوري
به سهرچي ولا تاني شمروپاو دهوروبه که
هموي له سهر حيسابي سرېنه وي بنه ماو
به ها به رزه نه تمويه بالاکانمان.

سهرنجام دېيت لايمن و دزگانني
به رپر س له که رتي په روه رده و فيرکردن رولي
سهره کي خويان بېينين، له پيناو دروست
بوني نه وي کي په روه رده کراو بؤ خرمه ت به
گهل و نيشتمان

نشان کراوه، شم حالته بؤ شايه کي
نه شياوه له ژياني تا کي کؤمه لگه، دېي
قوتابخانه کانگه ي په روه رده فيريون ييت
رولي سهره کي بېينيت له چاندي به رز ترين
رهوشت له ناخي شم نه ويه که دېيت
خاومني سبه ينه و دواړو ژي شم نيشتمان.
دوالايمن که ليردا نامازهي
پنده کم له روي کار يگه ريه و به سهر
بوازي په روه رده، راگه ياندين و دزگا
جوريه جوړه کانيه تي، به هدرسي لايه ني
بسراو، بېنراو، نوسراو، نه مەش دوه ستېته و
سهر شم وعقله ي له پشتي شم دزگايانه و
هيه، به نه ندازي شم گهر عدقلي کي بونياد
نهر و دور بېين ييت، به روه رده ي به رته سکی
که سي خوي بخاته دواي به روه رده ي به رزه
بالا گشتيه کاني گه له که ي، شمواينگومان
رولي شم دزگايانه نهرني و کار يگه رو

بؤته ديارديه کي تر سنا کي زانستي و
کؤمه لايه تي شموتؤ که خه ريه کار يکاته
سهر شکوي ولات و بېيت کيشي تاک
تا کي کؤمه لگه که مان، ينگومان شمەش
کؤمه ليک هوکاري خودي و بابهي له
خوگرتوه، وه نه بوني بېني پيوست،
قهر باغي پؤل، نه بوني هوکاره کاني
فيکردن، نه رەخساندي ژينگه ي له
بارو: تهن دروست بؤ قوتايي، له سهروي
همه موته مانه شه و کيشي ماموستا،
ههر له ريك نه خستني ميلاک تا نه بوني
سهرچاوو خول و گه شتي زانستي، بهلام
نه وي که جيگه ي ره خه يه مامه له ي
ماموستايه له گهل ره شه که، که نايه وي
پيشه نگ ييت بؤ قوتايان، به لکو رولي
خوي دېينين له پيداني شم زانيارانه ي
که له پرؤگرامي خويندن بوي دمست

نوسني : راميار کوي

سلاژ ماموستا کم،

من عليم تو نيمه

قوتاييت خوش دوي، بويه وا
شاگرلي نيو بهاري ته مەت دلوزانه
به سهرماندا دهورني، تو جگه له وي
زانستان پي دبه خشي که سايه تيش
نمونميه کي زينده له بهر زومي
چاوه کانمان بويه شم کاته ي خوانه خواسته
وه که فهرمان به ريك ره فشار بکه ي، نيتر نيمه
کي بکه مين به پيشه نگ ۱۹

کردارو گفتاره کانت له نايشيني
چل خوله کيدا، دونيا به که له رهوشت له

يادگاري و شموموني ژيانمان
پنده به خشي، نيمه ده زانين توش
وه که ههر تا کي کي تري شم ولا ته
پي به ش نيت له نه هامه تيه کاني
ژيان بهلام خيرا خوازين
نامانج و خوگه به روه کانت
له پيناو ينگه سني ته ريه تي

زانست خوازو داهينر له نار حهره ي

قوتابخانه نازاره کانت له بير بيه نه و،

بلکو حسته زه ده خه نه

يت موني ليوکانت

په روه رده ي

د روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

په روه رده ي

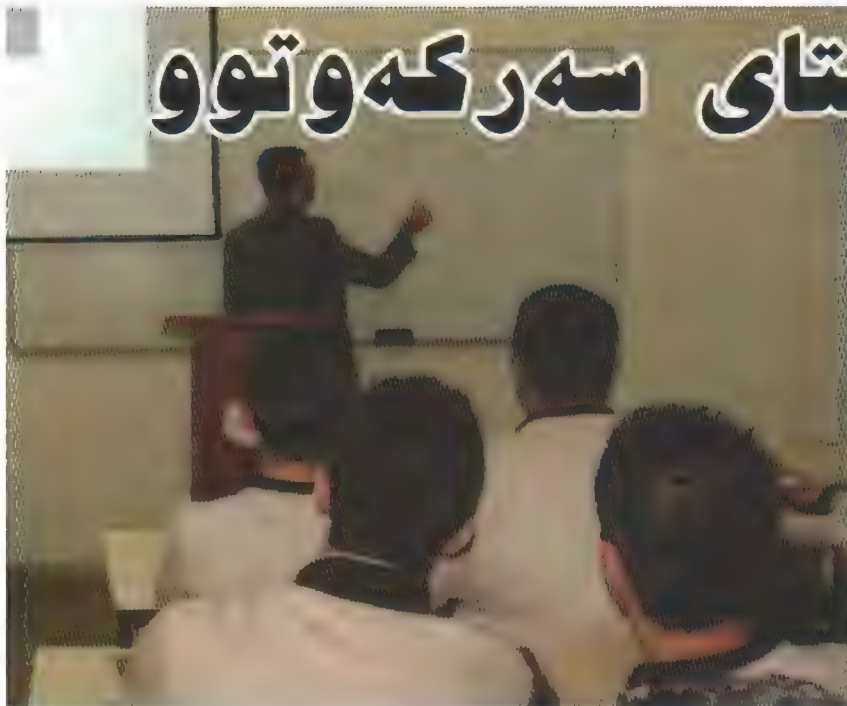
په روه رده ي

په روه رده ي

مامۇستاي سەركەوتوو

ئا: زيار

لە راستىدا پەرورەدە پىروەسىدەكى ئالۇز
و قورسە بۆيە خەللىكى زۆر بە ھەلە لە
چەمكى پەرورەدە تىگەشتون (پەرورەدە
-الترىيە) زۆر جياوازە لە (چاودىرى کردن
-الرعایە) مامۇستاي سەركەوتوو دەپ
لەسەر ھەردوو پىروە كارىكات چۈنكە
وانە ووتتەو پىش ئەوئى (زانست) بى
(ھونەر) زۆر مامۇستاي زىرەك ھەيە
بەلام قوتايان گەلى زۆريان لى ي
ھەيە دەلىن «راستە بۇ خۇي زۆر زىرەكە
بەلام نىمە ھىچ تىي ناگەين». ئايا دەپ
ھۆيەكە چى يىت؟

ئەزىرەردى ناوەكايان و ھەلام دانەوئى
پىرسىارەكايان و بانگ كىردىيان بە كاك
يان پەپولە خان بۇ كچان راستگويانە
بىيە رىئىشاندىريان خەمخۇرى گىرو
گىرەكەكايان بى چ لە مالمەو يان لە
قوتابخانە بەم شىوئە متمانە بۇ
دروست دەپ و تۆزى خۇش دەوئى و لەم
رېنگەيەشەو بەبەتەكە تۆشى خۇش
دەوئى. رۇزانە نامادەدى دەكات و بەم
شىوئە پىروەكە بۇتۆز بۇ قوتايەكان
ئاسان دەپت، پىوئستە مامۇستا بەگورەدى
ئاستى تىگەشتون و فىكىرى قوتايان وانە
بلىتەو، خۇي بەيىتە ئاستى لاوازترىن
قوتايى ئەگەر ئەو لە بابەتەكە تىگەشت
ئەو بەگومان ھەموو قوتايان لە بابەتەكە
تىگەشتون.

بى گومان پىروەسى وانە ووتتەو
لە سىگۇشەيەك پىك دىت (مامۇستا
- پروگرام - قوتايى) ئەگەر مامۇستا
بىيەوئى بىيە مامۇستايەكى سەركەوتوو
يەكەم ھەنگاۋ دەپ خۇي (خۇشەويست)
بكات لەلەين قوتايان، مىكانىزمى
ئەم خۇش وىستە گەلى زۆر ئەوانە

يەكەم

نامادەدى

نەمۇنەيى تايبەت

لە كوردستان

نامادەدى ژيارى نەمۇنەيى تايبەت

لە نامادەدى
ژيار ، ژوورى
كمپيوتەرى
تايبەت ،
تاقىگە تايبەت ،
بۇ وانەكانى فىزىيا ،
كىمىيا ، بايۆلۇجى...
گەشتى زانستى .

گەنجان ۋ ئىرادەى بىزاق

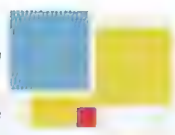
نوسىنى: ھىوا ھىسېن

ژيان ئەوپانتايىيە كە گىشت چىن ۋ توپۇز ۋ توانا ئاست ۋ تەمەنەكان تىيادا گوزەر دەكەن پاش ئەۋەى مانايەك دەبەخىن بەژيان ۋ پەنچەمۆرىك لەسەر لاپەرەكانىدا جى دەيلىن، بەۋاتايەكى تر ژيان بىرىتىيە لەجم ۋ جۇل ۋ بىزاق ۋ گەشەنما ۋ رەنج ۋ بەخىشىن ۋ مىلمانى ۋ كىيىركى ۋ غوروج ۋ بەرزبۇنەۋە بەرەۋە كەمالات ۋ بەھا بىلدەكان.

لەكتىبى (السان العرب)ى ابن منظوردا ھاتو كە (أبو روية العجاج)ى تابعى لەنىۋە دىپرى قەسىدىيەكدا دلى: (وكانت الحياة حين حيت). زۇر بەجۋانى تى گەيشتو كەژيان دوور لەۋ و تەمۋ واتاۋ دەستەۋاژانەى سەرەۋە ھىچ مانايەكى نايت، لاي ئەۋ

ژيان لەۋ ساتەۋەختانەۋە دەستى پىكرد كەمروۋقەكان تىيادا پەرش ۋ بلاۋ بوون ۋ رابىتەۋ پەيۋندى ۋ ھەزەكان داھاتن ۋ رىق ۋ خۇشەۋىستى ۋ ناشرىنى ۋ جۋانى ۋ توۋرەبوون ۋ ھىمنى ۋ ئىزمى ۋ نىشار، گىشت ئەم بەھايانە لەخولگەى ژيان دا پىنگەى خۇيان دانا، ئەۋسا يەكەم تەبەى دلى ژىن لىيداۋ بوە دەسپىكى مەۋقايەتى. لەم بابەتەدا ھەۋل دەدەين تىشك بەخمىنە سەر توپۇزىك لە كۆمەلانى خەلك كە بەبىنچىنە ۋ ھىزى لەبن نەھاتۋى كۆمەلگە دادەنرەت، ئەم توپۇزە گور ۋ تىنى جەستەى شەكەتى كۆمەلگەى، ئەم توپۇزە خۋىنى تازوۋ ئال ۋ گەشە بەناۋ دەمارى كۆمەلگەدا دەسۋر ۋ رۇخ ۋ ژيانىكى نۆى ۋەبەر دىنپىتەۋە، كەشەۋىش توپۇزى گەنجانە. نىمە

كەرۋلى گەنجان بەرز دەرخىنن لەبەر ئەم ھۇيانەى سەرەۋە چەندىن ھۇى ترە كە گرنگىرىيان رۇخى تەخەدايە لەناۋ گەنجان ۋ رىزگار بوون لەكۆت ۋ پىۋەندى حىزىايەتىيە لەناۋ ئەم توپۇزە، دىئا پروسەى چاكسازى ۋ بىزاقى گۇرپانكارى كۆمەلگە قۇرخ نىە لەسەر تەنھا ئەم چىنە بەدەر لەچىنەكانى تر، چۈنكە ئەمە نەركىكى پىرۋزى گىشت تاكەكانى كۆمەلگەى، بۇ پىناسەى گەنجانىش پىشت بەرپىكخراۋە نىۋەدەۋلەتىيەكان دەبەستىن كەگەنج پۇلىن دەكەن تەمەنى لەنىۋان ۱۵—۳۵ سال يىت، لەم قۇناغە گىشت توانا جەستەى ۋ ھىزىيەكانى بەرەۋ كامىل بوون دەچىت، لەم تەمەنەدا كەمى ئەزمۋون ۋ بەھىزى عاتىفەۋ سۆزە دەرۋىنەكان ھاۋشان لەگەل جورئەت دا پالئەر ۋ ھاندەرى سەرەكىن

هيممهت بهرزی و پشوو دريژي گرنگترين سيفه ته بو ئاره زوو مه ندان و ريښوارانی ريځاي سه رفرازی و بوژاندنه وهی گهلان

له خولگه ی خۆپهرستی و خۆسالاریدا
دهریازبووی و بریارت دا بیسته ئەندامیکی
کاراو ئەکتیف له کۆمه لگه داو په یامی
چاکسازی بگریته ئەستوو ئەم باره
قورسه له کۆل بگری. نه وه کو بیته به بار
به سه ر دونه یوه، هه روه کو ئەدی و بلیمه ت
مصطفی صادق الرافعی ده لێ (اذا لم تزد
شیئا علی الدنیا، کنت أنت زائدا علی
الدنیا) وحی القلم ۲/ص ۸۰.

ئێستا ته وه رێکی گرنگ دیته پێش
که بایه خیکی ئیجگار زۆری هه یه،
که شه ویش بونیادی مه عریفی تاکه، یه کێک
له تایبه ته مه ندیه کانی قوناغی پێش ئەم
راپه رینه زانستی و مه عریفیه ی که ئیستا
ناوچه که مان و جیهانی پێدا تێده په رێ
ئه وه یه که له گه ل چاو هه له ئێنان بینیمان
که سه یی پێسته کانی ئه وروپا و ئه مریکا
چۆن ده سه لاتێ خۆیان سه پاندوه به سه ر
جیهاندا - به تایبه ت ئەم جیهانی سینه مه ی
خۆیان وته نی که ئێمه ی تیا دا ده ژین
له گشت بواره کانی (سه ریازی، سیاسه،
ئابوری، دارایی، پێشه سازی و سه رجه م
بواره پێشکه وته کانی زانستی و رۆشنیبری
یه جیا جیاکان). ئەمه په رچه کردارێکی

مه عریفه کانه. پێغه مبه ران سه لامی خویان
لێ بیت لیروه تێپه ربوون و گوزه ریان کرد
و دوور له جه نه جالی ژیان وله باروودوخ
و که شیکی نارام دا به بالی رۆح ته ی
ناسمانه کانیان ده کردو په رده کان داده سالان
و خۆری حه قیقه ت به ده ر ده که وت.

ئیه راهیم پێغه مبه ر سه لامی خوی
لێ بیت باشتترین نمونه ی قورنانه کاتیک
که روانیه تابلوی ناسمان و سه ری سوپما
له جوانی و رازاوه ی ئەم تابلویه به
ئه ستیرو مانگ و خۆر، پاشان به هیدایه تی
خوی میه ربان پشت نه ستوو به فیه ره ی
پاک و به لگه و نیشانه ی عه قلی گه یشته
ئه و مه به سه ته ی که وێل بوو به ده ووی، ئەم
خاله زۆر به ساناو ساکار ته ماشا نه که یین،
چونکه ئەمه خالی دیاری کردنی دیدو
تێروانی نه هه موو گه نه جیکش ئه و جوړنه ته ی
بو پمیدا ناییت بۆ ساته وه ختانیکیش
به تواتت ناوته ناسا له مه رده م ناخ و زاتیدا
به سه تیت که مه روف خوی ده یینت دوور
له روپوش کاتیک که ده مامه که کان ده که یون
و په رده کان داده رنێن ئه و سا ده رده که وێ
ئەم مه روفه له کوێی کۆمه لگه له نگه ری
گرتوو غه مه کانی غه می ئومه ته یان
هه شتا له باز نه ی نه فس و زات دا قه تیس
وه ستاوه. گه وه یی و به های مه روفه کان
لێ ده دابه ده رده که وێ، بۆیه قورئان ده رباره ی
ئیه راهیم پێغه مبه ر سه لامی خوی لێ بیت
ده فهرمو ی (ان ابراهیم کان أمة لله حنیفا
ولم یک من المشرکین) النحل ۱۲۰

زاهید و حه کیمی خواناس سحنون
له م باره ی وه ده لێ ((من تفرس فی نفسه
فعرفها، صحت له الفرافة فی غیره
وأحکمها)) الرقائق/محمد أحمد الرشید ص ۸

۲- بهر زکردنه وه ی ناستی رۆشنیبری:

گه نجی به ریزو خو شه و یست ئیستا
پاش ئه وه ی که زات و نیراده ت نازاد کرد و

به ره و ده ربازبوون له باز نه و
په یوه ندی داب و
نه ریتی کۆمه لایه تی و
نۆشین له کانیای مه عریفه و رۆشنیبری
هاوچه رخ و تازه گه ری، هه روه ها پالنه ره
بو به رنه نگاریوونی شه پۆلی بهرزی ده ریای
ده یئنان و رۆچوون به قولاییه کانی دا
به ئومیندی گه یشتن به گه وه ره ی شاره و.
به لام له م گه شتی پشکین و عه ودا ل
بوونه دا چه مکه راست و هه له کان ناوێزان
و ده ست له ملاتی یه ک ده یین و نه سه ته مه
گه نه جان لیکیان بکه نه وه گه ر ده ستگیری
یان نه کریت و نه خرته سه ر راسته شه قام
و هه نگاو به هه نگاو له زۆنی به مین
چیتراوی فیکری رووخینه ر و هاوردو
نامۆ رزگار نه کرێن.

ئەم یاسه هه ولێکه به پنی تواناو
ده ره فته بو دیاری کردنی مه شه خه لی رێ
و به نه مای پیوست وه کو ناما ده باشه ک
به ره له وه ی گه نه جان بینه گۆر په پانی
شه ره پالی فیکرو مللانی شارستانی.
گه نجی هۆشیارو زرنگ له و به نه ما
گرنگانه ی که پیویسته ره چاو بکرێن
نه مانه ن:

۱- تیرامان و تیفکرین:

ئەمه خالی به رێکه وته به ره و ئه و
چه مکانه ی پێشتر باسمان لێه کردو،
ئەمه وروژینه ری عه ق و دل و گشت
له تانیفه کانی تری مه روفه. دانیشتمو
دیالوگه له گه ل خودی زات و تیرامانه
له ناخ و ره هه نده کان به مه به سه ته ی گه یشتن
به وه لامی پرسیارێکی زۆر کۆن و
میژوویی په در ژایی میژووی مه روف که
گشت پێغه مبه ران و فیه له سوف و دانا و
زانا یان عه ودا لی بوون، که شه ویش سێ
کوچه که ی (خواناسین و مه روف ناسین و
ژیان ناسین). که نه مه ش لوتکه ی گشت

سەلبى لىناخ گىشت رۇشنىپىران و
يىرمەندىنمان دروست كرد كەچۈن ھەول
بدىن شۇن پىي ئەوروپا ھەلبىگىرن و لاساى
يان بىكەنەو، بەمەش ھالەتلىك دروست بوو
كە ھەمىشە خۇ بەكەم و بچوك بزانين و
بەرامبەرىش بەگەورتىر. بۇ رەوينەو ھى ئەم
ھالەتەش دەپى ئىمەش گىشت رەسەنايەتى
و مېژووى خۇمان فەرامۇش بىكەين
بەلكو رۇژناوا بەپاشكۆى خۇيان قىولمان
بفەرمون!

واقىيى ئىستامان ئەو راستى يە زەقە
دەسەلمىتى كەتا ئەو كاتانەى پابەندبووين
بەرەسەنايەتى نىسلامى خۇمان و
ستراتىژى يە زانستى يە كانمان نازاد بوون
لەكۆتى فەلسەفە و مەزھەبە مادىيەكان،
ئەو ساتانەى كەزانكۆكانمان سەرچاۋەكەى
قورئان و شەرىعەت بوو. گزىنگى خۇر
بووين بۇ رەوينەو ھى شەوى تارىكى
ئەوروپاى نوقم بوو لەنەفامى و نەزانى.

لېرەو زەرۋورەتى ستراتىژى داھاتوومان
بۇ دەردەكەوت لەپروۋسەى بونىادانەو ھى
رۇشنىپىرى تاكەكان. كەدەبىت ھەول بدىن بۇ
رۇشنىپىرى يەكى گىشت گىرو ھەمەلايەن و
رەسەن، نايىت بەھىچ شىۋىيەك خۇ نوقمى
بەش گەرايەتى و جوزنىيەت بىكەين. چونكە
بايەخدان بەتەنھا لايەننىكى فىكىرى بەدەر
لە لايەنەكانى تر، نەگەرچى ئەم لايەنە
مەودايەكى گەورەشى لەناسۆى فىكىر و
فەلسفەشماندا داگىر كەردىنت، ھەر ون بوونە
لەجوزنىيەت و زىادە رەوى دا. دەمارگىرى
فىكىرىش لەم خالەو ھەسەر ئەكىشى و دەبىتە
كىشەكى گەورە بۇمان.

ئىستا لەم سەردەمى جىھانگىرى
و غەولەمەيەدا زۇر بەناسانى دەتوانين
ئاستى رۇشنىپىرى و زانىيارىمان بەرزىكەين
و ناسۆمان فراوانتر بىكەين لەرېگەى نىنتەر
ئىت و پىشكەوتنە تەكنەلۇزىيەكانى ترەو،
ھەر سەرچاۋىيەكى زانستىت بوئت دەتوانى

لەژۋورەكەى خۇت دا بەچەند چركەيەك
ئامادەى بىكەيت كەپىشتىر نەدەكراو
مەھال بوو. بۇ بەزىكەندەو ھى ئاستى
رۇشنىپىرى تان زۇر ھەول بدىن و ماندوو
نەپن و بزانن سەرفرازى و خۇسەلماندىن و
راست كەندەو ھى واقىيى شىۋاوتەنھا لەم
رېگەيەو ھەراھەم دەبىت، پىغەمبەرمان
سەلامى خۇاى لىي بىت دەفەرموى (ومن
سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله له
طريقا الى الجنة) ھەولبدىن لەم گەشتى
زانىنەدا بەردەوام ئاسەوۋارى باش بەجى
بەئىلن و ناسنامەى خۇ بسەلمىتن (خيارهم
فى الجاهلية، خيارهم فى الاسلام اذا
فقهوا) أخرجه البخارى و مسلم

لەم ھەدىسەو ھە بۇمان دەردەكەوت
كەچاكخوازان و چاكسازان بەنوورى
مەغرىفەت نارائش كراون. خۇاى گەورەش
دەفەرموى (قل هل يستوى الذين يعلمون
والذين لا يعلمون) الزمر/۹
ابن الاثير دەلى (ان الناس لا يتساوون
فى العلم، وانما يتساوون اذا كانوا جهالا)
ئەمەش ھاۋكىشەيىكى بەھىزدەجىاكەندەو ھى
تواناكان دا و زۇر بەوردىش راستى يەكەى
پىكاۋد. كەواتە دەتوانين بەپىي ئەم
ھاۋكىشەيە بلىيىن:

گەشەو بزاف ھەمىشە زانست (علم)
چەقەبەستىن ھەمىشە نەزانين (جهل)

۳- ئارەزوو ھىمەت (الرغبة والهمة)

ھىمەت بەرزى و پشوو درىژى
گىرگىترىن سىفەتە بۇ ئارەزوو مەندان
و رېبۋارانى رېنگاى سەرفرازى و
بوژاندەو ھى گەلان. ئەوانەى دەيانەو ھى
ناسەوۋارى ھەمىشەيى و داستانى ژيان
تۇمارىكەن، ئەوانەن كەنىبىداع دەكەن
لەھونەرى بەدەپىننەنى ناۋات و خۇزگەكاندا،
نەوانەن كەبەچاۋى گەش و كراۋەو ھەنۋارنە
لوتكە و غومەرى كورى عبدالغىزى ناسا

ھەنگاۋەكانيان بەلەتر و
ماۋەكان كورتىر دەكەن،
كاتىك كەدەبىت (ان لى

نفسا تواقه، تمت الامارة فنالتهما، وتمنت
الخلافة فنالتهما، وأنا الان أتوق للجنة
وأرجو أن أُنالها).

مروّف دەبىت ئەو راستى يە باش
بزانىت كە تواناكانى مەزىن بەلام لەناخى
دا شاراۋىن و خەفەكراون، و دەبىت زىنگ
بىت لەھونەرى دەرختىنى تواناكانى و
ھەگىز خۇى بەلاۋاز نەيەتە بەرچاۋەو ھى
شاعىر دەلى:

أتحسب أنك جرم صغير

وفيك انطوى العالم الأكبر

پىغەمبەرى نازدارىشمان سەلامى
خۇاى لىيىت رېسايەكى گىرنگ و نىخ
بەھامان فىر دەكات كەدەفەرموى (كل
ميسر لما خلق له) أخرجه البخارى ۴۹۴۹
ومسلم ۲۶۴۷

كەواتە خۇت بناسەو قۇلى لىي
ھەلماۋە تواناكانت وە گەر خەو مەتەنەشت
بەخۇت پتەوئىت. شۇن پىي (محمد
الفتاح) ھەلگىرو كەشتى ئاۋاتەكان
بەوشكايى ژيان دابىو لەكەنارى دەرياي
غىزەت و سەرفرازى دا دايكوتە. ئەودەش
باش بزانە كە ھەلگىرتى ئەم پەيامە
ماندووبوون و بەرخودانى زۇرى دەوئ و
كۆسپ و تەگەردى زۇرىش چاۋەرئەتە و
تەنھا توشىۋى رېنگاشت ئارامى و سىنە
فروانى يە.

(نەدىسۇن) داھىنەرى تەلىكتىك
سەدان جار شىكستى ھىنا تاتوانى
پروناكى دەست بەپىنى (ھىنرى فۇرد)
پىش ئەو ھى ئۇتۇمىل داھىيىت. پىنج جار
ئىفلاسى كىردوۋە. (كۆلۇنىل ساندروۇس)
زىاتر لەھەزار جار لەلايەن چىشتەخانەكانەو ھە
دەركراۋە تا تۋانى بەناۋانگىترىن خواردىن
لەجىھاندا داھىيىت كەنەوئىش كەنتاكى يە.

بۆيە وتراوه:

هم الأبرار تحيي
الرمما

نفحة الأبرار تحيي الأمما

كهواته سهركهوتن و گهيشتن بهنامانج
نرخ و فيداكارى زۆرى دهوت، دلناش
به نهو مروفانهى كه بهم كاره مهزنانه
ههلهدهستن زۆر كهمن، بۆيه ئيمامى عهلى
رهزاي خواى لى بى دهلى (لا تستوحش
من قلة السالكين).

٤- كيبركى و ململانى (المنافسة والصراع):

لهسوڤنگهى ((قم فأنذر))وه
كهدهستپيكي ئهم قوناغهيدهو دهتاين
بيكهين بهميحورى گشت بزافهكان و
گرتنه نهستوى نهركهكان، بۆمان ئاشكرا
دهييت كه نهركهكانمان چهنده قورسن و
ناستهنگهكان چهنده زۆرن، بهتابيهتى
نه گهر لهسيپهري ريساي ((وقلنا اهبطوا
بعضكم لبعض عدوا)) البقرة ٣٦ پرواينه
هاوكيشهكان، نهوسا بهتهواوتى دهرك بهوه
دهكهين كه دوژمنهكان چهنده سهسهخت
و رقتن و ريڤگرو كوڤسى ئهم كاروانن و
زۆر جاريش سهركهوتن بۆ وان دهيت لهم
ململانى يه دا، بهلام سهركهوتنى جهولهيك
نهك گشت جهولهكان.

ژيان بى ئهم ململانى يه واتايهكى
تهواو نابخشيت و دهرهجامى ململانى
يهكesh ناسنامهى ژيانمان بۆ روون
دهكاتهوه چ بهرو فەرو خوش گوزهرانى
گهر چاكسازان جلهو بگرته دهست، يان
بهرو نههامهتى و فهوتان گهر شهروخازان
و گهندهلان جلهو بگرته دهست.

ئيمه باش دهزانين كه مروڤى چاك
خاواز پروادار ئارغزوى به نارامى و دل
هيمنى هيه و بهدوور له گشت تيشكهكان
جهزدهكات له سوچيكي ئهم ژيانهدا دوور

لهچاوى خهلكى نهرك و فهومان و
عيباداتى نهجام بدات، بهلام گهر بيت
و ئهم مروڤه گونجاوه دهست لهبوارهكانى
((دهسلات، زانست، حوكمرانى))
بكيشتهوه و ناگونجاوتك شوئى
پريكاتوه، ئهم ناشايستهيه ژيان بهرو چ
ئاقاركي ترسناك دهبات! ئهم راستى يه
تفت و تاله لهواقيعى نه مروماندا بهزهقى
دهيترت. (جيريى) زاهيد و خواناس ئهم
كيشهيه مان زۆر بهجوانى بۆ شى دهكاتهوه
كه دهرپارهى زوهدهلى ((هى الدخول فى
الزحام، وتمنع سرك)) الرسالة القشيرية/٨٦.

ئهم زانايه چه ميكي نيجابى گرنگان
فيژدهكات كه چۆن خۆمان بهاوينه ئاپۆرهى
ژيان و بين بهبهشيك لهديارهكانى و
لهبازارو دوكانهكانى سياست و ئابورى
و ئيدارو سهرحهم بوارهكانى تر حوزورمان
ههيت هاوكات له گهل بنه ماى ئيمانى و
دهرهجامى فيكرى و توهره عيفهتى رۆح
و، جارجارهش بهپى ي پيوست بهشينك
له نهپنى يهكانى نهفس و دهرهوين
تهنها بهمه بهستى برودان و تاودانى ريڤگا
و گهياندى پهمام كه نهرك و زهروورتهى
چاكسازى واى دهخوازيت. ئيمامى عمر
رهزاي خواى لى بيت ههوالى سهعدى
كوڤى ئه بى وهقاس له عهمرى كوڤى
مهعد كه رب دهپرسى، نهوئيش وهسفيكى
زۆر زيژدهكانهى سهعد دهكات كه دهلالهتى
فههينكى قووله، دهلى ((أعرابى فى
حبوته، نبطى فى جبوته)). واتا ئه عرابى
و سادو ساكاره له ههلسوكهوت و روالهت و
رهفتارى دا، بهلام نبطى يه له ئيدارو كو
كردنهوى خهراج و جيبايهت و عيمارهى
سهر زوى دا. مهعلومه كه (نبطى)يهكان
دانىشتوانى ديترينى عيراقن بهر له فتوحاتى
ئيسلامى، زۆر كارامه و ليهاتووويون و
خاوهن شارستانيهتيكى مهزن بوون لهبوارى
تهلار سازى دا، زۆر گرنگه بتوانين ئهم

هاوسهنگى يه (سهعد) پارزين لهتوان
روالته و جهوههماندا، ههر له بارهيه شهوه
بيرمهئدى گهوهى ئيسلامى ماموستا
محمد أحمد الراشد لهكتيبى (بوارق العراق)
دا دهلى ((ونحن أصحاب المحراب والجهاد
والزكاة والعزة والأمل والكرم والشجاعة
والحلم، وعلمنا أن نثق بأنفسنا وأن نبادر
الى احتلال الصدارة فى هذه الحياة بشعور
الاستعلاء الايمانى)).

(توينبى) كه يه كيكه له گهوه
فهيله سوههكانى ميژوو و خاوهنى
بيروژهى له دايك بوونى شارستانيهتهكانه،
بيروژهيهكى داهيئا بهناوى (التحدى
والاستجابة)) له دوو توئى كتيبه
بهناويانگهكهى (دراسة للتأريخ) دا
كه دوازه بهرگى گهوهيه، دهلى ((هيج
شارستانيهتيك بهپى ناماده كردنى
ژينگيهكى گونجاو بهمه بهستى
بهرونگاريوونهوى گهليك نايهته دى،
تهنها نهو ساتانهى كه گهلان ناماده باشى
بهرونگاريوونهويان هيه ژيارهكان پروناكى
دهيئن، دها بهئاو بوونى حليمهتى
كه مينه داهيئهر/ عبقرية الاقلية
المبدعة- شارستانيهتهكان ههرهس دههين
و دهرووخين)).

لهمانهوه بۆمان دهرهكهوت كه رۆحى
بهرونگاريوونهوو ململانى فيكرى
زهروورتيكى ههتيمييه له پيتاو گهراندهوى
حق و دهلانى گهندهلى و ئاراسته كردنى
ژيان بهرو بهخته وهى و لهريڤگاي
پاراستنى سنورى ئازادى گشت تاكهكان
و دهست دريژنه كردنه سهر مافى كهسانى
تر، بهم شيوهيه دهتاين كوومه لگيهكى
ئاسوده بهدى بهيئين و بين بهو ئومسه تهى
كهخواى گهوه دهرپاريان دهفرموى
((كنتم خير أمة أخرجت للناس تأمرون
بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون
بالله)).

چۈن متمانە بە خۇببون دروست دەكەين؟

دەركىرائى: كىفى شاكر صابر

متمانە بە خۇببون دەسكەوت و پېشقە چۈنەمە ھەول و ماندوبونى دەوى چۈنكە متمانە بە خۇببون خۇرسك نېمەلە گەل لىدەك بونى مرۇف نايەتە بون، ئەمەسەنەش كە تۆدىاناسى و خاۋى كەسايەتەكى بەھىزو دور لە دلە راوكى و متمانە بە خۇببون، ھەرگىز نايان بېنىت بە شېۋەكى گرانو ئالۇز لە ھەلسو كەوتو مامەلەياندا لەھەر كاتو جىگايەكدا، ئەوانە كەسانىكەن متمانەيان بە خودى خۇيان بە دەست ھىناۋە.

لەناۋ بردنى متمانە بە خۇببون

مەبەست لە بىمتمانەيى يان سېنەمە پۇخى متمانە بە خۇ بون چىيە؟ ئىمە زۆر جار لە كەسانى دەروپەرمانەمە گونبىستى ئەمەشەيە دەيىن، كە بىتواناۋ دەستەوسان، يان متمانەيان بە خودى خۇيان نىيە؟! متمانە بە خۇببون زنجىرەكى پەيۋستەمە يەكيان ئەمىتر بەدۋاى خۇيدا دەھىنى، سەرھەبەم شېۋە دەست پىدەكات.

يەكەم: متمانە بە خۇببون..

دووم: باۋەر بون بەمەي كە خەلكانى تر لاۋازى و كەم و كورپەكانت دەيىن.. ئەمەش خالى سىيەم بەدۋاى خۇيدا دەھىنى.

سەي: يەم: دروست بونى دلەراوكى و ئالۇزى، بەھۆى ئەمە پوانىنە ھەلەمەي كە (پىت وايە ھەمەكەس لاۋازى و كەم و كورپەكانت دەيىن) بەجۆرەك ئەمە وا دەكات ھەندىك رەفتار ھەلسو كەوتى لاۋاز لە تۆ بىيىرت.. ھەرەك باۋە ئەم شىۋازەت نايىتە ھۆى مردنى كەسايەتەت.. بەلكو سەر دەكشى بۇ..

چارەم: ھەست كردن بەشەرەندىمى.. ئەم جۆرە لە ھەست كردن جارنىكى تر

دەمگەر پىشقە خالى سەرھەبەك ئەمەي يەك ھەنگاۋە چوبىيە پىش.. ئەمەيەلە دەست دانى متمانە بە خۇ بون و بەھۆى ھەست كەردىكى لەم جۆرە كە بە بچوكى و نەرتى بىروانىتە ھىز و تواناكانى خۇت، سەرپاى ژيان تىك دەشكىنى.. ئىدى تۆى نازىز بىرپار نادى لە بەرامبەر نەفسى خۇت ھەلۋىست ۋەرىگىرى و مەردانە لە بەرامبەر ئەمەست و بىر كەردەمە ھەلەمە نادروستەنە خۇراگىرى. چۈنكە گەر وانەكەي ئەمە ئەمەستە لارە ۋەك مردنىكى لەسەر خۇ بۇ ھىزو تواناۋ پالەمە نەرتىيەكانى ژيان تەتە نەزمار؟

خۇنە گەر بىرپاى خۇراگىشت دا بەم ھەنگاۋە دەست پىيەك..

دىارى كردنى سەرچاۋە كىشە:

دەيى سەرچاۋە سەرەكى دروست بونى ئەمەستە ناتەندروستە لە كۆنە يىت؟ ئايا توش بونم بەرۋادۋىك لە سەردەمى مەندالىمدا ۋەكو شەرمەزار كردن و گالەتە پىكردن يان بەرۋاد كردن بە كەسانى لە مەن بالاتر بۆتە ھۆكار بۇ ئەمەستە لاۋازم؟ ئايا ھۆكار ئەمەيە كەمەن شەكسەم ھىناۋە لە شىكەدا بۇ نەمە ۋەك شەكسەم لە خۇنەن؟ ياخۇد ھۆكار ئەمەيە يەكەك لە مامۇستاكەنم يان لەكەتە كار كەردىمدا لەلايەن خاۋەن كارەكەمەمە بەبەر چاۋى ھاپۇل يان برادەرەكەمەمە رەخەي توندم لىگىراۋە يان ھەستەم بىرىندار كراۋە تەرىقى كەردەمەمە؟ ئايا خۇم و كەس و برادەرانم رۇلىان ھەيە لە زىاد كردنى خەم و ھەست كەردن بە نازار؟ ئايا ئەمە كارىگەرىمە ئەوان تانىستاش ھەر بەردەمەمە؟... ھەلەدە ئەمە پىسپارەنمە زۆر پىسپارى تر لە نەفسى خۇت بەكە و بگە بە ئەنجام.. راست گۆبە لە گەل خۇت... لە ھەولئە ئەمەدا مەبە ھەلەي خۇت بىخەيتە ئەستۋى كەسانى تر، تاۋەكو بگەي

بەسەرەدۋى راستەقىنەي كىشەكانت بۇ ئەمەي چارەسەرى رىشەيىان بۇ بەدۋىتەمە، ھەول بەدە بىرۋەكەكانت رىك بەخە قەلەم و كاغەزەكەيىنەمە ھەمەمە شەتەنەمە كە بە بۇچوونى خۇت بەشەدەيان ھەيە لە دروست كردنى ئەمە ھەستى بى متمانەيى بەخۇ بونەت، بگەرى بەشەن ھۆكارە سەرەكى و لاۋەكەكان كە بونەتە ھۆى كەلەكە بونى ئەمە گەرتە رۇخىنەمە.

گەرەن بەدۋاى چارەسەر:

دەيى ئەمەي توانىت سەرچاۋە كىشەكەت بەدۋىتەمە، ئىنجا دەست بەكە بە گەرەن بەدۋاى چارەسەر.. تەنە بە دەستىشان كردنى كىشەكە، دەرگاكانى چارەسەر دەخەرتە رۇو... لە شىۋىكى ئارام دابىشەمە لە گەل نەفسى خۇت بەكەمە گەتوگۇ، ھەول بەدە بىرۋەكەكانت پەرت نەيىت و رىكەيان بەخە... چ شىكە دەمگەيەنەت بەمەي كەبتوانم زالىم بەسەر ئەمە مەترىسەمە متمانە بون بە نەفسى خۇم بگىرەمەمە؟ ئە گەر ھاتوۋ خۇمەن يان ھاپۇلكەنەت لايەنىك يان ھۆكارى سەرەكى بون بۇ لە دەستدانى متمانە بەخۇببون،.. ھەول بەدە ھەست و نەست ئارام يىت و بىر لە تۆلە مەكەمە، ئەك لەبەر ئەمەي كەناتوانى بەلكو ئەمە كارە سودىكى نىيە بۇ چارەسەرى گەرتەكەت، بەلكو دەيىت بەبەشىكى تر لە كىشەكەت و ناسۋى چارەسەر رۇگارىبونەت لەم بى متمانەيە دورتر دەيىتەمە قەناعت بەخۇت يىنەمە بەردەوام ئەمەتەنە بەكە بەدروشمى ژيانەت، بلى مافى خۇمە متمانەيى زۆر بەرزم بەخۇم و ھىزوتواناكانم ھەيىت. مافى خۇمە لەم لايەنە نەرتىيەي ژيانم رۇگارم يىت. دەيى سەرەكوم بەسەر گەرتەكانم.

سەرچاۋە: www.moudir.com

روژنکمان بو ده گهرینیتته وه.

لەم چیرۆکەدا بۆمان دەرەكەویت
تیئە کاتیکی زۆرمان هەیه، بەلام نازانین
چۆنی رێك بخەین، دەست ئەوە بزانین کەوا

زور کەس هەن دەلێن کاتمان نییه
بۆ ئەنجامدانی زور شتی گرنګ له
ژیانماندا، باوا دابنێن روژانه لەمال بۆ
شوونی کارکردن بریتیه له [٢٠] خولهک
پیکردن نه گەر پینچ روژله ههفتهیهک بیت
نهوه دهکاته [١٠٠]خولهک له پینچ رۆژو
[٨٨]کاترمیز له سالتیدا نهمه ههمووی
کاته له ژيانمان دهرواوت، نه گهر ئهو کاته
له ناو ئوتومبیل بوین دهتوانین گوڤبگرین
بۆ بهرنامهیهکی سود بهخش، نه گهر لهناو
پاس یان ته کسی بوین، دهتوانین کتیبیک
بخوینینهوه، بهم شیویهش زور کات
ههمن که به فیرو دهرون، له کاتکهدا نتمه

ئەمانە ھەمووی مانای ئەوە نیە ئیمە
 وەك كاتر میڤ كار بكەین. بەلكو دەیت
 دەرفەت بۆ، چێژ وەرگرتن، سەردان،
 گەشت و گوزار بێئەتەوه.

چەندىتى و چۈنەتلى خۇراک

د. برهان نەحمەد بالەكى / دكتورا
كىمىيائى زىيانى

لە رۇژگارى ئىستادا چەند ووشەيەك
ھەم كە زۇرچار بەرگۈى دەكەمەن وەك جۆر
Quality وە چەند (بىر) Quantity
كە بۇ تەواوى شتەكان دەتواندەرت
بەكار بەيتەندەرت. لە بابەتلى خوراك و
تەندروستىش ئەم دوو زاراوانە بە واتا جى
بەجى كەرنەكەى (پراكتىكى) كاريگەرى
زۆرى دەيت لە سەرگەشە Growth و
تەندروستى Health لەش.

جۆرى خۇراک Quality of
nutrients: واتە تۆ چەند

جۆرى خواردن (لە دانەوئلە و

سەوزە و و ميوە و گوشت

و شير و بەرھەمەكانى

و خواردنەمەكان)

لە رۇژىكدا (۲۴

كاتژمىر) دەخوئە وە

جۆرى ئەم خۇراكانە

گەشە و تەندروستىت

ديارى دەكەن. ئەگەر

كەسنىك لە ماويەكى درىژ

گورانكارى نەكات لە جۆرەكانى خۇراكى

ئەوا يىنگومان ھەرچەندىك بخوات توشى

بەد خۇراكى دەيت. كەوابو بەدخۇراكى

بە واتا بى نەخواردنى خۇراک نايەت

بەلكو و برىتيە لە نەگۆرىنى جۆرى

خۇراک بۇ ماويەكى درىژ، ئەمەش

لەبەر ئەوئەي يەك جۆرى خواردن تەواوى

پىنكەتە سەرەكەكانى خۇراک بۇ زىندە

چالاكەكانى Metabolism لەش

دەستەبەر ناكات و دەيتە ھۆبى كەم

بوونى بەشەك لە پىنكەتە و كاتزاكان لە

لەش بەمەش مەوۇف توشى نەخۇشى و نا

تەندوستى دەيت.

بىرى خۇراک Quantity of

nutrients: دەكاتە بىرى ئەم خۇراكى

لە ژەمىك يان لە رۇژىكدا (۲۴ كاتژمىر)

دەخورت لە لايمەن كەسەكەمە، يىنگومان

ئەم بەرە زۆر ھۆكار كارى تە دەكەن وەك

تەمەن، كىشى لەش، ناو و ھەوا، جۆرى

كاركرەن. ئەوئەي لىزە مەبەستمانە كەسەكى

پىنگەشەتو يان سەروى تەمەنى ۳۰ سال

كە كارى نوسىنگەى و فەرمانبەرى

نوسىنگەى ئەنجام دەدات كە زۆر پىويستە

بىرى بىكى

زۆرى

خۇراک لە دەمەيەوە فرى نەداتە نىو

گەدەيەوە چۈنكى بە قوت دانى يەك

پاروى خواردنى زىاد گىرەگرفتى گەورە

بۇ لەش دروست دەكەيت. يەك پارو نان

ئەگەر ھىچ گورانى بەسەر نەيت (واتە

ھەرس نەكرت و نەمژرت) پىويستى بە ۶

تا ۱۰ كاتژمىر ھەيە تا لە رنى پاشەرۆيەوە

دەرىجىت، خۇ ئەگەر گۆرانى بەسەرداھات

و پىنكەتەكان مژران (Absorption)

و چۈنە ناو خوين ئەوسا كاتەكە چەندجارە

دەيتەوە، بۇيە دەيت بزانيت كە گەدە مالى

نەخۇشەكانە وە زۆرىيە نەخۇشەكان لە

رىي گەدە و بىرى خۇراک و جۆرى

خۇراكەوە توشى ئادەمىزاد دەيت.

لە گشت بوارەكاندا جەخت لە جۆرىيەتى

كالاکان و خۇراكەكان دەكرت و كۆنترۆل

دەكرت پىيى دەلەين كۆنترۆلى جۆرى

Quality control توش دەيت لە

خالى سنورىت (واتە لە دەست و دەمت

و ئارەزوت) ئەم كۆنترۆلە ئەنجام بەدەيت،

پىش پاروو خستەنە ناو دەم و قوت دانى

تەواوى پشكىنەنى بۇ بىكەيت و بزانيت ئايا

بەرەستى برىستە و پىويستە بە خۇراكە؟

يان خواردنىك ھەيە و دەتەوئەت بىخوئە؟

ئايا خواردنەكەت پاك و تەندروستە؟

ھەول بەدن خۇراكەكانتان بە تام

و چىژى خۇيان بخوئە نەك بە

شەكر و خوئى زۆر كە زۆرىيە

كەس ئەم كارەدەكەن.

و بەشتىن ئامىر و كەرستە

بۇ ئەم پشكىنەنە برىتيە لە شارەزا

بوون لە پىنكەتەى خۇراكەكان و بەھا

و بىرى وزە لە خۇراكەكان و پىويستى

لەش بە پىنكەتە خۇراكە سەرەكەكان.

ژيان بە رىك خستى خۇراک شادى و

خۇشى تىدایە وە بە ئاسودەى سەردەيتەوە

و كۆچ دەگەيت بەلام بە جى بەجى كەرنى

ئارەزو وە جەزت و دانەمانى كۆنترۆل

ژيانىكى پر بۇنى ناخۇشى دەم و ددان و

ئىشى گەدە و غازاتى سك و تورەبوونى

قۇلۇن وە ھەرۋەھا كەوتىنكى درىژخايەن

لەسەر جىگە و مردىكى پر ئازار.

بۇ خۇشگوزەرانىت و ئاسودەبوونى

لەشت برىكى كەمى خۇراک و جۆرى

زۆرى خۇراک ھەلبىزەر

خواردنی تەندروست

د. سلیم سفید

تەندروستی
ژیانت وابەستە
جۆر و شێوی
خواردنە کە تە،
پاشەروژتە و
داھاتوتە، بۆیە
زۆر گرنگە مەوێ
خواردنە کە ی بە

۳. ھەولێدە ھەردەم خواردن بەساردی
بخۆ، بەتایبەتی چا.
۴. لەداوێ و داوێکاری ستایلی
خواردنی خۆت تێک مەدە.
۵. لەکاتی خواردن تەلەفزیۆنە کەت
دابخە و سەیری مەکە.
۶. ناو کەم بخۆرەو لەکاتی
خواردن.
۷. لەجیاتی ئەو ستایلی باو
لەناو خەلکی، شیواز و ستایلی خواردن
بگۆرە بەم شێویە خوارو، با ھەردەم
خواردنە کەت بە پێوانەی قاپێک بێت.
- روژانە لەجیاتی ۳ ژەم خواردنە کەت
دابەشی ۶ جەم بکە، ۳ ژەمی سەرکی
و ۳ ژەمی لاوەکی.
۸. یاسای روژی پێنج جار بەکێنە:
روژی پێنج جار سەوزەمیوہ بخۆ.
- روژی لەھەر پێنج جۆر خواردن
بخۆ: کەنەمانەن.
- شیرەمەنی، کاربۆھیدرات، پروتین و
چەوری، سەوزە و مینە.
۹. داوی نانخواردن بۆ ماوہی ۱۵-
۳۰ خولەک رابکشی.
۱۰. خواردنی چەوری و شیرینی و
سوێری کەم بکەوہ.

- گۆزە نۆترین زانیاری و رێنمایی
تەندروستی بێت، ھەموو مەرجەکانی
خواردنی تەندروستی تیا بێت.
- ھەموو مەوێک پێوستە گرنگیەکی
زۆر بە خواردنی بەدات و رەچاوی ھەموو
رێنماییە تەندروستیەکان بکات، چونکە
خواردن دەیت ھەردەم ھەمەجۆر و کەم
بێت ئەک زۆر و سنووردار بێت بۆ چەند
جۆرێک.
- بەلام سیستەمی خواردنی تەندروست
دەیت ھەر لەمنداڵیوہ بەرنامە
تایبەتی بۆ داڕێژری و ھەموو
لایەنەکانی رەچا و بکری ت بۆ ئەو
ئەو منداڵ بەشێویەکی تەندروست و
ناسایی گەشە بکات و لە داھاتویدا
مەوێکی تەندروستی لی دەربچیت،
ھەروەھا لەپاشە روژیشدا بتوانی
خێزانیکی تەندروست دروست بکات.
- لە ولاتانی پێشکەوتووەتایبەت
سوید زۆر گرنگی بە خواردن دەدەن و
بەتایبەتی منداڵ ھەموو زانیاریەکی
دەربارە تەندروستی و خواردنی
تەندروست فێر دەکری.
- بەم شێویە خواروہیە:
۱. کەم بخۆ.
۲. خواردن لەسەر خۆ بخۆ.

دایکەم پەرۆردە کردم

دایکەم بەم شێو پەرۆردە کردم
پێی راگەیاندم کە ئەوێ کوردم
دوو رینگە بۆ من سەرفرازییە
ھەتا کو مردن جێی شانازییە
یەکەم لە رینگای خودا دانەبریم
ھەتا ئەو پۆژە لە ناو گۆر ئەنریم
لەو رینگە راستی کە ئەو دایناو
پارێزەری بێ تا ھێزم ماوہ
دوومەن پۆلە ئێم نیشتمانەم
کە لە پێشترەلم دڵ و گیانەم
ئەبێ تا ئەمەم پارێزەری بێ
قوربانی بۆ بەدەم خەم لایەری بێ
قوربانی دانیش بە چەند شیوازە
ئەنجامی بەدەم بەبێ ئەندازە
بە پلە یەکەم خوێندەواریە
کە نیشاندەری رێی رزگاریە
چونکە لە ژیان تەنیا خوێندە
ھەر ئەو پێناسە ی ھۆشیاری مە
نێتر پێشکەوتن بە دەست دەھێنم
تەوێ نەزانی و دیلی ئەشکێنم
نایەلم چێر بچەوسیموہ
لە ناسنامە ی خۆم بکوژیموہ
پۆیە پۆی زولم و ستم ئەو ستم
بۆ نا یەکسانی ژیان بەرەبەست
ئەگەر نەزان و نە خوێندەوار بێ
ئەبێ بۆ خەلکی لە ژێر بینگار بێ
رەنج و ھێلاکیم خەلکی تر بێخوات
من برسی و ئەویش سکی تیر بکات
کە وابوو تا سەر ئەبێ بخوێنم
داوی دایکی خۆم بەجێدەھێنم
نەمە پەرۆردە دایکی شیرینم
رینگای رزگاری بۆ ھەردوو ژینم

قوتابی لە نامە یێ ژبیری نمونی

دەروازە يەك بۆ تەندروستى گەنجان

(بەش يەكەم)

د. شىزادە ئالى / دكتورا لە
پزىشكى كۆمەل

گەنج كىيە؟

ليرەدا پىش ئەوئى بېچە ناو باسەكەم
بە پىشستى دەزانم پىئاسەسەيەكى
زانستىيەنى گەنجان بېكەم. بەگۆرەي
پىئاسە رىئەخراوى تەندروستى جىهانى
(هەرزەكار بەو چىنەنى لە نىوان تەمەنى
۱۰-۱۹ سالى دەگۆرتىت) وە (گەنجىش
لەننىوان ۱۵-۲۴ سالى)، جا ئەگەر
بمانەوت پىشستىيە تەندروستىيەكانى ئەو
دوو چىنەو چۆنىيەتى دەستەبەر كوردنيان
باس بېكەين ئەوا باشترە بلىين: (گەنج بەو
چىنە دەگۆرتىت لە نىوان تەمەنى ۱۰-۲۴
سالى بەهەردوو رەگەزى نىرو مى).

گەنج: قۇناغى گەشەو گۆران

گەنجى بە قۇناغنىك لە قۇناغەكانى
ژيان دادەنرىت كە تيايدا تىيىنى چەندەها
گۆرانكارى لە لەش و ناستى بىركەنەو
فىربون و دەروون و ناستى كۆمەلەيەتى و
خۆي دەكات و بەمەش تىپوانىنى بۆ خۆيو
بۆ دەرووبەرىشى دەگۆرتىت، گرىنگىتىن ئەو
گۆرانكارىيەش بىرىتىن لەمانەى خوارەو:

۱. گۆرانكارى لە لەش:

لەوانەيە يەككە لە گۆرانكارىيە هەر
ديارەكان بىرىتيە لە گۆرانكارى لەش.
ئەم گۆرانكارىيەش بە گەورەبون و

دريژبونى لەشى دەست پىدەكات و
ئەندامى زاوژى گەورە دەيىت و توانى
زاوژى زياد دەكات، تەننەت رىژەي
گەشە لەو قۇناغەدا (جگە لە كۆرپەلە
لە سكى دايكى) بە خىراترىن قۇناغى
گەشە دادەنرىت لە ژيانى مروڤدا، ئەم
قۇناغەش جۆرە نا ئارامىيەك لا گەنج
دروست دەكات.

۲. گۆرانكارى لە ناستى عەقلى و
بىركەنەو:

ناستى بىركەنەو لىكەنەو لاي
گەنجان زۆر بە خىرايى زياد دەكات
لە گەل كاردانەوئى ئەو كارانەى ئەنجامى
دەكات، ئەو گەشەيش يارمەتىيەكى وای
لەدەكات زۆرتىن زانىارى كۆيكەتەو
بەبەردەوامى كارامەيى نوئ بە دەست
بەيىت تا بترائىت برپارو هەلرستى خۆي
لە ژيانى رۆژانەى بدات.

۳. گۆرانكارى لە ناستى دەروونى و
سېكسى:

زۆرەي گۆرانە دەروونەكان لەم
قۇناغەدا بەشۆيەكى راستەوخۆ يان
ناراستەوخۆ پەيوەستە بە گۆرانكارىيەكانى
لەش. لەبەر ئەوئى ئەو گۆرانكارىيەنى
لەشى بە نامۆ دەزانىت و ماويەكى
دەوت تا يتوانىت خۆي بگۆنجىتىت
لە گەل ئەو گۆرانكارىيە. ليرەدا بىر لەو
گۆرانكارىيەنى لەشى دەكاتەو تا بترائىت

تىيان بگات.

۴. گۆرانكارى لە پەيوەندى
كۆمەلەيەتى:

پەيوەندى كۆمەلەيەتيەكان لە تەمەنى
گەنجان تاييەتەندىيەكى بە خۆرە
دەيىنىت، بە ھۆى فراوان بوونى بازەنى
پەيوەندىيەكان لە خىزانەو بۆ ھاوړى لە
ھەمان تەمەن يان لە تەمەنى گەورەترىش.
بۆيە ھاوړى لەو قۇناغەدا رۆلنىكى
يەكجار كارىگەرى دەيىت لە ژيانى گەنج،
چەنكە ھەز بە ئىنتىما بۆ كۆمەل دەكات
بەھۆى ئەو نا ئارامىيەى دووچارى بوئەو
بەھۆى گۆرانكارىيەكانى لەشى. بەمەش
گەنج ھەز لە سەريەستى و نازادى
دەكات و دايك و باوكىش نايانەوت
بىئاگا بن لە منداڵەكەيان. بۆيە ليرەدا
جۆرە بەرپەرەكانىيەك لە گەل ئەندامانى
خىزانەكەى دروست دەيىت.

بۆچی گرنگی دان به تەندروستی گەنجان؟

• بە گۆڕەیی ئامارەکان، ژمارەى گەنجان لە سەرتاسەرى دونیادا دەگاتی نزیکەى ١,٨ ملیار. لەوانە ٨٥٪ یان لە وولاتە تازە پینگەیشتووەکان. لە عێراقیش ژمارەیان لە سالی ٢٠٠٨ گەیشتە نزیکەى ١,٦ ملیۆن و لە ٢٠٪ی ژمارەى دانیشتوان پێک دەهێنن و چاوەڕوانیش دەکەرت ژمارەکە بگاتە ٧,٥ ملیۆن لە سالی ٢٠١٥.

• سەبارەت بە پەرەدە، پروپیۆتەکان دەیسەلمێنن کە ٦,٢٪ی ئەو گەنجانەى تەمەنیان لە نیوان ١٠-٣٠ سالا لە عێراق نەخۆشەوان یان نەخۆشەوتە قوتابخانە، وە لە بەرامبەر ئەوەوە تەنها ٤١,٨٪ی ئەو گەنجانەى تەمەنیان لە نیوان ١٥-٢٤ سالن چۆنەتە خۆشەوتە خۆشەوتە لە سالی ٢٠٠٩. وەزۆرەشیان کۆرپ.

• دەربارەى کارکردنیش، ئامارەکانى پروپیۆتە نیشتمانی عێراق دەریان خستووە کە لە سالی ٢٠٠٩، ژمارەى ئەو گەنجانەى کار دەکەن و تەمەنیان لە نیوان ١٠-٣٠ سالا بریتین لە ٢٣,٣٪ و لە نیوان ٢٥-٣٠ سالی ٤٦,٣٪ یە.

• سەبارەت بە لایەنى تەندروستیش: هەمان دەزگا ئامارى نیشتمانی دەری خستووە کە لە گەل ئەوەى ٧٢,٦٪ی گەنجان زانیاریان هەیە لە سەر نەخۆشى ئەیدز، بەلام ٨٣,٧ یان وا تێگەشتون کە نەخۆشەکانى ئەیدز دەیت جیا بکەنەوە، ٨١,١٪ی گەنجانى کچ زانیاریان هەیە لەسەر ھۆکارەکانى رینکخستنى خێزان بەلام تەنها ٣٣,٩٪ یان بەکاریان دەهێنن. زیاتر لە نیوەى گەنجان (٦٠,٥٪ کچان و ٥١,١٪ی کورپان) زانیاریان دەربارەى تەندروستى مندالبون

(زاوژى کردن) هەبە، بەلام رێژەى کى زۆر کەمیان (٣٥,٦٪ لە کچان و ٣١,١٪ لە کورپان) دەزانن کە خوازینى لە نیوان خەزان کاربەرى تەندروستى خراپى لێدەکەوێتەو.

ئەو زانیاریەى سەرەو لەوانەى پێوستى گرنگى دان بە تەندروستى گەنجان روون بکاتەو بە یەکیک لە گرنگەکانى بەرو پێش چوونى تەندروستى کۆمەڵ دابەرت.

ئەو ھۆکارەى کار لە تەندروستى گەنجان دەکەن:

ھەر ھەولەکەى بۆ دیارکردن وەیان چارەسەرکردنى ئەو گێرو گرتە تەندروستیانەى گەنجان بە دەستەو دەنالیین بى سوود دەیت ئەگەر ئەو فاکتەرە مەترسیدارەى کار لە تەندروستیان دەکات بە لەبەر چاوە گێرت، ئەو فاکتەرەش:

١. جگەرەکیشان:

لە سەر ئاستى جیھان زۆرەى جگەرەکیشەکان لە تەمەنى ھەرزەکارى دەستیان بە جگەرە کێشان کردووە، گەنجە جگەرەکیشەکانیش ژمارەیان تا مانگی ٨/٢٠٠٩ گەیشتە ١٥٠ ملیۆن جگەرەکیش، وەك دەزانین جگەرەکیشان چەند مەترسى هەبە لە نەخۆشیەکانى پەيوەندیان بە تەندروستى دەم و لێو قورگ و سیەکان هەبە.

٢. مەى خواردنەووە

بەکارھێنانى دەرمانى ھۆشەر:

توێژینەوکان دەریان خستووە پەيوەندیەکی راستەوخۆ هەبە لە نیوان مەى خواردنەو لە تەمەنى ھەرزەکاریو تووشبوون بە ھەندیک نەخۆشى و لادانى (سلوکی) لە تەمەنى دواتر لە ژيانانداو

تەنانتە مردنیش لە تەمەنى لاویدا. ئەمە جگە لە کاربەرى لەسەر کۆمەلگاوە مەترسى نەو لە ھازووتنى ئۆتۆمبیل و لە دەست دانى کۆنترۆل کە رۆژانە ١٠٠٠ کەس لە جیھاندا گیانیان لە دەست دەدەن بە ھۆى کارەساتەکانى (حوادپ) ئۆتۆمبیل.

٣. توندو تیژى:

توندو تیژى بە یەکیک لە ھۆکارەکانى مردن لە نیوان گەنجان دادەنرێت، بە تايبەتى لە نیوان کورپان. لە جیھاندا رۆژانە ٥٦٥ گەنج لە نیوان تەمەنى ١٠-٢٩ سال بە ھۆى توندو تیژى گیانیان لە دەست دەدەن، لە مانەش ٢٠-٤٠ یان پێوستیان بە نەخۆشخانە دەیت بۆ چارەسەرکردن.

٤. خواردنى ناتەندروست:

زۆر لە گەنجانى کچ و کور لە نەجامى بە کارھێنانى (عاداتى) ناتەندروست بە خواردن تووشى جۆرەھا نەخۆشى دەبن، وەك بەدخۆراکى، ئەمەش کاربەرى کى زۆرى لەسەر تەندروستیان دەیت بەتايبەت کچان لە مەوى سک پریاندا. لە لایەکی ترەو، قەلەوى لە وولاتە پینگەیشتوو و تەنانتە تازە پینگەیشتووەکانیش بە یەکیک لە ھۆکارە مەترسیدارەکان دادەنرێت کە ھەرەشە لە تەندروستى گەنجان دەکات و تووشى نەخۆشیەکانى دل و پەستانى خۆین و رەقبوونى خۆشەوکان و شەکرەو...ھتەیان دەکات.

سەرچاوە:

- ١- المسح الوطنى للمراهقين والشباب فى العراق لعام ٢٠٠٩.
- ٢- سایتى رینکخراوى تەندروستى جیھانى (WHO) www.who.int

لە پىناو پەرەردەکردنى تەندروستيانەى جەستەمان

ھۆكارى پشت ئىشەكت چى يە؟

د. امير مجيد بقال / دكتوراه
لەنشتەركەرى مېشك و برېرى پشت

گەر سەيرى تۆكارى جەستەى مرؤف بىكەين دەبىنين كەوا برېرى پشت يەكەنكە لە بەشە ھەرە گرنەگەكانى، كەوا ھەلگىرى زۆرىەى بەشەكانى تىرى لەشەو زۆرىەى جولەكانى تىرى لەشى مرؤف لەوئە سەرچاوە دەگرن. برېرى پشت بەشىوئەكى وا دروست كراوە كەوا بگونجىت لەگەل جى بەجى كردنى گشت فرمانەكان كەوا پەيوەندىيان بە برېرى پشت ھەيە و ھەرۋەھا پەيوەندى بەتېنى ھەيە لەراگرتن و جى بە جىكردنى فرمانى بەشەكانى تىرى لەشى مرؤف وپاراستنى دركە پەتك (جبل الشوكى) كەوا لەبەشى مېشك درىژ دەبىتەو تاكو گرى يە دەمارەكان وئەو دەمارەكانى لە گرى دەمارەكان دەردەچن بۇ پارچەكانى تىرى لەش و بۇ جى بەجى كردنى فرمانى جىاواز لەلەين ئەندامە جىاوازەكان.

بەكورتى فرمانەكانى برېرى پشت دابەش دەبىت بۇ دوو تەوەرى سەرەكى: فرمانە جولەيى يەكان (الحركى) كەوا پەيوەندى بەھىزى ھەيە بۇ جى بەجى كردنى فرمانە جولەيى يەكان كە جولەى بەشەكانى تىرى جەستەى مرؤف پئو بەندە.

فرمانەدەمارى يەكان (العصبى): - كە ئەمانە دەگرتەو.

پاراستن، بۇ نمونە پاراستنى دركە پەتك (SPINAL CORD) و ئەو دەمارەكانى لە دركە پەتك دەردەچن

(Nerve roots).

بەستەوەى بەستەرە شانەكان
Ligaments)) بە ئىسكى برېرى
پشت و بەيەكتىرى.

بەستەوە و ھەلگرتنى كەللەى سەرو
شان و سنگ بەيەكتىرى.

ھاوسەنگى وەلانس و دابەش كردنى
كىشى مرؤف بەشىوئەكى ئەندازمى رېك
و پىكى كەوا تواناى جولە (سورنەوە بۇ
لاى چەپ وراست) و چەمانەوەى جەستە
بۇ پىشەوەو بۇ دواو و لە ھەمان كات بۇ
لاى راست و چەپى ھەيىت.

ئىسكى برېرى پشت كەوا مۇخى
ئىسكى تىدايە، سەرچاويەكى سەرەكى
يە بۇ دروست كردنى خرۆكە سورەكانى
خوشنى لەشى مرؤف.

بەكۆگايەكى سەرەكى دادەرت بۇ

پاراستن و كۆكردنەوەى توخمەكانزاكانى
پىويستن بۇ لەشى مرؤف.
كەسانىكى زۆر رۆژانە بەھوى پشت
ئىشە نازار دەكىشن، وەسەريان سورماو
كەوا دەبى ھوى چى يىت كەوا تووشى
ئەم نازارە بونەتەو؟

نەمەش بەھوى كەمى زانىاريان
دەبارەى ھۆكارەكانى پشت ئىشەيە.
كەچى وا دەركەوتووە ھۆكارى زۆر ھەن
كەوا دەبىتە ھوى پەك كەوتنى فرمانە
جولەيى يەكانى برېرى پشت، وە ئەو
ھۆكارانەش پەيوەندى بە ھىزى ھەيە بە
چۆنيەتى ژيانى رۆژانەى ئەم كەسانە،
بگرە لە چۆنيەتى دانىشتنى تاوەكو دەگاتە
چۆنيەتى نوستىو.

نمونەى ئەم ھۆكارانەى كەوا كارى
گەرى زۆرى ھەيە لەسەر دروست بوونى

پشت ئېشە ئەمانەن:

* دانىشتن لەسەر

زەوى بە شىۋىيەكى

بەردەوام، كەوا دەيتە ھۆكارى زىاد كەردنى فشارىكى ستونى لەسەر كەركراگەكانى ئىۋان بېرېرى پشت و (Inter vertebral disc) تەقىن و لەجى چۈننى كەركراگەكەو پالەپەستۆ خستە سەر دېرگە پەتك (Spinal cord) ياخود دەمارەكان (Nerve roots) دروست كەردنى پشت ئېشەيەكى چاۋەروان نەكراۋ.

* كەمى جۈلەي (Movement)

رۇژانەي ئەم تاكە كەسە، كەوا زەمىنە خۇشكەرە بۇ زىاد كەردنى كېشى مۇۋ و زىاد كەردنى پالەپەستۆ بە شىۋىيەكى گشتى بۇ سەرە بېرېرى پشت.

* كېشى زىاد [دەيتە ھۆى داخوران و دارۋشانى كەركراگەكانى دەورى بېرېرىكانى پشتيان داۋە، ئەمەش ھۆكارىكى گىرنگە كەوا راستەو خۇ پالە پەستۆ زىاد دەكات لەسەر دېرگە پەتك ياخود لەسەر دەمارەكانى لە دېرگە پەتك دەردەچن.

* دانىشتن بۇ ماۋىيەكى دوورو دىرژ

بەرامبەر كۆمپيوتەر ياخود TV جا چ لەشۈننى كار كەردن يىت ياخود لە مالمەۋە. ئەمەش بەھۆى لاسەنگى دابەش بوونى كېشى تاكەكە بە شىۋىيەكى نايەكسان بەسەر بەشەكانى بېرېرى پشت.

* دووركەۋتەنەۋە لە ۋەرزى و نەكەردنى

بە شىۋىيەكى سىستىماتىكى و پىك وىنك. كەوا ھۆكارىكى گىرنگە كەوا دەكات ماسولكەكانى لەش بە گشتى و ماسولكەكانى دەورى بېرېرى پشت (par spinal muscle) بەئاسانى رەق و گرژ بىن و بىنە ھۆكارى سەرەكى پشت ئېشە.

* جۈلانەۋەي لەناكاۋ بەتايىبەتى لە

كاتى لەخەۋەللىنى بەتايىبەتى جۈلانەۋەي لارېۋەنەۋە بۇ لاي راست و چەپ.

* ھەلگىرتنى كېشىكى زۇر، لەكاتىكدا بەپاۋە ۋەستاي، بۇ دوركەۋتەنەۋە لەم ھۆكارە ھەمۋە تاكىك پىۋىستە دانىشت لەسەر چىنچىكان (ھەلقونجان) كاتىك بىمەۋىت شتىك بەرزكاتەۋە ھەلى گىرت.

* سەفەر كەردنى دوورو دىرژ جا چ بە تەيارە يا بە نۆتۈمۈيىل يىت.

* خۇ پاراستن لە زەبەر دەركەيەكان كەوا لەناكامى ۋەرزى ياخود رۈدۈۋەكانى ھاتۈۋچو بەر بېرېرى پشت دەكەۋن دەيتە ھۆكارى پشت ئېشە و لەدەست دانى فەرمانە سەرەكەيەكانى بېرېرى پشت.

* بەكار ھىتانى ئاۋدەستى ناسابى وەك لەۋلاتى خۇمان باۋە، بەلكو شىۋە ئاۋدەستى رۇژئاۋايى زۇر تەندروستە بۇ پاراستنى پشت لە ئازار.

جۈرۈ ھۆكارەكانى بېرېرى پشت

۱-ھۆكارە بەرايىيەكانى: (Primary

injury) كەنەمانەن:

-ھەلئاسان و دارۋشانى پىستى پشت.

-گرژبوون و رەق بوونى ماسولكەكانى

دەورى بېرېرى پشتيان داۋە) par spinal muscle spasm.

- لە رۇچۈن و لەجى چۈن و تەقىنى كەركراگەكانى ئىۋان ئېسكەكانى بېرېرى پشت (Intervertebrul disc hernia ion) [الانزلاق الغجروفي].

-شكانى ئىسكى بېرېرى پشت (Vertebral fracture) بەھۆى زەبىرى دەركەي [رۈدۈۋى ھاتۈچۈ، ۋەرزى] ياخود ئەۋ شىۋىيەنجانەي تۈشى ئىسكى بېرېرى پشت.

-پىچران و لىك كشانى بەستەرە شانەكانى دەورى بېرېرى پشتيان داۋە (Ligament tear or spray).

۲-ھۆكارە دوو مەيەكان (Secondary injures).

-ھەۋكەردنى بىنچىنە دەمارەكان [التهاب جزور الاعصاب] (Never roots inflammation).

-ھەۋكەردنى جۈگەكانى ئىۋان بېرېرىكانى پشت

-تەسك بوونەۋەي شۈننى دېرگەپەتك زىاد بوونى پالە پەستۆ لەسەر دېرگە پەتك نەمەش بەھۆى ھەلئاسانى بەستەرە شانەكانى دەورى دېرگە پەتكيان داۋە.

- نەخۇشە زك مەكەيەكانى تۈۋشى بېرېرى پشت و دېرگە پەتك دەبن.

- نەم شىۋىيەنجانەي تۈۋشى دېرگە پەتك (Spinal cord) و بېرېرى پشت دەبن.

- پوكانەۋە لىك ھەلۋەشانەۋە و فشەل بوونى شانەكانى ئىسكى بېرېرى پشت جا چى بەھۆى بە سالاچۈن يىت ياخود نەخۇشى تر.

خوتنەرى بەرېر بە زىاد كەردنى زانىيارەكانت دەربارەي ھۆكارەكانى پشت ئېشە دەتۈانى خۇت پارېرېرى لەم ئازارە كۈشنىمە.

تەۋەرەي ژمارە

پەرۋەردەكار كىيە؟

بەمەبەستى خستەنەپروى گىرنگى و
فراوانى چەمكى پەرۋەردەو
كارىگەر يەكانى لەسەر تاك و
كۆمەلگە، ئەرک و بەرپرسىيارىتى و
خەسلەتەكانى پەرۋەردەكار و، پۇل
و كارىگەرىي تەكنەلۇژيا لەو بوارەدا،
(ژيار) بە پىۋىستى زانى تەۋەرەي
ژمارەي يەكەمى خۇي لەژىر
ناونىشانى (پەرۋەردەكار كىيە؟)
دىارى بىكات و بۇ ئەو مەبەستەش
لە دوتويى چەند پرسىيارىك دا ئەم
بەريزانەي دواند:

پروڧىسۇر دىكتور عومەر پەتى
دىكتور ئومىد موفتى
دىكتور ئازاد عەلى

پەرورەدەکار مامۆستایە مامۆستاش دەپیت راستگۆ و سەنگین و پێگەشتوو پیت

پێناسەی پەرورەدە چیه؟

بە تەنیا یەک پێناسە ناکرێت، بەلکە هەر فەیلەسوف و بیرمەندو زانایەك و پوناك بیرێك بە جوێرێك پێناسەی پەرورەدە کردووە، بۆیە لێردا ئێمەش چەندان پێناسەی جیا جیا لە روانگەی ئێمە بەرێزانەووە دەکەین: -
پێناسەی پەرورەدە لە روانگەی فەیلەسوفانەو:

۱- ئەپرستۆ دەلیت (پەرورەدە سازو ئامادەکردنی هۆش و ژیری یە بۆ فیروون)

۲- ئەفلاتون دەلیت (پەرورەدە بریتیە لە بەخشینی هەرچی هەیە لە تەواو بوون و جوانی و بە لەش و جەستە)

۳- سېنسر دەلی (پەرورەدە بریتی یە لە سازوئامادەکردنی سروش بۆ گشت قۆناغەکانی ژیان)

۴- جۆن دیوی دەلی (پەرورەدە کردارێکی بەردەوامە بۆ سەرلەنوی بونیاد نانەوێ شارەزایەتیەکان بەمەبەستی بەرفراوان کردن و قوولکردنی ناوێرۆکە کۆمەڵایەتیەکان)

۵- دەتوانین بڵین (پەرورەدە بریتیە لە پێکەێنانی گۆرانی پێوست لە سیستمی

ژياندا).

ئەگەر سەیری ئێم پێنج پێناسەی سەرەو بەکەین دەتوانین بەم شێوێه شیان بەکەینەو:

ئامادەکردنی تاکە بۆ لایەنی (هۆش و ژیریە) بۆ فیروون کە ئەمەیان پەهەندی یەکەم لە کەسایەتی دەگرێتەو کە (پەهەندی ژیری و زانیاریە).

لایەنیکی تری پەرورەدە تەواوی و جوانی لەش و جەستە، ئەمەشیان پەهەندی جولێی اکارامەیی آپیشەیی دەگرێتەو لە کەسایەتی تاکدا.

لایەنیکی دیکە ی پەرورەدە بریتیە لە گرێگی و بایەخدان بە لایەنی کۆمەڵایەتیەو، کە بەشێکە لە کەسایەتی لە تەك لایەنەکانی دەروونی و جەستەیی و هەست و سۆزدا.

پەهەندی نێوان پەرورەدەو فیروون:

بابزانی فیروون چیه؟ فیروون بریتیە لە کاریگەری لە نێوان مامۆستاو قوتابی، یاخود دەتوانین بڵین بە هۆی بە کارهێنانی تەکنەلۆژیای فیروون و لە هۆلی خوێندن و بە پێی ئامانجی دیاریکراو نەخشەو پلانی دارێژراو فیروون روو دەدات.

- پەرورەدە فراوانترەو گشتی ترە لە

فیروون دا، فیروون بەشێکە لە پەرورەدە، واتە دەتوانرێت لە پێگە ی پەرورەدەکی دروستەو فیروونیش دیتە ئاراو، لە هەمان کاتدا دەتوانین بڵین تەواو کەری یەکترین بۆیە لە دام و دەزگاکانی دەوڵەت بەیەکەو ناویان دەهێنرێت، (وەزارەتی پەرورەدەو فیروون) کەواتە پەهەندیەکی بەهێز لە نێوان پەرورەدەو فیرووندا هەیه.

پەرورەدەکار کی یە؟

پەرورەدەکار مامۆستایە، هەموو کەس ناتوانرێت بەرپۆلی پەرورەکار هەلستێ، مامۆستاش دەبێ بەشێوێهکی ئەکادیمی ئامادە بکەرێت لە رووی زانستی و ئاکاری و پەرورەیی و کۆمەڵایەتی ... لایەنەکانی ترەو.

خەسلەتەکانی پەرورەدەکار

خەسلەتەکانی کەسی پەرورەدەکار زۆرە، لێرەدا هەندێکیان دەخەینەروو: یەکەم: مامۆستا (پەرورەدەکار) دەبێ تەواو و پێگەشتوو پیت لە هەموو روویە کدا، لەوانە: شارەزاو پێگەشتوو پیت لە بواری هەلچوونیدا.

ھەمووكەس ناتوانىت بەرۋالى پەرۋەردەكار ھەلبىستى،

مامۇستاش دەبى بەشىۋەيەكى

ئەكادىمى ئامادە

بكرىت لە پرووى

زانستى و ئاكارى

و پەرۋەردەيى و

كۆمەلايەتى و...

لايەنەكانى ترەۋە.

لەسەر خۇيىت.

سەنگىن و گران و لىھاتوويىت.

تواناي دان بەخۇداگرنتى ھەيىت.

لەگەل خەلكى رىك و پىك يىت و
بگونجىت و ھەرۋەھا لەگەل ئەو گىرو
گرفتانهى تووشى دەيى.

دوۋەم: پىرىستە ھەستى نەتەۋايەتى و
كۆمەلايەتى بەرزى ھەيىت:

ھەست بە خۇشى بكات و پىي خۇش
يىت لەگەل خەلك دايىت.

راستگويىت.

بە سۆز و بە زەمى يىت.

قسە ۋەرىگرت.

بە ويژدان يىت.

ئاگادارى ھەست و سۆزى خەلكانى

تريىت.

سىيەم: كەرمەي چاك لە ھەلسوكەوتدا

بكات:

ئاكار و رەفتارى چاكى ھەيىت.

رشت و موكر يىت.

نەرمى و خۇشەويستى بنوئىت.

دىبلۇماسى و زۆرزان يىت لە

رەفتارىدا.

ئاگادارى ئارەزو و پىويستىەكانى

قوتابى يىت.

چوارەم: تواناي دابىن كردن و بەكار

ھىنانى سەر چاۋەي تەۋاوكارى (يارمەتى

دەرى) ھەيىت لە ۋانەگوتنەۋەدا: -

بەكارھىنانى زۆر لە سەرچاۋى بۆ

فېربون بە كار بھيىت.

تواناي ھەلسەنگاندنى سەرچاۋەكانى

فېربونى ھەيىت.

دەنگىكى خۇش بەكار بھيىت و يەك

تۆن نەبى ۋاتا (بەرزى و نزمى و مام

ناۋەندى).

جى گۆرگى بكات، ۋاتا لە كاتى

ۋانەگوتنەۋە لە شويىكى ديارى كراۋ

نەۋەستى.

روالت و جل و بەرگى پاك و خاۋىن

يىت.

پىنجەم: پىويستىە زانستىەكانى

ئاكادىمىيە ھەيىت.

زانيارى گشتى و فراوان و جۇراۋ

جۆرى ھەيىت.

لە بۋارى پىسپۆرى خۇي دا زۆر

سەرکەۋتويىت.

تواناي بەكارھىنانى زمانى بەچاكى و

كارىگەرى ھەيىت.

تواناي وتۆزكردنى ھەيىت.

تواناي چاكى لە خوتنەنەۋە نووسىن و

گونگرتن و بىركردنەۋى زانستى ھەيىت.

شەشم: بە چاكى پلان بۆ كارى

خۇي دابىت:

بزانى ئامانجەكانى چىن.

پلانى پۇژانەى ھەيىت.

پاداشت و ھاندان بەكار بھيىت.

رېزى قوتابيان بگرت.

خۇي لەلاى قەتابيان خۇشەويست

بكات.

لە ئاسانەۋە بۆ گران

دەست پى بكات.

رەچاۋى جىۋاۋى تاكايەتى بكات.

قسەى ناشىرىن و جىنۇدان بە قوتابيان

نەلىت و ناۋوناتۆرۋە ناز ناۋى خەراپيان بۆ

دانەيىت.

شۋاۋى دىموكراسى لە ۋانە وتنەۋە

بە كار بھيىت و دوۋر بگەۋىتەۋە لە

خۇسەپاندن.

رې نىشانەرى قوتابيان يىت.

سەيرى ھەر قوتابىەك بكات ۋەكو

تاكىكى سەربەخۇۋ تايىبەتمەندى خۇي

تەماشايان بكات.

ناۋى قوتابيان لەبەر بكات و ھەربەكەيان

بەناۋى خۇيانەۋە بانگيان بكات.

رازو نەيىتەكانى قوتابيان پىرژىت.

ھەرگىز پىرسىارى قوتابيان پى ۋەلام

نەھىلىتەۋە.

بەويست و ئارەزوۋە پىشەى

مامۇستايەتى ھەلبىرىت.

تۆمارىكى تايىبەتى ھەيىت بۆ

تۆماركردنى نمرە و ئامادەبۋونى قوتابيان

و بەشدارى كردنيان لە ۋانەكەدا.

سنوۋرو ئەركى قوتابيان ديارى بكات.

گرىنگى و بايەخ بە پاك و خاۋىنى

ناۋ پۆل بدات.

تەنيا تاقىكردنەۋە نەكاتە پتۋە بۆ

ديارى كردنى چارەنۋوس و ئاينەدى

قوتابيان.

ئارام و لەسەر خۇي بەتايىبەتى لەگەل

قوتابيانى لاۋاز و سەرکەش و بىزۋ.

ھۆكارو ئامرازەكانى پەرۋەردە

ھەندىكىيان بەزارو ئاخوتن دەكرىن

ۋەكو، بەھاكان و رەفتارى چاك و نمونەى

پىشەنگى لەتاك دا، ئەۋانى تىرىش لە

رېنگەي تەكنەلۇژىيە سەردەم تى فى

د. نازاد علی، دکتورا له زانسته دهرونیه کان و ماموستا له زانکوی کویه:

په روهرده پرؤسه يه ک نيه بؤ

له ژيان مانه وهی مروث

به لکو بؤ به مروث کردنی مروثه

دهستنيشان کردنی شو فرمان وهزيغی که پي هلدستيت، شو رولای له ژيانی تاک وکومل دهييت. بؤ به رای من، په روهرده به کورتی بریتیه له پرؤسې به مروث کردن. به لام شم پیناسه کورته پيوستی به که ميک روونکردنه ورؤشنایي خستنه سر هيه.

پیناسه ي په روهرده

پیناسه کردن کارنکی زحمته به تایه تیش نه گهر شو چه مکي دهانه ویت پیناسه ي بکین چه مکي په روهرده يیت. زحمته ي پیناسه کردنی چه مکي کان له واده که دهیت سنورنکی دیار له دوری چه مکي که بکیشین به شويه که هر شتيک په یومندی بهم چه مکي دهیت بکوتنه دهره ی شم سنوره. نه وهش کارنکی ناسان نيه. شم له لایه که له لایه کی تره ده کرت هه مان چه مک به چند شويه که پیناسه بکرت، بؤ نمونه له رووی پیکهاته یان وهزيغه وکردار ویان له رووی زمانه وانیه وه. شم هه کاره که زحمته دهکات وهنديجار زوری پیناسه بؤ هه مان چه مک سر له خرنه ده شونیت وله جياتی بهرچاوو روونی له واده بهرچاو لیلتريیت.

مروث کاتیک له دایک دهیت، مروثی کی ته وای نيه. به واتایه کی تر و به گوزارشتی فیهل سو ف کؤنه کان، مروث کاتیک له دایک دهیت مروثی که (بالقوه) واته توانای شو ی هیه بیته مروث، ورؤزی مروثه. نینجا مندالی له دایک بو دهیت پيوستیه فسيولوجیکانی، وه برسیه تی و تنيو تهی وهتد، له لایه که سانی تر دابین بکرتن. شم ههش پرؤسې به خيو کردنه. بيچووی ناژه لانیش هه مان پيوستیان هیه، ولیره دا جياوازيه کی زور له نيوان بيچووی ناژه و مندال به دی ناکرت. بؤ هه هندی که س پيشه یان به خيو کردنی هه نگ یان ماسی یان مېرومالاته. پرؤسې به خيو کردنی ناژه و مندال له زور لایه نه وه له یه که دهچیت که تیرکردنی پيداويستیه فسيولوجیکانی و زامن کردنی له ژيان مانه وميه (survival).

به لام په روهرده پرؤسه يه ک نيه بؤ له ژيان مانه وهی مروث، به لکو بؤ به مروث کردنی مروثه. یان به گوزارشتی فیهل هه، په روهرده بریتیه له پرؤسې گوپین له مروث (بالقوه) بؤ مروث (بالفعل). نینجا

و موبیل و

نیتته ر نیت

نه مه يشيان

دهوستيته سر شيودی به کارهينانی و له ژير چاودیری و ناراسته کردنیکی چاک بن نه گهر نا زيانی زورتر دهی له قازانجی.

بؤلی ته کنه لؤژيا له

ناسانکاری یان دروست

کردنی ناسته نگ بؤ پرؤسې

په روهرده

له راستی دا ته کنه لؤژيا دووجه مسره لایه نی چاک و خراپی هیه شه وشيان دهوستيته سر شيوازی به کارهينانی: نه گهر شاره زایی و توانایه کی چاک هه بو له جوړی به کار هينانی شه دهیتته مایه ی ناسانکاری و گه یانندی په یامه که و یارمته ی دهریش دهی و کات و کوشش ده گه پنتیه وه، به لام نه گهر خانه خواسته به نه زانی و بی شاره زایی و دور له کارامه یی به کار هات شو کاته زيانی دهیت له جياتی سوود گه یانندن.

به واتایه کی تر: دهی تامانجی به کارهينانی شم ته کنه لؤژيا به بزانت نینجا هه ولی هينانه دی بدرت تاکو به چاکترین شيو به کاری بهینیت: رهنگه هه رباهت و وانه یه که تایه ته ندی خو ی هه ی له به کارهينانی جوړ و شيو ی شم ته کنه لؤژيا به.

بە شىۋەيەكى

گىشتى كەسىك

ئاتوانىت و ناكىت

كارى پەرورەدە

بكات ئەگەر خۇي

بە شىۋەيەكى

دروست پەرورەدە

نەكرابىت

لىرەدا پىۋىست دەكات كەمىك قىسە لەسەر
مرۇف (بالفعل) بىكەين چونكە ديارە
ئامانچ ومەبەستى پەرورەدە.

بۇ پىناسە كىردنى مرۇف، بە راى من
پىۋىستە پەنا بىمىنە بەر جۇرە پىناسەيەكى
رىنگر يان مانع كە ئەو خاسىيەتەنى كە
مرۇف وناژل تايادا بەشدارن وەلا بىت
وتەنھا ئامازە بۇ ئەو خاسىيەتەنە بكات كە
تايەتەن بە مرۇف. ديارە خواردن وخەوتن
وزاوزىكردن وخۇپاراستن لە نازار وپاكردن
لە مەترسى خاسىيەتگەلىك نىن كە تايەت
بن بە مرۇف. وىزانم ئەمەش پىۋىستى بە
بەلگەھىنانەو ناكات. بۇيە كاتىك مرۇف
ھەر يەك لەم كارانە دەكات، مرۇفایەتى
خۇي ناسەلمىتت، بەلكو مرۇفایەتى
لەوودايە كە بە وىستى خۇي ئەم كارانە
نەكات. بە واتەيەكى تر، مرۇفایەتى لە
تېركىردنى پىداۋىستىيە فىيۇلۇجىيەكان نىيە،
بەلكو كاتىك كەسىك دەبىتە دىل ونەسىرى
ئەم پىداۋىستىيە ئەوا مرۇفایەتى دەكەوتتە
ژىر مەترسى كال بوونەو وەلەناوچوون.
ديارە مەبەست ئەو نىيە كە مرۇف نكولى
لە پىداۋىستىيە فىيۇلۇجىيەكان بكات

ۋەەولى تېركىردىيان نەدات، بەلام مەبەست
ئەوۋىيە كە تېركىردنى ئەم پىداۋىستىيە
ناۋىشانى مرۇفمان پىچ نابەخشىت. بەلكو
كۆنترۇل كىردنى ئەم پىداۋىستىيە، چ
لە لايەن بر، چ لە لايەن جۇرەو، زال
بوون بەسەرياندا نەك بە پىچەوانە، ئەوۋىيە
خاسىيەتى مرۇفایەتيمان پىچ دەبەخشىت.
دەتوانىن ئەم خاسىيەتە مرۇيىيە لە چەمكى
ويست (ارادە) كورت بىكەينەو.

دووم خاسىيەت كە پەيوەندى بە
پىداۋىستىيە فىيۇلۇجىيەكانەو ھەيە ئەويش
چۇنىيەتى تېركىردىيانە وچۇنىيەتى سوود
ۋەرگىرن لە پىداۋىستىيەكان وتېركىردىيان
بۇ بىناكىردنى كۆمەلگا ودايىن كىردنى
بەختيارى بۇ گىشت ئەندامانى
ومسۇگەركىردنى پىشكەوتنى مرۇفەكان
لە گىشت رەھەندەكانەو. ئەم كارەش بە
پىچ بوونى توانايەكى بالا وپىشكەوتو
نايەتەدى. لەبەر ئەوۋى ئازەلان ئەم
جۇرە توانايەيان نىيە، شىۋازى تېركىردنى
پىداۋىستىيەكانىيان، لەوتەى دروست كراون
ھەزارەسا پىش ئىستا وتا ئىستا، ھىچ
گۇپرانى بەسەردا نەھاتوۋە. ئەم توانايەى
مەبەستمان تواناي بىركىردنەو بالاىە.

ئىنجا ئەگەر بمانەوئ دەستەواژەى
بە مرۇف بوون روونتر بىكەينەو دەتوانىن
بلىين كە بىرتىيە لە:
۱. بەھىزكىردنى ويست و
۲. پىشخىستى بىركىردنەوۋى بالا.
لەدەستدانى ھەريەكىك لەم دوو
خاسىيەتە دەبىتە مايەى كال بوونەوۋى
مرۇفایەتى. ۋەەر ھەوليكىش بۇ
كالكىردنەوۋى ھەريەكىك لەم دوو خاسىيەتە،
كارىكى دژ بە پەرورەدەيە، كارىكى دژ بە
مرۇفایەتییە. بە پىچەوانەش ھەر ھەوليك
بۇ بەھىزكىردنى ويستى وئىرادەى مرۇف
كپۇكى پىرۇسەى پەرورەدە پىك دىتت،
بۇيە پىۋىستە پەرورەدە بەو ناراستەدا

بروات. لەم پىۋدانەوۋە،
چاندنى بەھا رووحى
ۋەخلاقيەكان لەسەر

ئاستى ھزر ۋەست ۋەەلۇست خۇراكى
ويستى مرۇف وپىۋىستە پەرورەدە زۇر بە
جىدى لىيان بىكۆلىتتەوۋە. بە ھەمان شىۋە،
پىشخىستى بىركىردنەوۋى بالا تەنھا بە
پىدانى زانىيارى نايىت، ئەگەر راست
وزۇرىش بن، بەلكو پىۋىستە مرۇف فىرى
بىركىردنەوۋى سەربەخۇ وشىكار ورەخنەگر
بىرېت بۇ ئەوۋى بتوانىت بە خۇي ئەو
زانىيارىنە كە ھەن ھەلسەنگىتت
وزانىيارى تازەش بەرھەم بىتت. لىرەدا
ھەر ھەوليك بۇ پەكخىستى ئەم جۇرە
بىركىردنەوۋىيە، يان رىنگا گىرن بە بىركىردنەوۋە
بە شىۋازىكى جياواز، كارىكى دژ بە
پەرورەدەى دروستى مرۇفى دروستە.

بەلام بە راى من ۋەلامى ئەم
پىسارە تەواو نايىت ئەگەر ئامازە بۇ
مەسەلەيەكى پەيوەست بە پەرورەدە نەكەين
ئەويش مەسەلەى بە كۆمەل بوونە
كە بە زمانى عەرەبى پىچ دەگوتىت
(التنشئة الاجتماعية يان بە ئىنگىلىزى
socialization). ھەندىجار پەرورەدە
ۋا پىناسە دەكىرت كە بىرتىيە لە پىرۇسەى
بە كۆمەل كىردنى تاكى مرۇف. لىرەدا
كارى پەرورەدە ئامادە كىردنى ھاۋلاتىيە،
ۋاتە ۋەك ئەندامىك لە كۆمەلگادا،
لە رىنگاى گواستەوۋى گىشت داب
ۋنەرىت وىير وشارەزايىيە كۆمەلەيەتەكانە
بۇ تاكەكان لە رىنگاى دامودەزگاكانى
كۆمەلگادا.

من كىشەم لەگەل پىرۇسەى بە كۆمەل
كىردن نىيە، بەلام پىم راست نىيە پىرۇسەى
پەرورەدە بە پىرۇسەى بەكۆمەل كىردن
يەكسان بىرېت لەبەر دوو ھۇى سەرەكى:
يەكەمىيان: بە كۆمەل بوون
خاسىيەتتىكى تايەت بە مرۇف نىيە

بەلكو زۆرىمى ئاۋەلان
ۋىزىندەۋەران بە كۆمەل
دەۋرىن ۋە رادىيەكى زۆر

يان كەم ھەندىك رىسا ھەن كە پەيۋەندىيە
كۆمەلەيەتەكان رىك دەخات ۋە تاكى ئاۋەل
بە شىۋىيەك لە شىۋەكان دەيىتە تاكىك لە
كۆمەلەكەي.

دوۋەمىيان: مەرج نىيە ئەۋ داب ۋە نەرىت
ۋەزىرە كۆمەلەيەتەي لە كۆمەلگايەك
ھەيە ۋە ھەۋىل دەدات لە رىنگا دامودەزگا
جىياكانىيەۋە بۇ ئەۋى نۆي بىگواستەۋە،
داب ۋە نەرىت ۋەزىرىكى مەۋقۇست
مەۋقۇدروستكەر بىن، بەلكو لەۋەنەيە دۇ
بە مەۋقۇ بىن ۋە مەۋقۇ ۋەزىرىكى بىن، لەم
ھالەتەدا پەۋسەي بە كۆمەل كەردن ئەك
نايىتە پەۋسەي پەروەردە كەردن، بەلكو بە
تەۋاۋى پىچەۋەنەي دەيىتەۋە ۋەزىرى كار
دەكات. كەۋاتە ئەگەر پەۋسەي بە كۆمەل
كەردن خاسىيەتە سەۋەكەيەكانى مەۋقۇ
پاراست، ئەۋا دەيىتە بەشىك لە پەروەردە،
بەلام ئەگەر ئەم دور بۇ لەم خاسىيەتە
يان دۇيان بو، ئەۋا بى گۇرمان ناكەرت
بە پەروەردە ھىب بىكەرت، بە پىنى ئەۋ
پىناسەي كە بۇ پەروەردەمان پىشنىار كەرد.
ھەۋىرى ئەم باسە ئاۋىكى زۆر زىاتىرى
دەۋىت لەۋى كە باسە كەرد، بەلام ئەۋە بۇ
كاتىكى تە ھەلدەگىرن.

پەيۋەندى نىۋان پەروەردە ۋە فەزىر كەردن

ئەگەر پەروەردە بە پەۋسەي بە مەۋقۇ
كەردن پىناسە بەكەين، ئەۋا فەزىر كەردن دەيىتە
ئامرازى ئەم پەۋسەيە. بۇيە پەروەردە
ۋە فەزىر كەردن ناكەرت لەيەكتەر جودا بىكەرنەۋە.
بەلام لەبىرمان نەچىت كە فەزىر كەردن
پەۋسەيە. پەۋسەيەكى مەبەستدارە بۇ
ھىتانەدى گۇرانيكى تا رادەيك جىگىرە
لە مەۋقۇدا چ لە ناستى ھەز ۋەچ لە
ناستى ھەست ۋەچ لە ناستى ھەلۋىست

سەبارەت بە رۆلى تەكنۆلۇجىيا لە پەروەردەدا، شىۋىكى ۋە ۋە كە تەكنۆلۇجىيا ئامرازە ۋە مەسەلەي سوۋدو زىانى دەگەر پەيتەۋە بۇ چۈنەيەتى بەكار ھىتانى

دەۋاننى مەندەلەكانى يان قوتايىيەكانى
فەزىرى بىر كەردنەۋى رەخەگراۋە بىكات؟
باۋىكىك يان مامۇستايەك كە ئەيتۋاننىيەت
بەسەر پىداۋىستىيە جەستەيەكانى خۇي
زال يىت، بۇ نەۋنە ئالۋودى مەي
خواردنەۋە بوۋىت، چۈن دەۋاننىت ۋىستى

مەندەلەكان قوتايىيانى بەھىز بىكات؟

كەۋاتە پەروەردەكار، چ ئەۋ كەسەي
كە كارى فەرمى پەروەردە كەردنە يان دايك
ۋياۋك كە پەروەردەي نافەرمى دەكەن،
پىۋىستە مەۋقۇ بىن بە پىنى ئەۋ پىناسەي
كە بۇ مەۋقۇمان كەرد. ۋاتە دور مەرجى
سەۋەكى تىادا يىت.

يەكەم: خاۋەن ۋىستىكى بەھىز يىت كە
لە رەفتار ۋەكەسايەتى رەنگ بەتەۋە.

دوۋەم: خاۋەن ھەزىرىكى سەۋەخۇ
ۋە رەخەگر ۋەپىگەيشتۋو يىت كە ئاشنا
يىت بە بىنەماكان ۋە ئامرازەكانى پەروەردە
ۋە فەزىر كەردن.

دىارە يىجەگە لەۋ مەرجانە، مەرجى
تەرىش ھەن ۋەك ھەز كەردن لە پەروەردە

يىت. پەيۋەندى نىۋان پەروەردە ۋە فەزىر كەردن بە
دور پەرسىيار ۋە ۋىتەدەۋە. پەرسىيار يەكەم:
چۈن مەۋقۇ پەروەردە بەكەين؟ لىزەدا قەسە
لەسەر فەزىر كەردن دەكەين ۋەك ئامرازىك بۇ
ھىتانەدى مەبەستىك. پەرسىيارى دورەم:
مەۋقۇ فەزىرى چى بەكەين؟ لىزەدا قەسە
لەسەر ئاۋەۋەۋىكى پەروەردەيە. كەۋاتە
پەروەردە پەۋسە ۋە ئاۋەۋەۋە ۋە فەزىر كەردن
چۈنەيەتى بەپەۋەچۈۋى ئەم پەۋسەيە
ۋە شىۋى ئەم ئاۋەۋەۋەيە.

پەروەردە كارى كىيە؟

پەروەردە كارى دايك ۋياۋكە، كارى
خەۋىندەنگايە، كارى كۆمەلگايە بە گەشتى.
ئەگەر مەبەست لە پەروەردە بە شىۋىيەكى
نافەرمى يىت، ئەۋا دايك ۋياۋك، يان
ئەۋ كەسانەي لە جىنگاي دايك ۋياۋك،
دەگەر پەيتەۋە. بەلام كاتىك باسى پەروەردەي
فەرمى دەكەين، ئەۋا دەيىتە ئەركى ئەۋ
دامودەزگايەنەي كە لە كۆمەلگادا بە
فەرمى ئەركى پەروەردەكەردىيان بى
سەزىدراۋە.

ئەۋ مەرجانەي دەۋىن لە كەسەي پەروەردەكار ھەبى

ئەم بابەتە كەمىك ۋەستانى دەۋىت ۋ
بىر كەردنەۋەيەكى قوۋلى گەۋەكە.

بە شىۋىيەكى گەشتى كەسەك ناتۋاننىت
ۋ ناكەرت كارى پەروەردە بىكات ئەگەر
خۇي بە شىۋىيەكى دروست پەروەردە
نەكرائىت. ۋە رەب دەلەن: فاقد الشىئ لا
يەگىيە، ۋاتە كەسەك شىۋىكى نەيىت ناتۋاننىت
شىۋىك بەخەشتىت. ئەگەر كەسەك بەۋ شىۋە
پەروەردەيەي كە پىشتەر باسە كەرد، پەروەردە
ۋە ئامادە نەكرائىت، چۈن دەۋاننىت كەسانى تر
بەم شىۋىيە پەروەردە بىكات؟ بۇ نەۋنە كەسەك
ئەگەر فەزىرى بىر كەردنەۋەي رەخەگراۋە
نەيىت يان ھەر بىرۋى بى نەيىت، چۈن

کردن، وهه لگري پهياميكي بهرز،
خاوين پهيوئدي كۆمه لايه تي پتهو
وكاريگەر بيت ودهروونساغ بيت.

هۆكار و نامرازه كانى په روه رده

هۆكار و نامرازه كانى په روه رده
زورن. به لام گرنگه هۆكاره كه له
شونى خوى وله گهل كه سانى
شياو به كار بهيترت. يه كيك لهو
نامرازانه ي كه زور فهاوش كراون
له بوارى په روه رده ي سهردهم بوون به
پيشهنگ (قده) يه. نهو كه سانى
له بوارى په روه رده، چ به شيويه كى
فهرمى يان نافهرمى، وهك پيشهنگ
له لايه ن په روه رده كراوه كان ته ماشا
ده كرن. بويه نه مه مهسه له يه كى
زور ههستيا به چونكه نه گهر
په روه رده كار مه به ستي نه وه نه بيت كه
كه سانى تر لاساى بكه نه وه وچاوى
لئ بكه ن، به لام واقيعى حال وانيسه.
زورنك له دايك وياوكان، كه نركى
په روه رده كرديان خراوه ته وه نه ستو، به
سهرسوپرمانه وه ده پرسن. مندا له كه مان
له كى فيرى نه م كاره خراپانه بووه؟
خو نه گهر نه م دايك وياوكانه، ناوئنه
ناسا، به خو ياندا بچنه وه وه لامى نه م
پرسپاريان ده ست ده كه وئت.

چيروك يه كيكه له نامرازه
كاريگه ركه كانى په روه رده له هه مو
قوناغيكى ته مه ندا. چو ن مندا لى
بچووك له گوى گرتنى چيروكيك
دوش داده مينئت، گه وره ش به هه مان
شيوه. دياره هه ر يه كه يان به شيويه ك
سوودى لئ و رده گرت، به لام
به شيويه كى گشتى په روه رده به
چيروك زور كاريگه ر وسه ركه وتوه.

رولى ته كنولجيا له ناسانكارى

يان دروست كردنى گرفت له بوارى په روه رده

شتيكي روونه كه ته كنولجيا
نامرازه وهسه له ي سوود وزيانى
ده گه رپته وه بۇ چوئيه تي
به كارهيئنانى. به شيويه كى
گشتى ته كنولجيا كات وماندوو
بوونى مروث كه م ده كاته وه،
به لام ته كنولجيا مه ترسى هه يه
كاتيك شوئن مروث ده گرتته وه.
هه ر زوو كارل ماركس قسه ي
له سه ر نامو بوونى كرنيكاران كرده وه
به رامبه ر به شوئنگرتنه وه ي
ته كنولجيا له بوارى كاركرندا. به
واته يه كى تر، ته كنولجيا له وانه يه
مروثه كان له لايه نى دهرونييه وه لئك
دوو ر بكا ته وه وله جياتى سهردانى
هاورپيه ك، ته له فون كرديك بوى
به سه. له جياتى قسه كردن له گهل
ميوانه كان، هه مو لا به په رو شه وه
سه يرى حلقه يه كى ته له فزيونى
ده كمن. له جياتى به هيژ كردنى
په يوه نديه كۆمه لايه تيه كان، گه نچ
خوى به ئينترنيت خهريك ده كات
وله رنكاى چاته وه په يوه ندى وه مى
دروست ده كات ورنه گه له كوتاييدا
نالووده ي نئت بيت.

ييجگه له م كاريگه ريه لابه لايه،
ته كنولجيا سه رچاويه كى
دهوله مه ندى زانباريه بۇ هه مو
لايه ك. نه م زانباريه نه ش به كاتيكى
كورت وپرئكى زور وشويه كى
سه رنچراكيش ده ست ده كمن. بويه
په روه رده كار ده بيت دانايانه مامه له
له گهل ته كنولجيا بكات له بوارى
په روه رده وهه رگيز له بير نه چيئ كه
ته كنولجيا نامرازه نه ك نامانج.

دكتور ئوميد موقتى دكتورا له زانسته

ئيسلا ميه كن زانكوى سه لاهه دين:

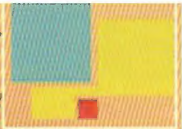

په چاونه كردنى لايه نى په روه رده ي له به ره هه مى تى شى يه كان، مروثى جنيوفرؤش و رق هه لگر و ناسه قامگير به ره هه م دينئ

پيناسه ي په روه رده

پيناسه ي په روه رده هه مو نهو كوششانه ده گرتته وه كه
كاريگه ريچ بۇ دارشنى كه سايه تيه كى شياو و دروست بۇ
كۆمه لگه ي مروثايه تي به گشتى.

په روه رده ش له زمانى غه رييدا [التربيه] به واتاى
نه ش و نومما كردن ديئ. كه واته: په روه رده ده بيت وا لئى
تئبگه ين كه نامانجدارو نامانجه كانيشى بري تيه له هه ولى
نه شونما كردنى هيژه ديارو نادياره كانى تاك به شيويه ك كه
بتوانيت به سه ليقه وه نهو هيژانه ي به كار بهيئى و وهك
نامرازنكى به سوود خزمه تي مروثايه تي به گشتى و دهرو
به رى و به تاييه تي پچ بكات. وه بتوانرئت نهو تاكه
ناوزه د بكرئت به كاره كتهرئكى چوست و چالاك و چاو

كراوو داهيتنرو شارزا.
بەم شتو، كورت تر بليين:
[پەروردە] فەلسەفە

ژيانە لە كۆمەلگەدا.

پەيوەندى نىوان پەروردەو فيركردن

فيروون و فيركردن بەواتا فراوانەكەى،
تاستەمە لە پەروردە جياپكرتەو، چونكە
پەروردە كردن لە فيروونەو بۆ فيركردن دەست
يە دەكات، بەلام دەمى فيروون بە فراوانى
سەيرىكەين. لەوتەى كەسانەو يان كەردەويان،
يان نووسراويان، يان فيروون بە بىركردنەو
تيرامان، يان پەند وەرگرتن لە رووداوە تال و
سوڤەكانى ژيان...هتد. ئەگەر فيروونمان
بەم فراوانى تەماشيا كرد ئەو دەتوانين بليين:
پەروردە پشت ئەستورە بە فيروون.

ليڤدا نمونەيەك بە نيمامى عەلى (خ)
دەهينەو، كە پيش ئەوي موسولمانيش ييت
هەرگيز ناوچاوى ئەداو بە زويىدا بۆ بت
وخاكانى قوريش. ئەم پەروردەيەشى بە
فيروون وەرگرتووە بە بىركردنەو تيرامان،
هەريە زۆر جار كە ناوى دەبرئ لەپاش
ناوھينانى دەوترت (كرم الله وجهه) بە واتاى:
خواى گەورە بە هۆى بىرو هەريەو ريزى لە
ناو چاوى ناو هەرگيز سەرى بەندايەتى
نەوى نەكردووە بۆ بت و خودا دروستكراوەكان.

پەروردەكار كى يە؟

لەبەر گرانى ئەركى پەروردەو پەروردەكار،
كە داپشتنى كەسايەتى سەركەوتوو بە تواناو
شیاو و بەهيز كردنى كەسايەتى يەتى، دەيت
پەراو شارزا لە مامەلەى چينە جياوازهكان
و بىرە جياوازهكان، داراى ليكناو نوو ووردبىنى
و بەهيز لە كەسايەتى و نامادباشى لە جەستەو
پەنگ و روالەت و هەريەك لەم خەسلەتە
بە كەم كردن و زياد كردن ئەو پەروردەكارە
كەمى و زۆرى كاريگەرى ديارى دەكرت.

ئەو مەرجانەى دەبى ئە كەسى پەروردەكار هەبى

كەسايەتى سەركەوتوو و بەهيز (وەك
نامانجى پەروردە دەخوازيت) لەبەر ئەوي
پيوستى بەو هەيە پەروردەكارويەك لە
رووكانى (روح و ناخ، لاشەو هەلسوكەت،
بيرو هەزو عەقل) پيوستى بە كۆمەلى
رنگاو هۆكار هەيە بۆ كارتىكرەنى ئەو لايەنە
جيا جيايانە. هەندىكىشى سادەو ساناىە لەسەر
دەروون، هەندىكىشى لەوانەىە لەكەسيكەو بۆ
كەسيكى تر كاريگەرى جياوازي يە.

هۆكار و نامرازەكانى پەروردە

تەمە وەك پەسپۆرەك لە بوارى خۆماندا
بە شىوئەكى گشتى دەتوانين هۆكارە
پەروردەيى يەكان لە سونەتى پيغەمبەرى
خودا كورت بكەينەو لە كۆمەلىك هۆكار،
لەوانە:

أ- هۆكارى بەندايەتى و خوداپەرستى
بە گشتى (فەرزو سونەتەكان)، (العبادات).

ب- پەروردە بە ووتە (الكلمه) .

ج- پەروردە بە كردار (العمل) .

د- پەروردە بە گيرانەوى رووداوەكان
(القصص) .

ه- پەروردە بە هاندان و ترساندن
(الترغيب والترهيب) .

و - پەروردە بە يارى و قەسى خۆش و
نەستەق (اللعب والترويح) .

ز- پەروردە بە فيركردنى شىواى
گفتوگو و ئالوگۆرى راكان (الحوار
والمناقشة) .

ئەمانەو چەندىن هۆكارى تر كە
لەپيغەمبەرى خوداوە (د.خ) بۆ هەريەكيان
چەندىن نمونەى لەسەر هەيە، ئەمە جگە
لە قورئانى پيروز كە گەر بە ووردى سەير
بكرت ييگومان لە چەندىن جگەدا پەروردە
بەواتا فراوانەكەى لەووە سەر چاوە دەكرت:

بۆ نمونە قورئانى پيروز سەرزەشتان
دەكات كە شتيك بليين بە خەلك، بەلام
خۆمان هەلنەستين پي (الم تقولون ما لا
تفعلون) بگەر دەفەرمى: (كبر مقتا عند الله
أن تقولوا ما لا تفعلون) (سورة الصف) كە
ديارە كاريگەرترين پەروردەكار ئەويە كە بە
كردار سەرنج رابكيشى و ووتە و كردارى
هاوتەريى يەكترين.

رۆلى تەكنۆلوجيا لە ناسانكارى يان دروست كردنى گرفت لە بوارى پەروردە

نكۆلى ناكريت تەكنۆلۆژياى سەردەم
بە بىنراو بىستراوئەو كاريگەرى نومايانە
لەو بواردە بەلام دەيت ئەوئەش بووترت
كە پيوستى بە پەروردەكار هەيە هەر لە
سەيرەشتيارەو هەتا بىنەرو بىسەرانى، بۆيە
زۆرگرنەكە بە پۆستيف بناسريت ئەگەر
لەو هۆكارانەو نامانجەكانى پەروردە بەدى
بەيتريت. هەريەك لەو ناميارە وەك قورپكى
صناعى وەهاى كە بە وىستى بەكارهينەرى
دەگۆريت، بۆ نمونە تەلەفيۆن و بەرنامەى
منداڵان -وەك نمونەيەك- لە كوردستانى
خۆماندا، لەهەندى لايەنەو پيشكەوتنى
باشى بەخۆو بىنيو، بەلام بە نەشارەزايى
مامەلەكردن لەگەل ئەم ئەداتە كاريگەرەدا
وا دەكات كە لەهەندى فيلم كارتۆنى خراپ
دۆلاژكراو منداڵ فيرى قسەووتن و جيو
فرۆشتن بكات، كە ئەمە لەبەر نەشارەزايى
و ناليهاتوبى سەپەرشتياران، ئەك كەسايەتى
ساغەلم دروست ناك، بەلكو مەوقىكى دەم
پيس و پاشترق هەلگرو ناسەقامگيرمان بۆ
بەرەم ديتن، زۆرجار بە ئەستەم منداڵيكى
تەمەن بچوك تواناى لەبەر كردنى چەند
شتيكى پيوستى زۆر كەم، بەلام فيلم
كارتۆنىك وەك خۆى و بگەر بە جۆلەكانشەو
نمايش دەكات، كە ئەمە دەريدەخات چەند
كاريگەرە ئەو دەروازەىە لەسەر كەسايەتى
تاكەكان لەو تەمەنە ناسكەو.

